―

TERCÜME

Sayı: 22 | 19 İkinciteşrin 1943 | Cilt: 4

MİMOSLAR

Herondas'ın hayatına ve memleketine dair mevcut malûmat kendi mimiamblarının ilham ettiği tahminlere dayanmaktadır. Bu tahminlere göre, Herondas Kallimakhos ve Theokritos zamanında, yani M. Ö. III. yüzyılın ilk yarımında yaşamıştır. Nereli olduğunu bilmiyorsak da, bazı filologlar birkaç mimiambının sahnesi Kos adası olmasına bakarak Kos'lu olabileceğini ileri sürüyorlar.

Ehemmiyetsiz fragment'lerini hesaba katmıyacak olursak, Britisch Museum'un 135 No.lu papyrus'u sayesinde bize Herondas'tan sekiz mimiamb kalmıştır: bunların bir iki tanesinde mühim boşluklar (lacuna'lar) vardır. Herondas'ın sanatı üzerinde çok münakaşa edilmiştir; kullandığı iamb vezninin bir şekli olan aksak iamb (kholiamb) dır; vezin bakımından Herondas'ın Ephesos'lu Hipponaks'a bağlandığı şüphesizdir. Fakat mimiamblariyle gözümüzün önünde canlandırdığı kısa sahneler birer mimos'tur [1]; bu bakımdan muhakkaktır ki Herondas Sophron ile Ksenarkhos'a birçok şeyler borçludur. — Mimiambos, iamb vezniyle, yani konuşma diline en yakın vezinle yazılmış mimos demektir. Kısa bir mukayese Herondas'ın mimos'unun Theokritos'unkinden ne kadar farklı olduğunu bize göstermiye kâfidir: Theokritos günlük hayatın her göze görünmiyen güzelliklerini, her insanın farkına varamadığı tatlılıklarını belirtmiş, o sade hakikatlere kendi lirik ruhunu vermiştir. Herondas ise, hakikatleri olduğu gibi, onun için de bazan bütün çıplaklığiyle görmüş, onları aynen almıştır. Her günkü hayatın hâdiseleri arasında seçtiği sahneler ve bunları canlandırma tarzı, bize şairde, bugün «humoriste» diye vasıflandıracağımız bir ruh olduğunu sezdiriyor [2].

I.

ARACI KADIN

Konuşanlar:

METRIKHE, THREISSA, GYLLIS [3]

METRIKHE. — Threissa! kapı çalınıyor; bakıversene: belki bizimkilerden biridir, köyden gelmiştir.

---

1. *Tercüme* dergisinin 20—21 sayısında mimos'tan kısaca bahsedilmiştir.

2. Tercümesini verdiğimiz I. ve III. mimiamblar için O. Crusius'un tabını (Leipzig 1926) esas tuttuk, fakat - tercih edilmesini muvafık gördüğümüz yerlerde - J. Arbuthnot Nairn-Louis Laloy'in tabından da (Paris 1928) istifade ettik.

[ ] arasına alınan kelimeler, boşlukları tamamlamak gayesiyle muhtelif filologlar tarafından teklif edilen fakat pek tatmin edici görünmiyen kelimelerdir.

3. Metrikhe temiz ruhlu bir genç kızdır. Mısır'da olan sevgilisi Mandris'ten on aydan beri haber beklemektedir. Threissa, Yunanistan'da âdet olduğu gibi, memleketinin adını taşıyan (Threissa, «Trakyalı kız» demektir) bir halayıktır. - Gyllis, kendi saadetini temin etmek zamanı çoktan geçmiş olduuğu için, şimdi başkalarınkiyle alâkadar olan ve bundan ekmeğini çıkaran - ihtiyar bir kadındır.

THREISSA. — Kim o?

GYLLIS. — Benim, ben.

THREISSA. — Kimsin sen? Beri gelmeğe korkuyor musun?

GYLLIS. — Peki, geldim işte.

THREISSA. — Sen kimsin bakalım?

GYLLIS. — Philainion'un anası Gyllis. Git içeri, Metrikhe'ye söyle, ben geldim.

THREİSSA. — Seni... şey istiyor.

METRİKHE. — Kimmiş?

THREISSA. — Gyllis.

METRIKHE. — Ya! Gyllis anne mi gelmiş?... Aç, aç, kız! Gyllis, nereden aklına esti de geldin? Ne oldu sana? tanrılar gibi sen de artık binde bir görünüyorsun. Moira'lar hakkı için! Yanılmıyorsam tam beş aydır bu kapıya uğradığını rüyasında bile gören olmadı.

GYLLIS. — Yerim uzak, kızcağızım; sokaklar da diz boyu çamur içinde. Benim ise bir sinek kadar gücüm var. İhtiyarlık çökertiyor insanı, ölümün gölgesi ta yanı başımda.

METRIKHE. — Sus, geçmiş yıllara iftira etme. Sen bu halinle bir değil, daha birkaç kişinin hakkından gelirsin.

GYLLIS. — Sen eğlene dur! yakışır siz gençlere.

METRIKHE. — Ama gücenme sakın.

GYLLIS. — Bak ne diyeceğim, kızım: sen ne zamandır günlerini böyle boş geçiriyor, şu tek döşeğini bir başına eskitiyorsun. Öyle ya! Mandris Mısır'a gideli on ay oldu; daha bir satırcık yazmadı. Unuttu her şeyi: yeni bir kadehten içti. Oralarda Aphrodite kendi evinde sayılır; yer yüzünde ne varsa, ne olabilirse hepsi Mısır'da: zenginlik, idman yerleri, itibar, berrak bir gök, şöhret, oyunlar, eğlenceler, bilgin adamlar, altın, yakışıklı delikanlılar, kardeş tanrıların tapınağı,[1] iyiliğiyle tanınmış bir kıral, Museion,[2] içki, gönlün çekeceği her şey, kadınlar: öyle de çok ki, Hades kızı hakkı için! gök bile o kadar yıldızım var diye öğünemez; hem de gören onları, tıpkı bir zaman güzelliklerine hakem diye gelip Paris'i seçen tanrıçalara benzetir.[3] Duymasınlar!... Senin ne biçim gönlün var da bir oturduğun koltuğu ısıtıp duruyorsun? Bahtsız kız! farkına varmadan ihtiyarlayıp gideceksin, gençliğini kül kemirecek. Hele bir etrafına bakın: iki üç gün için aklın değişsin, gül, eğlen biraz; gözünü bir başkasına çevir: bir tek demir

1. Kardeş tanrılar Mısır kıralı Ptolemaios Philadelphos (265—247) ile kız kardeşi Arsinoe'dir.

2. Hellenismus devrinin birçok tanınmış alimlerini toplamış olan ve büyük kütüphanesiyle meşhur İskenderiye Museion'u.

3. Hera, Athena ve Aphrodite içlerinden hangisinin daha güzel olduğu üzerinde anlaşamayınca gitmişler, Paris'in hükmünü istemişlerdi. Paris Aphrodite'yi göstermiş, mükâfat olarak da Helene'yi almıştı. Malûmdur ki, Yunan mythos'una göre, bu yüzden Troia harbi olmuştur.

atan gemi emniyette değildir. O[1] bir geldi mi, [yerin dibinden] bizi artık kimse çıkartıp diriltemez. Şey, olur ya... [hava açıkken] bakarsın bir fırtınadır kopmuş; geleceği birimiz bilemeyiz, [hayat dediğin] öyle oynatır ki...

METRIKHE. — Neler söylüyorsun sen?

GYLLIS. — Bir duyan var mı?

METRIKHE. — Yok kimse.

GYLLIS. — Öyle ise dinle, bak sana ne söyleyecektim: Pataikoion'un kızı Matakines'in oğlu Gryllos, müsabakalarda beş defa galip gelen o delikanlı... Çocukken bir kere Pytho'da yenmiş, Korinthos'ta da iki defa tüyleri yeni bitmiş gençleri, Pisa'da ise iki defa olgun erkekleri alt etmiş... Adamakıllı zengin; uslu da: bir saman çöpünü yerinden oynatmaz. Kythera'nın tadını daha tatmamış, mühür mumu gibi sır saklar... İşte o, seni Mise'nin yer altına iniş töreninde görmüş, kanı kaynamış, aşk kalbini delmiş, çılgına döndürmüş; gece gündüz bizim evden çıkmıyor, kızım! yalvarıp duruyor, diller döküyor, ölüyor sevdasından. Haydi, haydi, Metrikhe, tanrıça uğruna şu biricik günahı işleyiver; aklını başına al: sen ne oldum demeden ihtiyarlık karşına dikilmesin. Hem iki şey birden ele geçireceksin: kendi zevkini edeceksin bir, ayrıca da umduğundan büyük bir hediye alacaksın iki. Düşün, inan bana, Moira'lar hakkı için! severim ben seni.

METRIKHE. — Gyllis, saçlara düşen ak, insanın aklını da körleştiriyor. Mandris'in dönüşüne, mübarek Demeter'in üzerine yemin ederim, senden başka kim olsa, ben bu sözleri dinliyemezdim. O topal ötüşüne uydurur da onu öyle topallatırdım; bir daha da bu kapıyı düşman kapısı bilirdi. Sen de, iki gözüm, bana böyle sözler getireceksen bir daha buraya uğrama. İhtiyar kadınlara[2] yakışan sözleri sen git de o bildiğin gençlere[3] söyle. Pytheas'ın kızı Metrikhe'yi bırak da varsın ısıtsın koltuğunu; Mandris'in haline güldürmem kimseyi. Ama, öyle derler, Gyllis'in bu sözlere karnı tok.[4] Threissa, sen şu kara kadehi bir siliver, içine altıda üç saf şarap koy, birkaç damla su karıştır, ver de bol bol içsin.

THREISSA. — Buyur, Gyllis, iç.

GYLLIS. — Ver bakayım... Ben [senin aklını çeleyim diye] gelmemiştim; bayram da onun için.

METRIKHE. — Bayramdır diye de, Gyllis, [Gryllos'a bir iyilik edeyim dedin].

GYLLIS. — Keşke o genç senin olsaydı... [Güzel içki,] kızım; Demeter hakkı için! lezzetli doğrusu; Gyllis, Metrikhe'nin bu şarabından lezzetlisini

1. Yani «Ölüm».
2. Gyllis gibi ihtiyar kadınlara, yani «aracı kadınlara».
3. Meselâ aşağıda adı geçen Myrtale ile Sime gibi gençlere.
4. Metrikhe asîl olduğu kadar akıllı kızdır. Gyllis'in kendisini anlıyamıyacağını, hislerini takdir edemiyeceğini iyi biliyor. Onun için de Gyllis'i kapı dışarı edeceğine, meseleyi kapanmış sayarak, misafirine şarap ikram ediyor.

hiç içmedi. Haydi hoşça kal kızım, iyi bak kendine; ama Gyllis gözlerini yummadan Myrtale ile Sime'nin de dilerim tazeliği geçmesin.

III.

ÖĞRETMEN

Konuşanlar:

METROTİME, LAMPRİSKOS, KOTTALOS[1]

METROTİME. — Mübarek Musalar gönlünce versinler, Lampriskos, rahat içinde yaşıyasın. Sen şu çocuğu bir arkadaşının omuzuna yükle de o sefil ruhu dudaklarının ucuna gelinceye kadar yüzüver derisini! Ben biçare! kumar oynıya oynıya evimi yıktı; artık aşık oyunu da yetmiyor, Lampriskos, daha büyük bir felâkete doğru gidiyor. Ayın otuzu gelip çattı mı, istersem Nannakos[2] gibi ağlıyayım, gidip aylığı oraya yatırmam icap ediyor. Öğretmenin evi nerededir, hani onu da bilmiyecek. Ama bir de hammalların, kaçak kölelerin yatıp kalktıkları oyun yerini sor, yolunu dünyaya gösterir. Ya o zavallı levha! benim her ay mumlıyacağım diye canımı çıkardığım o yazı levhası, duvar tarafında yatağının ayağına dayalı, öyle duruyor; bir de gözü ilişsin, Hades'i görmüş gibi olur sanki: güzel bir şeyler yazayım demez, baştan aşağı mumunu kazır. Aşıklar ise, her zaman kullandığımız zeytin yağı şişesinden de pırıl pırıl, her biri yerli yerinde; birer torbacıkları, birer ağları var. Ama daha alfabenin ilk harfini okumasını bilmez, o başka. Biri gelip ona bir sözü yüksek sesle beş defa söylemeli ki... Geçen gün babası Maron adını heceletiyordu, bu koca akıllı Maron'u *Simon* yapıvermez mi[3]? kendi kendime yandım, «kafasız kadın» dedim; öyle ya! bunu gönderip eşekleri otlatmasını öğrettireceğime okuma yazma bilgisini edinsin diyorum. Sanki ihtiyar günümüzde bize destek olacak! Ben, yahut babası - gözü kulağı hasta ihtiyar, kendisine küçüklerin okudukları manzumelerden birini okutturalım desek, sözler ağzından sanki süzgeçten gecer gibi çıkıyor: «Ey sa-bah-çı A-pol- lon...» «Be aptal, diyorum, büyük ananın okuması yok, ama bu kadarını sana o da söyler, Phrygia'lı bir köle de söyler.» Biraz daha azarlıyacak olursak, bir de bakarsın, üç gündür eve ayak basmamış, gitmiş büyük anasını soyuyor. Zavallı ihtiyar! kendine bakacak hali yok!... Yahut da damın üstüne çıkmış, maymun gibi, bacaklarını uzatmış, başını aşağı sarkıtıyor. Onu öyle görünce bilir misin, içim nasıl oluyor? İş o kadarla da kalmıyor: kiremitler gidiyor, hepsi kurabiye gibi param parça oluyor. Kış gelince de her biri

---

1. Metrotime, ihtiyar kocasının göremiyeceği ağır vazifeyi - çocuğunun terbiyesiyle alâkadar olma vazifesini - üzerine almıştır. Hitabettiği şahsın ehemmiyetine uygun bir lisan kullanmak endişesi bütün sözlerinden bellidir. Lamprisko o yalancı öfkesiyle tam yaşlı bir öğretmen tipidir. Kottalos, anasını üzen haylaz çocuktur.

2. Phrygia kıralı Nannakos, Deukalion tufanını önceden sezince büyük bir yeise kapılmıştır.

3. Maron Thermopylai'de ölen kahramanlardan biridir. Simon ise aşık oyununda kullanılan bir tâbirdir.

için üç yarım *obolos*'u göz yaşı döke döke ben ödüyorum; çünkü konu komşu hep bir ağızdan: «Hep Metrotime'nin oğlu Kottalos'un işi!» diyor. Hakları da var, ağzımı bile açamıyorum. Bak, ormanlarda dolaşmaktan üstü başı ne hale gelmiş, pıllım pıllım olmuş. Ömrünün mecalsız yıllarını deniz üzerinde yıpratan Delos'lu balıkçıdan[1] farkı var mı hiç? Ayın yedisiyle yirmisini[2], yıldız araştırıcılardan daha iyi bilir. Hangi gün tatil diye düşünmekten gözüne uyku girmez. Ah! Lampriskos, tanrıçalar sana güzel bir ömür bağışlasın! her türlü nimete eresin; şuna en aşağı...

LAMPRİSKOS — Bırak artık yalvarmayı, Metrotime! Nasıl olsa o gene o dayağı yer. Neredesin bakayım, Euthies? Kokkalos, Phillos, neredesiniz? Haydi, alın şunu omuza çabuk. Ne duruyorsunuz? Akeses'in beklediği ay mı doğacak[3]? Aferin sana, Kottalos! yaptıklarını pek begendim doğrusu. Demek arkadaşların gibi burada aşık oynamak sana artık yetmiyor da gidiyorsun oyun yerinde hammallarla düşüp kalkıyorsun, kumar oynıyorsun. Ben seni kız gibi uslandırayım da gör! İçin titrese, bir saman çöpüne dokunmıyacaksın. Şu benim kalın meşin nerede? zincire vurulu haylazların canını yaktığım öküz kuyruğu nerede? Öfkem kabarmadan verin elime.

KOTTALOS. — Aman Lampriskos; Musalar başı için; sakalının, Kutis'in[4] başı için, yalvarırım sana, o kalını ile döğme de ötekini al.

LAMPRİSKOS. — Sen kötü bir çocuksun, Kottalos; o kadar ki insan seni satılığa çıkarsa, gene övemez; farelerin demiri her hangi bir şeyi kemirir gibi kemirdikleri ülkede bile olsa[5], gene övemez.

KOTTALOS. — Kuzum Lampriskos, sen bana kaç kere, kaç kere vuracaksın?

LAMPRİSKOS. — Sen onu bana değil, bu kadına sor.

KOTTALOS. — Tata, kaç kere vuracaksınız bana?

METROTİME. — Sen benim iyiliğimi istiyorsan, o bayağı derin kaç kırbaca dayanırsa o kadar.

KOTTALOS. — Bırak, Lampriskos, yeter.

LAMPRİSKOS. — Sen de haylazlığı bırak!

KOTTALOS. — Bir daha bir şey yapmam, Lampriskos, mübarek Musa'lara yemin ederim, bir şey yapmam.

LAMPRİSKOS. — Ne de dilliymişsin sen! Daha homurdanacak olursan, takarım ağzına burunduragı.

---

1. Herhalde Metrotime denizlerde ebediyyen dönüp dolaşmıya mahkûm olan Glaukos'u kast ediyor.
2. Bu günler tatil günleriydi.
3. Akeses (veya Akesaios) gece karanlığından o kadar korkarmış ki dolun ay olmadıkça yelken açmak istemezmiş.
4. Kutis bir kadın ismi olduğuna göre, belki öğretmenin kızıdır.
5. Yani «Hades'te».

KOTTALOS. — Sustum işte; yalvarıyorum sana: öldürme beni.

LAMPRİSKOS. — Bırakın gitsin, Kokkalos.

METROTİME. — Vaz geçeyim deme, Lampriskos, ta güneş batıncıya kadar yüzüver derisini.

LAMPRİSKOS. — Baksana, bir yılandan daha alacalı oldu. Okuma dersinde de daha dayak yiyecek herhalde. Fazla bir şey değil, yırmi kırbaç. İsterse Kleo'dan[1] da daha güzel okusun.

KOTTALOS. — İşimiz tamam! Dilini bala batırmak neymiş öğrenirsin.

METROTİME. — Eve gideyim, bunları ihtiyara birer birer anlatayım, Lampriskos; şimdi bir bağ alıp gelirim, burada iki ayağı üzerinde sıçrasın da tahkir ettiği kudretli tanrıçalar onu öyle görsünler!

HERONDAS

Tercüme eden: *Suat SİNANOĞLU*
D. ve T. - C. Fakültesi Asistanlarından

1. Kleo şiir Musa'sıdır.

CAESAR'LA POMPEİUS ARASINDA İÇ HARBİN BAŞLAMASI

Aşağıdaki parça Caesar'ın «Bellum civile» adlı eserinin birinci kitabının baş tarafından alınmıştır. «Bellum civile» üç kitaptan mürekkeptir: bir ve ikinci kitaplar 49, üçüncü ise 48 senesine aittir.

Eser Caesar'ın senatoya bir mektubu ile başlıyor. Mektup halk Tribunlarının ısrariyle okunuyorsa da kabul edilmiyor. Gürültülü bir celse oluyor. Ertesi gün Pompeius bütün senato üyesini toplantıya davet ediyor. Roma Pompeius'un emekli askerleriyle dolmaya başlıyor. Censor L. Piso ve praetor L. Roscius olan biteni Caesar'a haber vermek için altı gün vade istiyorlar. Bazıları ise senatonun kararını Caesar'a bildirmek için elçiler gönderilmesini istiyorlar. Bütün bu teklifler consul L. Cornelius Lentulus, Scipio ve Cato'nun direnmeleriyle karşılaşıyor. Pompeius kendi kudretini hiç kimseyle müsavi surette bölüşmek istemediği için Caesar'ın düşmanlariyle birleşiyor. Bu şartlar altında yedi ikincikânunda «senatus consultus ultimum» [1] *ilân ediliyor. Bu sırada Caesar Ravenna'ya gelmişti ve bir barışa varılacağını ümidederek cevap bekliyordu.*

İlerki günlerde senato şehrin dışında toplandı. Scipio vasıtasıyla ortaya attırmış olduğu meseleleri müzakere etti. Pompeius senatoyu cesaret ve sebatından dolayı öğdü, kuvvetlerini saydı. On hazır legion'u [2] bulunduğunu, bundan başka kendisinin araştırıp öğrendiğine göre askerlerin Caesar'a düşman olduğunu, Caesar'ın onları kendisini müdafaa ve takip etmek için kandıramadığını anlattı. Hemen bütün İtalya'da asker toplanması, Faustus Sylla'nın propraetor [3] olarak Mauretania'ya gönderilmesi, Pompeius'un hazineden para almasına müsaade edilmesi hakkında senatonun reyine başvuruldu. Kıral Iuba'nın dost ve müttefik ilân edilmesi de teklif edildi. Marcellus, consul olmak sıfatıyle şimdilik bunları kabul etmediğini söyledi. Halk Tribunu Philippus, Faustus için edilen teklifleri reddetti. Öbür işler hakkında senato kararları yazıldı. İkisi consul'luk, ötekiler praetor'luk [4] olarak eyaletler resmî ünvanı olmıyan kimselere verildi. Scipio'ya Suriye, L. Domitius'a Galya düştü.

Philippus ile Cotta hususî bir kararla atlatıldılar; isimleri seçime konmadı. Öbür eyaletlere praetor'lar gönderildi. Önceki senelerde âdet olduğu gibi memuriyetlerinin kabulü için halkın reyini almadan paludamentum [5] giyip adak töreni yaparak gittiler; consul'lar [6] şehirden hareket etti.

1. Tehlikeli anlarda senatonun consullara verdiği fevkalâde selâhiyet.
Altı bin kişilik bir askerî birlik.
3. Romadaki vazifesi bittikten sonra eyaletlere tâyin olunan yüksek bir memur.
4. Roma'nın yüksek bir memuru.
5. Başkomutanlara mahsus dizlere kadar düşen erguvani bir manto.
6. Roma'da devlet reisi. Roma'yı iki consul idare ederdi.

Eskiden hiç görülmedik şeyler oldu: bütün geleneklerin aksine olarak resmî bir memuriyeti olmıyan kimseler Roma'da ve Capitolium'da yanlarında lictor'lar[1] bulundurdular. Bütün İtalya'da asker toplanmakta, silâh yapılmakta municipium'lardan,[2] tapınaklardan para çekilmekte, bütün tanrı ve insan hakları alt üst edilmekteydi.

Caesar bu işleri haber aldıktan sonra askerleri toplayıp bir nutuk söyledi: düşmanlarının her zamanki haksızlıklarını hatırlattı. Daima şeref ve mevkiini koruduğunu, yardımcısı olduğu Pompeius'un Caesar'ın itibarını kıskanan, ona göz koyan bu kimseler tarafından sürüklenip, yanlış yola götürüldüğünü anlattı. Devlet işlerine sokulan acayip yenilikten, yani geçmiş senelerde silâhsız elde edilmiş olan tribun'ların[3] veto haklarının silâhla yasak ve men edilmesinden şikâyet etti.

Sylla her sahada tribun'ların salâhiyetlerini kaldırdığı halde veto hakkını serbest bırakmıştı. Ellerinden alınmış hakları geri verir gibi görünen Pompeius ise eskiden kalanları bile kaldırmıştı. Devletin zarara uğramaması için magistrat'ların gayret sarfetmesi, her defasında senato kararıyla halk silâh altına çağrıldığı, tehlikeli kanunlar çıkarıldığı, tribun'ların şiddet kullandığı, halkın şehirden ayrıldığı, mabetleri ve yüksek yerleri işgal edildiği zaman emredildiğini, geçmişin bu denemelerinin Saturninus ve Gracchus'ların felâketiyle ödendiğini gösterdi. Halbuki şimdi bunların hiç biri yapılmamıştı, düşünülmemişti bile. Kendi şeref ve şöhretini düşmanlarına karşı korumaya teşvik etti; çünkü onun kumandası altında dokuz sene devlet işlerini çok memnunluk verici bir şekilde görmüşler, birçok hayırlı muharebeler açmışlar, bütün Galya ve Germanya'yı ellerine geçirmişlerdi.

13 cü Legion'un askerleri — Caesar bu Legionu'u karışıklığın başlangıcında çağırmıştı; ötekiler henüz gelmemişti — kendi kumandanlarını ve halk tribun'larını hakaretlere karşı korumaya hazır olduklarını bağırdılar.

Askerlerin isteklerini anlayınca o legion ile Ariminum'a hareket etti. Orada kendisine sığınan halk tribun'ları ile buluştu; geri kalan legion'ları kışlaklarından çağırdı. Genç L. Caesar da oraya geldi; babası Caesar'ın kumandanı idi. Gelmesini gerektiren işi anlattıktan sonra ayrıca Pompeius'tan Caesar'a götürmek üzere hususî bir vazife için emir aldığını söyledi. Devlet için yaptıklarını Caesar'ın kendisine bir hakaret saymaması için Pompeius ona suçsuz olduğunu göstermek istiyordu. Kendisi daima devletin menfaatlerini öz menfaatlerinden üstün tutuyordu; Caesar da kendi şerefini düşünerek, devlete karşı hırs ve öfkesinden vaz geçmeli ve onlara zarar vermeyi umarken devlete zarar vermemek için düşmanlarına bu kadar kız-

1. Yüksek memurların emirlerine verilen muhafızlar.
2. Vatandaşlık hakkını haiz İtalya şehirleri.
3. Halkın menfaatini koruyan memurlar (Tribunus plebis).

mamalıydı. Pompeius'u suçsuz göstermiye yarıyan bu sözlere bağlı olarak gene böyle birkaç söz daha ilâve etti; Praetor Roscius da Caesar'la aynı şeyleri aynı şekilde konuştu ve kendisine bunları Pompeius'un öğrettiğini söyledi.

Bu sözler her nekar hakaretleri hafifletecek gibi görünmiyorsa da teklîflerini Pompeius'a götürebilecek iki becerikli adam bulduğu için şunları rica etti: küçük bir zahmetle büyük anlaşmazlıkları giderebilirlerse ve bütün İtalya'yı korkudan kurtarabilirlerse Pompeius'un emirlerini getirdikleri gibi kendi isteklerini de ona götürmekte güçlük çıkarmasınlar. Şerefini her şeyden üstün, hayatından bile kıymetli tutuyordu. Müteessirdi, çünkü Roma halkına ettiği iyilik düşmanlar tarafından çekilip alınmış, altı aylık memuriyetinden mahrum edilerek Roma'ya getirilmek istenmişti. Halbuki halk kendisi yokken evvelki toplantıda seçime girmesini emretmişti. Buna rağmen şerefine indirilen bu darbeyi devletin menfaatini düşünerek soğuk kanlılıkla karşılamıştı. Hem kendisinin, hem de Pompeius'un ordularından ayrılması için senatoya mektupla müracaat ettiği halde bunu bile elde edememişti. Bütün İtalya'da asker toplanıyor, Parth harbi bahanesiyle kendisinden alınmış olan iki legion Pompeius'un eli altında bulunduruluyor, devlet silâhlanıyordu. Bütün bunlar kendisi için değil de niçin yapılıyordu?

Gene devletin menfaati için her şeye katlanmıya hazırdı. Pompeius kendi eyaletlerine gitsin, her ikisi ordularını terhis etsinler, İtalya'da herkes silâhlarını bıraksın, devlet korkudan kurtulsun, toplantılar serbest yapılsın ve bütün devlet işleri senatoya ve Roma halkına bırakılsın. Bunların daha kolayca ve emin şartlarla kuvvetlendirilmeleri için ya Pompeius kendisine daha yakın gelmeli, yahut kendisinin gelmesine müsaade etmeliydi. Böylece konuşmayla bütün anlaşmazlıklar halledilebilirdi.

Roscius emirleri aldıktan sonra L. Caesar'la beraber Capua'ya vardı. Orada consul'ları ve Pompeius'u buldu; Caesar'ın isteklerini bildirdi. Bunlar bu mesele üzerinde düşündükten sonra cevaplarını yazıp gene o kimseler eliyle gönderdiler; cevapların hülâsası şuydu: Caesar Galya'ya dönsün, Ariminum'dan uzaklaşsın, ordularını terhis etsin. O bunları yaparsa Pompeius da İspanya'ya gidecekti. Şimdilik, Caesar bunları yapacağına söz verinceye kadar consul'lar ile Pompeius asker toplamaya ara vermiyeceklerdi.

Caesar'ın Ariminum'dan uzaklaşmasını ve Provincia'ya dönmesini, Pompeius'un ise hem Provincia'ları, hem de öteki legion'ları elinde tutmasını istemek haksız şartlar koşmaktı. Caesar'ın ordusunun terhis edilmesi isteniyor, bir yandan da asker toplanıyordu. Pompeius Provincia'ya gideceğine söz veriyor, ama Caesar consul'lüğü bittikten sonra gitmiş olmazsa hiçbir suç işlemiş görünmemek için hangi gün gideceğini tâyin etmiyordu. Hem buluş-

mak için fırsat vermemesi, hem de geleceğini vaad etmemesi barış ümitlerini kırıyordu.

Bu sebepten dolayı Ariminum'dan M. Antonius'u beş cohorsl'a Arretium'a gönderdi, kendisi iki legion ile Ariminum'da kalarak asker toplamıya başladı. Pisaurum, Ancona ve Fanum'u birer cohors'la işgal etti.

Bu sırada praetor Thermus'un beş cohors'la Iguvium'u tuttuğunu, tahkimat yaptığını, bütün Iguvium'luların kendisine büyük bir teveccühü olduğunu öğrenince Curio'yu Pisaurum ve Ariminum'dan topladığı üç cohors'la gönderdi. Onun gelişini haber alınca Bhermus municipium'luların iyi niyetine güvenemiyerek cohors'ları şehirden çıkarıp çekildi. Askerler yolda onu bıraktılar ve yurtlarına döndüler. Curio halkın tam rızasiyle Iguvium'u ele geçirdi. Caesar bunları haber alınca municipium'luların iyi niyetine güvenerek 13 cü legion'un cohors'larını karargâhtan çıkardı ve Auximum'a hareket etti. Bu kasabaya Attius cohorslar getirmişti, onlarla tutuyor ve bütün Picenum havalisine senator'lar göndererek asker toplatıyordu. Auximum'daki decurio'lar[1] Caesar'ın geldiğini haber alınca Attius Varus'a sık sık ve toplu olarak geliyorlardı.

Bu meselede hüküm vermenin kendi selâhiyetlerinin dışında olduğunu ve bu kadar kahramanlıklar göstererek devletin teveccühünü kazanmış bir komutan olan C. Caesar'ın şehirden ve surlardan geçmesine kendilerinin de, öteki munucipium'luların de engel olamıyacağını bildirdiler. Bu yüzden ileride başına gelebilecek tehlikeleri hesaba katmalıydı. Varus bunların sözlerinden korkarak içeri soktuğu garnizonu kasabadan çıkardı ve çekildi; onu ilk sırada bulunan Caesar'ın maiyetindekilerden bazıları takip ederek askerleri durmaya mecbur ettiler. Çarpışma başlayınca askerleri Varus'u terk ettiler; bir kısmı yurtlarına gitti, geri kalanlar Caesar'a geldilir. Onlarla beraber I ci pilusun[2] yüzbaşısı L. Pupius yakalanarak getirildi; bu adam vaktiyle Cn. Pompeius'un ordusunda gene yüzbaşı idi. Caesar Attius'un askerlerini öğdü, Pupius'u salverdi, Auximum'lulara teşekkür etti ve onların iyiliğini daima hatırlıyacağına söz verdi.

Bu haberler Roma'da duyulunca birdenbire o kadar büyük bir korku yayıldı ki consul Lentulus hazineyi açmak ve senato karariyle Pompeius'a para vermek için geldiği zaman hazineyi açık bırakarak şehirden kaçtı. Çünkü Caesar'ın gitgide yaklaştığını ve süvarilerinin kapılara vardığını yanlış olarak haber almıştı. İşdaşı Marcellus ile birçok magistrat da onunla birlikte gittiler.

Cn. Pompeius bir gün evvel şehirden çıkarak, Caesar'dan alıp Apulia'da kışlamak üzere yerleştirmiş olduğu legion'ların yanına gitti, Roma civarında

1. Municipiumların senato âzası.
2. Triarilerden (en tecrübeli askerlerden) kurulmuş 60 kişilik bir askerî birlik.

asker toplamaya ara verildi. Capua'nın kuzeyinde hiçbir şeyin emniyette olmadığı apaçıktı, Capua'da önce durumlarını kuvvetlendirdiler ve kendilerini topladılar; Iulius kanunu[1] ile Capua'da yerleştirilmiş olan koloni halkından asker toplamaya başladılar. Lentulus, Caesar'ın burada kurduğu talim evinden gladiatorları forum'a götürüp hürriyet ümidiyle cesaretlendirerek onlara atlar dağıttı ve ketndisini takip etmelerini emretti. Sonradan bu hareketi herkes ayıpladığı için kendi adamlarının ikazı üzerine bunları Campania'da yerleşmiş olan Roma'lı ailelerin etrafına gözcü olarak koydu.

Caesar Auximum'dan ilerliyerek bütün Picenum arazisini geçti. Bu bölgedeki Praefaectura'ların[2] hepsi onu candan kabul ettiler ve ordusuna her türlü yardımda bulundular. Labienus'un kurduğu ve parasiyle inşa ettiği Cingulum'dan da elçiler geldi ve buyruklarını canla başla yapacaklarına söz verdiler.

Asker istedi; gönderdiler. Bu sırada 12 nci legion Caesar'a yetişti; bu iki legion ile Asculum Picenum'a hareket etti. Bu kasabayı Lentulus Spinther on cohorsla elinde tutuyordu. Caesar'ın yaklaştığını haber alınca şehirden çekildi; cohorsları kendisiyle beraber götürmeyi denediği halde, askerlerin büyük bir kısmı onu bıraktılar. Yolda pek az kişiyle kaldıktan sanra Pompeius tarafından, adamlarını cesaretlendirmek için Picenum havalisine gönderilmiş olan Vibullius Rufus'a rastladı. Vibullius ondan Picenum'da olup bitenleri öğrendi, askerlerini alıkoydu, kendisini salıverdi.

Gene öylece komşu bölgelerden, Pompeius askerlerinden mümkün olduğu kadar çok cohors topladı. Bunların arasından Camerinum'dan, garnizon olarak bulundurduğu altı cohors'la kaçan Lucilius Hirrus'u yanına aldı. Bunların toplanmasiyle on üç cohors meydana getirdi; bunlarla birlikte cebrî yürüyüşle Corfinium'a, Domitius da Ahenobarbus'a gitti ve Caesar'ın iki legion ile hazır olduğunu bildirdi. Domitius Albada'dan, Mars ve Paelign'lerden ve komşu mıntakalardan yirmi cohors toplamıştı.

Firmum alındıktan ve Lentulus kovulduktan sonra Caesar ondan ayrılan askerlerin bir araya getirilmesini ve asker toplanmaya başlanmasını emretti. Orada buğday almak için bir gün kaldıktan sonra Corfinium'a hareket etti. Oraya vardığı zaman Domitius tarafından gönderilen beş cohors kasabadan üç bin adım uzakta bulunan nehrin köprüsünü yıkmaktaydı. Caesar'ın öncüleriyle çarpışma başlayınca Domitius'un askerleri hemen köprüden sürülerek kasabaya sığındılar. Caesar legion'larını geçirdi, kasaba civarında yerleşti ve surun yanında karargâh kurdu.

Vaziyet anlaşıldıktan sonra Domitius bölgeyi iyi bilenleri, büyük mükâfat vaadederek, bir mektupla beraber, kendisine yardım etmelerini ısrarla

1. Pompeius'un emekli askerleri için Caesar tarafından teklif olunan bir arazi kanunu.
2. Roma Valileri tarafından idare olunan ve rey hakkı bulunmayan şehirler.

istemeleri için Apulia'ya, Pompeius'un yanına gönderdi. Yer elverişsiz olduğu için iki ordu ile Caesar kolaylıkla sarılıp buğdaydan mahrum edilebilirdi.

Bunu yapmazsa kendisi, elliden fazla cohors, çok sayıda senato üyesi ve Roma şövalyesi[1] tehlikeye girecekti. Bu sırada askerlerini cesaretlendirerek surlara mızrak atan makinalar yerleştirdi ve herkese korunmak için şehrin belirli bir kısmını verdi. Mecliste kendi mallarından her askerin dört iugerum[2], yüzbaşılarla ikinci defa askere çağrılanların da o nisbette[3] toprak alacaklarına söz verdi.

Bu arada Corfinium'dan yedi mil mesafede bulunan Sulmo'lular Caesar'a, isteklerini yapmaya hazır olduklarını, fakat senator Q. Lucretius ve Attius Paelignus tarafından menedildiklerini bildirdiler; bunlar kasabayı yedi cohors'luk bir garnizonla ellerinde bulunduruyorlardı. Oraya M. Antonius'u 13 cü legion'un beş cohors'uyla gönderdi. Sulmo'lular sancaklarımızı görünce kapıları açtılar ve hep beraber hem şehirliler, hem askerler Antonius'u kutlamaya geldiler. Lucretius ve Attius surdan aşağı atladılar. Attius Antonius'un yanına getirilince Caesar'a gönderilmesini istedi. Antonius cohors'lar ve Attius'la beraber o gün döndü. Caesar bu cohors'ları ordusuna kattı ve Attius'u sağ salim koyverdi; ilk günlerde büyük bir tahkimat yapmaya, komşu municipium'lardan buğday getirtmeye başlayıp öteki kuvvetleri bekledi... Üç gün içinde 8 ci legion, Galya'dan toplanmış 22 cohors, Noricum kıralından takriben 300 süvari geldi. Bunların gelmesiyle şehrin başka bir tarafında bir karargâh daha kurdu. Bunun başına Curio'yu komutan tayin etti. Sonraki günlerde kasabayı hendek ve kulelerle çevirmeye başladı. Bu tahkimatın büyük bir kısmı bitmek üzereyken, Pompeius'a gönderilen adamlar geri döndü.

Domitius mektupları okuduktan sonra hakikati saklıyarak mecliste, Pompeius'un süratle yardıma geleceğini söyledi ve onları, ümitsizliğe düşmemeleri, şehrin korunmasına gereken şeyleri hazırlamaları için teşvik etti. Kendisi gizlice birkaç samimi dostuyla konuştu, kaçmaya karar verdi. Domitius'un yüzünün ifadesi ile sözü birbirini tutmuyor, her işi titriyerek, korkarak yapıyordu. Adamlariyle gizlice uzun uzun konuşuyordu; oysaki böyle hareket etmek âdeti değildi. İnsan topluluklarından, meclislerden kaçtığı için de vaziyet daha uzun zaman örtbas edilemedi. Çünkü Pompeius varlığını çok büyük bir tehlikeye sokmak istemediğini ve Domitius'un kendi kararı ve arzusuyla Corfinium'a gitmediğini, bir fırsat çıkarsa bütün kuvvetleriyle gelmesini yazmıştı. Fakat o muhasara edildiği ve tahkimatla çevrildiği için bu istekleri yerine getiremiyordu.

1. Romada zenginlik aristokrasisi.
2. 25 arlık bir arazi ölçüsü.
3. Yüzbaşılara ve ikinci defa askerlere çağrılanlara iki misli toprak verilirdi.

Domitius'un kararı yayılınca Corfinium'daki askerler akşamın ilk saatlerinde isyan ettiler; aralarında askerî tribun'lar,[1] yüzbaşı ve ileri gelen erler yardımıyla şuna karar verdiler: Caesar tarafından çevrilmişlerdi, tahkimat bitmek üzereydi; kendisinden ümitleri olduğu için sadakat gösterip yanında sonuna kadar dayandıkları Domitius hepsini aldatarak kaçıyordu, onlar da kendi selâmetlerini düşünmek zorundaydılar. Aralarından ilk olarak Mars'lar bu karara karşı geldiler ve kasabanın en müstahkem görünen kısmını işgal ettiler. O kadar büyük bir anlaşmazlık çıktı ki kavgaya ve silâhlarla döğüşe giriştiler. Buna rağmen az sonra iki taraf da aracılar göndererek L. Domitius'un kaçma kararı hakkında henüz bilinmiyen noktaları da öğrendiler. Hepsi müşterek bir kararla Domitius'u halkın önüne getirerek etrafını aldılar ve nöbetçiler koydular, aralarından elçiler seçerek Caesar'a gönderdiler. Kapıları açmıya, emirlerini yapmıya ve L. Domitius'u canlı olarak eline teslim etmeye hazır olduklarını bildirdiler.

Bunları öğrendikten sonra Caesar, kasabayı mümkün olduğu kadar çabuk ele geçirmenin, cohors'ları yanına, ordugâha çekmenin önemli olduğunu düşünüyordu. Çoğu küçük sebeplerden büyük felâketler doğduğu için, yiğitlikleri tutar, cesaretleri artar, yahut yanlış bir haber alırlar da Corfinium'lular kararlarından dönerler diye korkuyordu; fakat askerlerin girip geceden istifade ederek şehri yağma etmelerinden de çekindiği için gelenleri övdü ve kasabaya geri göndererek kapı ve surları muhafaza etmelerini emretti. Kendisi, yaptığı tahkimata evvelki günlerde olduğu gibi muayyen müddetlerle değil, daima kendi aralarında temas edecek ve bütün tahkimatı dolduracak şekilde gözcü ve nöbetçi kıtaları koydu. Askerî tribun'ları ve süvari komutanlarını gönderdi ve sade kütle halinde hücumlara değil, aynı zamanda teker teker gizlice çıkmamalarına da dikkat etmelerini emretti. Fakat gece içlerinden kimse uyuyabilecek kadar ilgisizlik ve uyuşukluk göstermedi. Hadiselerin neticesi hususunda o kadar büyük bir endişe vardı ki düşündüklerini, istediklerini bilmiyorlardı, kararsızlık içindeydiler: Corfinium'lulara ne olacaktı, Domitius ve Lentulus'un başına neler gelecekti, kalanlara ne olacaktı, onları ne gibi hadiseler bekliyordu?

Takriben 4 cü[2] nöbette Lentulus Spinther, surdan bizim gözcü ve nöbetçilerle konuşarak, kendisine izin verilirse Caesar'la görüşmek istediğini söyledi. Bu müsaade verilerek şehirden çıktı, Domitius'un askerleri Caesar'ın önüne çıkıncıya kadar yanından ayrılmadılar. Canına kıymamasını rica etti ve kendisini koruması için yalvardı, eski dostluklarını hatırlattı, Caesar'ın şahsına ettiği çok büyük iyilikleri saydı: onun yardımıyla Pontifex[3] heyetine gir-

1. Legiolara komuta veren yüksek rütbeli subaylar.
2. Romalılar geceyi dört nöbete ayırırlardı.
3. Romanın dört rahip heyetinden en mühimmidir.

miştiʹ praetor'luğu biter bitmez İspanya eyaletine tayin edilmişti, counsul'luk istediği zaman da onu tutmuştu. Caesar sözünü kesti; Provincia'dan kötülük etmek için değil, kendisini düşmanlarının hakaretlerinden korumak, bu mesele yüzünden senato'dan kovulmuş olan halk tribun'larını işlerinin başına getirmek, hem kendisini, hem Roma halkını ufak bir çetenin tazyikinden kurtarıp hürriyete kovuşturmak için çıkmıştı. Bu sözlerle güveni artan Lentulus kasabaya geri dönmesi için müsaade edilmesini rica etti. Kendi selâmetini elde etmesi, ötekilerin de kurtuluşu için bir teselli olacaktı; çünkü bazıları kendi hayatlarına kıymayı düşünecek kadar çok korkmuşlardı. Müsaade alarak uzaklaştı.

Caesar gün doğar doğmaz, bütün senato üyelerinin, çocuklarının, askerî tribun'ların ve Roma şövalyelerinin yanına getirilmesini emretti. Senato sınıfından beş kişi: L. Domitius, P. Lentulus Spinther, L. Caecilius Rufus, Questor S. Quintilius Varus, L. Rubrius, bundan başka Domitius'un oğlu ve daha birçok gençler ve Domitius'un municipium'lardan çağırmış olduğu büyük miktarda Roma şövalyesi ve decuriolar vardı. Bütün bu getirilenleri askerlerin tecavüz ve hakaretlerinden korudu; onlara birkaç söz söyledi ve çok büyük iyiliklerine karşılık olarak teşekkür bile etmediklerinden şikâyet etti. Hepsini sağ salim bıraktı. Domitius'un yanında getirdiği ve umumî hazineye koyduğu altı milyon sesters[1] quottuorvir'ler[2] tarafından kendisine getirildiği zaman Domitius'a geri verdi. Çünkü, bu para umuma ait olduğu ve Pompeius tarafından askerî masraflar için verilmiş bulunduğu halde, paraya karşı alâkasızlığının insanların hayatına gösterdiği ihtimamdan daha az olduğu zannedilmesini istemiyordu. Domitius'un askerlerinin kendisine sadakat yemini etmelerini emretti, o gün karargâhı kaldırdı ve Corfinium civarında yedi gün kaldıktan sonra muntazam yürüyüşlerle Marrucin'lerin, Frentan'ların, Larinat'ların memleketlerinden geçerek Apuli'aya vardı. Pompeius Corfinium'da olan bu hâdiseleri öğrenince Luceria'dan Canusium'a, oradan da Brundisium'a hareket etti. Her taraftan yeni toplanmış askerlerin kendisine getirilmesini emretti, köleleri, çobanları silâhlandırdı, atlar verdi. Bunlardan 300 süvari teşkil etti. Praetor L. Manlius Alba'dan altı cohors'la, paertor Rutili'us Lupus Tarracina'dan üç cohors'la çekildiler. Bu kıtalar uzaktan Vibius Curius'un idare ettiği süvari kuvvetlerini görünce, praetor'larını bırakıp sancaklarını Curius'a getirerek onun tarafına geçtiler. Gene öylece bundan sonraki yürüyüşlerde bazı cohors'lar Caesar ordusuna, bazıları da süvarilerine katıldılar. Yolda, Cn. Pompeius'un istihkâm kıtası kumandanı olan N. Magius Cremona yakalanarak getirildi. Caesar onu Pompeius'a şu emirlerle gönderdi: mademki şimdiye kadar buluşup konuşama-

1. Bir sestertius takriben 10 kuruştur.
2. Municipiumun en büyük memurlarına verilen isim.

mışlardı ve kendisi Brundisium'a gelmek üzereydi, Pompeius'la görüşmesi devletin menfaati ve herkesin selâmeti içindi. Her nokta üzerinde açıkça müzakere ederek bir karara varmak, uzak mesafelerden aracılar vasıtasiyle teklifler göndermekten daha iyidir.

Bu emirler verildikten sonra altı legion ile Brundisium'a vardı; bunların üçü emekli, ötekiler de yeni topladığı ve yolda tamamladığı legion'lardı. Çünkü Domitius'un cohors'larını ilkin Corfinium'dan Sicilya'ya göndermişti. Consul'ların ordunun büyük bir kısmiyle Dyrrachium'a gittiğini, Pompeius'un da Brundisium'da kaldığını öğrendi. Brundisium'da kalmasının orayı müdafaa için mi — çünkü böylelikle bütün Adriyatik denizini İtalya'nın en ucundan Yunan sahillerine kadar kontrol altında tutacak ve her iki taraftan harp edebilecekti — yoksa kâfi sayıda gemi bulunmadığından mı ileri geldiğini kesin olarak öğrenemedi; Pompeius'un İtalya'yı terketmeyi düşünmediğinden korkarak çıkış noktalarını abluka etti, limana serbest girip çıkmaya mani olmaya başladı. Bu işleri şu plânla yaptı: liman ağzının en dar yerinde sahilin her iki tarafından toprak doldurarak bir set yaptı, çünkü deniz burada sığdı. Daha ilerlenirse suyun derinliği yüzünden set yapılamıyacağı için ikişer ikişer bağlanmış kayıkları setlerden otuz ayak boyunca her istikamette yerleştirmeye başladı. Dört köşeden kanca ile, dalgalar tarafından yerlerinden oynatılmasınlar diye tesbit ediyordu. Bunlar tesbit edildikten ve yerleştirildikten sonra sıra ile aynı büyüklükte başka kayıklar da bağladı. Kayıkları, müdafaa etmek için gidip gelme kolay olsun diye topraktan bir setle örttü. Bunları önden ve öbür iki taraftan hafif çalı yığınları ve siperler himaye ediyordu. Gemilerin rampa etmeleri ve yangınlardan kolayca korunmaları için dördüne de iki katlı birer kule dikti.

Bunlara karşılık olarak Pompeius Brundisium limanından aldığı büyük yük gemilerini teçhiz etti. Bunlara üçer katlı kuleler yerleştirdi ve birçok mızrak atan makineler ve her cinsten mermilerle doldurarak kayıkları dağıtmak ve tahkimatı yarmak için Caesar'ın manialarına doğru sürdü. Bu şekilde her gün iki taraf da uzaktan sapanla, mızrakla, daha başka mermilerle harp ediyordu. Caesar bunları sulh konuşmalarından vazgeçilmesi lâzım geldiğine inanmaksızın yapıyordu. Pompeius'a sulh şartlariyle gönderdiği Magius'un geri gelmediğine çok şaşmasına ve çok sık tecrübe edilmiş olan bu işlerin, taarruzunu ve kararlarını geciktirmesine rağmen elindeki bütün imkânlarla bu yolda devam etmek niyetindeydi. Bunun için Scribonius Libo'nun dostu ve akrabası olan legat[1] Caninius Rebilus'u müzakere etmek için Libo'ya gönderdi. Libo'ya, barışı temin etmek için aracılık yapmak vazifesini verdi. Her

1. Legio'nun ve onunla birleştirilmiş yardımcı sınıfların komutanı.

şeyden evvel bizzat Pompeius'la konuşmak istiyordu. Kendisine büyük güveni olduğunu, bir anlaşmaya varılırsa müsavi şartlarla silâhları bırakacağını söyledi. Eğer önayak olması ve aracılığı ile silâhlar bırakılırsa, bu işteki şeref ve şöhretin büyük bir kısmının Libo'ya ait olacağını bildirdi. Libo Caninius'tan ayrılınca Pompeius'la buluşmak için yola çıktı. Az sonra consulların olmadığını, onlarsız anlaşma hakkında konuşulamıyacağını bildirdi. Caesar gene nafile yere bu işe başvurduktan sonra daha elverişli bir zamana bırakıp harple uğraşmak icap etiğine karar verdi.

Caesar bu işin hemen hemen yarısını bitirdiği zaman dokuz gün geçmişti. Bu sırada, ordunun ilk kısmını Dyrakhium'a götürmüş olan ve oradan consulların gönderdiği gemiler geri döndüler. Pompeius ya Caesar'ın hazırlıklarından telaşa düşerek, yahut başlangıçta İtalya'dan ayrılmaya karar verdiği için gemiler gelince hareket hazırlığına girişti. Caesar'ın hücumunu kolaylıkla geciktirmek için ve hareket esnasında askerler şehire baskın yapmasınlar diye kapıları tıkadı, sokak ve caddelere manialar kurdu, yolları hendeklerle kesti ve buralara kazıklar, sivriltilmiş ağaç dalları dikti. Bunları hafif çalı yığınları ve toprakla düzledi. Çıkışları ve surun dışından limana giden iki yolu ucu sivriltilmiş büyük kirişler dikerek kapattı. Bu sırada ikinci defa askere çağrılanlardan seçilmiş bazı hafif piyadeler, mızıraklı ve sapanlı askerlerle sura ve kulelere yerleştirdi. Bütün askerler gemilerle gittikten sonra belli bir işaretle onları çağırmaya karar verdi ve bunlar için çıkmaya elverişli bir noktada hafif gemiler bıraktı.

Brundisium'lular Pompeius askerlerinin haksızlıklarından ve bizzat Pompeius'un hakaretlerinden usanarak Caesar'ın tarafını tutmıya başlıyorlardı. Bu sebepten dolayı Pompeius'un hareketi öğrenilince, askerler koşuştukları ve bu işle meşgul oldukları için, her tarafta evlerin üstünden işaret veriyorlardı. Caesar onlardan vaziyeti öğrenince, işlerini yapmak fırsatını kaçırmamak için merdivenlerin hazırlanmasını ve askerlerin silâhlanmasını emretti. Pompeius gece olunca demir aldı. Nöbetçi olarak sura yerleştirilmiş olanlar, kararlaştırılan işaretle çağırıldılar ve Brundisium'luların tuzak ve hendeklerden korunmalarını ihtar etmeleri üzerine durdular. Brundisium'luların öncülüğü ile uzun bir yoldan limana vardılar, Caesar'ın yaptığı setlere saplanan iki gemiyi askerleriyle beraber sandal ve kayıklarla ele geçirdiler.

Caesar gemileri toplayıp denizi geçerek, Pompeius'u deniz ötesi kuvvetleriyle birleşmeden, takip ederek işi bitirmek için büyük ümit beslediği halde, işin gecikeceğinden ve zamanın uzayacağından korkuyordu; çünkü Pompeius bütün gemileri toplıyarak şimdilik takip edilmek imkânını kaldırmıştı. Ye-

gâne çare Galya'nın uzak mıntakalarından, Picenum'dan ve Messina boğazından gelecek gemileri beklemekti. Bu iş mevsim dolayısiyle uzun ve güç görünüyordu. Bu sırada Pompeius'un eski ordusunun ve biri kendisine büyük iyilikleri yüzünden bağlanmış olan İspanya eyaletlerinin kuvvetlenmesini istemiyordu. Yardımcı kuvvetleri, suvari kıtaları hazırlar ve kendisi yokken Galya ve İtalyayı zaptetmeyi deneyebilirlerdi.

Bu yüzden şimdilik Pompeius'u takip etmekten vaz geçip İspanya'ya gitmeye karar verdi.

CAESAR

Tercüme edenler: *Leylâ ÖZBAY - Naci DİNÇER*

HENRY IV

LONDON. AN APARTMENT OF THE PRINCE'S

POINS. — But, my lads, my lads, to-morrow morning, by four o'clock, early at Gadshill! there are pilgrims going to Canterbury with rich offerings, and traders riding to London with fat purses: I have vizards for you all; you have horses for yourselves: Gadshill lies to-night in Rochester: I have bespoke supper to-morrow night in Eastcheap: we may do it as secure as sleep. If you will go, I will stuff your purses full of crowns; if you will not, tarry at home and be hanged.

FALSTAFF. — Hear ye, Yedward; if I tarry at home and go not, I'll hang you for going.

POINS. — You will, chops?

FALSTAFF. — Hal, wilt thou make one?

PRINCF. — Who, I rob? I a thief? not I, by my faith.

FALSTAFF. — There 's neither honesty, manhood, nor good fellowship in thee, nor thou camest not of the blood royal, if thou darest not stand for ten shillings.

PRINCE. — Well then, once in my days I 'll be a madcap.

EALSTAFF. — Why, that's well said.

PRINCE. — Well, come what will, I 'll tarry at home.

FALSTAFF. — By the Lord, I 'll be a traitor then, when thou art king.

PRINCE. — I care not.

POINS. — Sir John, I prithee, leave the prince and me alone: I will lay him down such reasons for this adventure that he shall go.

FALSTAFF. — Well, God give thee the spirit of persuasion and him the ears of profiting, that what thou speakest may move and what he hears may be believed, that the true prince may, for recreation sake, prove a false thief; the poor abuses of the time want countenance. Farewell: you shall find me in Eastcheap.

IV HENRY

LONDRA, SARAYDA PRENSİN DAİRESİ

POİNS. — Heyt aslanlar! aman yarın sabah saat dörtte erken erken Gadshill'de buluşalım. Canterbury'ye kıymetli hediyeler götüren hacılar, var, Londraya giden tüccarların da keseleri dolu. Hepinize yüzlerinizi gizliyecek bir şey tedarik ettim; kendinizin de atınız vardır elbet. Gadshill bu akşam Rochester'de kalıyor. Yarın akşam yemeği için Eastcheap'e haber bıraktım. Bu işi gözü kapalı yapabiliriz. Giderseniz keselerinizi altınla doldurmak benden, gitmezseniz kalın ne haliniz varsa görün.

FALSTAFF. — Bana bak Edward, eğer gitmez burada kalırsam seni bırakmam.

POİNS. — Geliyorsun ama, değil mi şiş yanaklı?

FALSTAFF. — Hal, sen gider misin?

PRENS. — Kim? Ben soygunculuk mu yapacağım? Hırsızlık mı edeceğim? yaparsam dinsizim.

FALSTAFF. — Eğer on şiling için de dögüşmekten çekinirsen, sende ne namus var, ne erkeklik, ne de arkadaşlık; ne de damarındaki kan kıral kanıdır derim.

PRENS. — Eh, kırk yılda bir akılsızlık edeceğim öyleyse.

FALSTAFF. — Aferin sana.

PRENS. — Ne olursa olsun burada kalacağım.

FALSTAFF. — Öyleyse vallahi, kıral olduğun zaman ben de sana hiyanet ederim.

PRENS. — Edersen et.

POİNS. — Sir John, ne olur beni prensle yalnız bırak. Bu macera için ona öyle sebepler göstereceğim ki bizimle gidecek.

FALSTAFF. — Eh, Allah versin de kandır, o da kansın; sözlerinle onu yola getiresin, duyduğuna inansın da sahici prens yalandan hırsız olurmuş sansın! Zamanenin kötülüklerini hoş göstermek lâzım. Hoşça kalın, beni Eastcheap'te bulursunuz.

PRINCE. — Farewell, thou latter spring! farewell, Allhallown summer!
(Exit Falstaff)

POINS. — Now, my good sweet honey lord, ride with us to-morrow: I have a jest to execute that I cannot manage alone. Falstaff, Bardolph, Peto and Gadshill shall rob those men that we have already waylaid; yourself and I will not be there; and when they have the booty, if you and I do not rob them, cut this head off from my shoulders.

PRINCE. — How shall we part with them in setting forth?

POINS. — Why, we will set forth before or after them, and appoint them a place of meeting, wherein it is at our pleasure to fail, and then will they adventure upon the exploit themselves; which they shall have no sooner achieved, but we 'll set upon them.

PRINCE. — Yea, but 'tis like that they will know us by our horses, by our habits, and by every other appointment, to be ourselves.

POINS. — Tut! our horses they shall not see; I'll tie them in the wood; our vizards we will change after we leave them: and, sirrah, I have cases of buckram for the nonce, to immask our noted outward garments.

PRINCE. — Yea, but I doubt they will be too hard for us.

POINS. — Well, for two of them, I know them to be as true-bred cowards as ever turned back; and for the third, if he fight longer than he sees reason, I 'll forswear arms. The virtue of this jest will be, the incomprehensible lies that this same fat rogue will tell us when we meet at supper: how thirty, at least, he fought with; what blows, what extremities he endured; and in the reproof of this lies the jest.

PRINCE. — Well, I 'll go with thee: provide us all things necessary and meet me to-morrow night in Eastcheap; there I 'll sup. Farewell.

POINS. — Farewell, my lord. *(Exit.*

THE HIGHWAY, NEAR GADSHILL
(*Enter Prince Henry and Poins.*)

POINS. — Come, shelter, shelter: I have removed Falstaff's horse, and he frets like a gummed velvet.

PRINCE. — Stand close.

Enter Falstaff.

FALSTAFF. — Poins! Poins, and be hanged! Poins!

PRINCE. — Peace, ye fat-kidneyed rascal! what a brawling dost thou keep!

PRENS. — Hoşça kal, bahar artığı, hoşça kal geçkin yaz!

(Falstaff çıkar)

POİNS. — Şimdi benim iyi, tatlı, şeker prensim: Atınıza binin, bizimle yarın gelin. Oynayacak bir oyunum var ama yalnız beceremem. Yollarında şimdiden pusu kurduğumuz o adamları Falstaff, Bardolph, Peto ve Gadshill soyarlar. Sizinle ben orada bulunmayız. Ama ganimeti ellerine geçirdikten sonra biz de onları soymazsak kafamı yerinden kesin atın.

PRENS. — Ama yola beraber çıkacağız; sonra nasıl ayrılırız?

POİNS. — Niye, ya onlardan önce, ya sonra çıkarız, buluşmak için bir yer kararlaştırırız, orada buluşmamak elimizde, bunun üzerine onlar işe kendi başlarına girişirler, işi bitirir bitirmez biz de üstlerine gideriz.

PRENS. — İyi ama atlarımızdan, elbiselerimizden, bütün kılık kıyafetimizden her halde bizi tanırlar.

POİNS. — Yoook! atlarınızı görmezler: onları ormanda bir yere bağlarım. Onlardan ayrıldıktan sonra yüzümüzdeki maskeleri de değiştiririz, Sonra efendim, onların tanıdığı elbiselerimizi gizlemek için de işimize yarayacak keten bezinden üstlükler var.

PRENS. — Ama bize üstün çıkarlar gibi geliyor bana.

POİNS. — İkisinin ters yüzü dönüp kaçacak kadar korkak olduğundan eminim. Üçüncüsü dayanacak olursa ben bir şey bilmiyorum derim, bir daha da kılıç kullanmam. Bu oyunun asıl eğlenceli tarafı, akşam yemekte buluştuğumuz vakit bu şişman keratanın uyduracağı akıl almaz yalanlar olacak. Nasıl en az otuz kişiyle döğüştüğünden, ne kılıç darbelerine, ne müşkül vaziyetlere karşı koyduğundan dem vuracaktır. İşin alaylı tarafı da bu yalanları yüzlemekte.

PRENS. — Eh, seninle geleyim. Bize lâzım olan her şeyi hazırla, yarın akşam yemeğine de Eastcheap'e gel, ben orada yiyeceğim.

POİNS. — Hoşça kalın efendimiz.

(*Henry IV*, P. I, S. 2, 137—216)

GADSHİLL YAKININDAKİ YOL

(Prens Henry ile Poins girer)

POİNS. — Gelin, gizlenin gizlenin; Falstaff'ın atını sakladım, deliye döndü.

PRENS. — Geri çekil.

(Falstaff girer)

POİNS. — Poins! Poins, kafan kopsun Poins!

PRENS. — Sus koca böbrekli herif! Ne gürültü koparıyorsun ama!

FALSTAFF. — Where's Poins, Hal?

PRINCE. — He is walked up to the top of the hill: I'll go seek him.

FALSTAFF. — I am accursed to rob in that thief's company: the rascal hath removed my horse, and tied him I know not where. If I travel but four foot by the squier further afoot, I shall break my wind. Well, I doubt not but to die a fair death for all this, if I 'scape hanging for killing that rogue. I have forsworn his company hourly any time this two and twenty years, and yet I am bewitched with the rogue's company. If the rascal have not given me medicines to make me love him, I 'll be hanged; it could not be else; I have drunk medicines. Poins! Hal! a plague upon you both! Bardolph! Peto! I'll starve ere I'll rob a foot further. An 'twere not as good a deed as drink, to turn true man and to leave these rogues, I am the veriest varlet that ever chewed with a tooth. Eight yards of uneven ground is threescore and ten miles afoot with me; and the stony-hearted villains know it well enough: a plague upon it when thieves cannot be true one to another! *(They whistle)* Whew! A plague upon you all! Give me my horse, you rogues; give my my horse, and be hanged!

PRINCE. — Peace, ye fat-guts? lie down; lay thine ear close to the ground and list if thou canst hear the tread of travellers.

FALSTAFF. — Have you any levers to lift me up again, being down? 'Sblood. I 'll not bear mine own flesh so far afoot again for all the coin in thy tather's exchequer. What a plague mean ye to colt me thus?

PRINCE. — Thou liest; thou art not colted thou art uncolted.

FALSTAFF. — I prithee, good prince Hal, help me to my horse, good king's son.

PRINCE. — Out, ye rogue! shall I be your ostler?

FALSTAFF. — Go hang thyself in thine own heir-apparent garters! If I be ta'en. I 'll peach for this. An I have not ballads made on you all and sung to filthy tunes, let a cup of sack be my poison: when a jest is so forward, and afoot too! I hate it. (*Enter Gadshill, Bardolph and Peto with him.*)

GADSHILL. — Stand.

FALSTAFF. — So I do, against my will.

POINS. — O,'tis our setter: I know his voice. Bardolph, what news?

BARDOLPH. — Case ye, case ye; on with your vizards; there's money of the king's coming down the hill; 'tis going to the king's exchequer.

FALSTAFF. — You lie, ye rogue; 'tis going to the king's tavern.

GADSHILL. — There's enough to make us all.

FALSTAFF. — To be hanged.

FALSTAFF. — Poins nerede, Hal?

PRENS. — Tepenin üstüne çıktıydı, gidip arayayım.

FALSTAFF. — O hırsızla soygunculuğa çıktığım için cezamı çekiyorum herif atımı alıp götürdü, kim bilir nereye bağladı. Dört adım daha atarsam soluğum kesilecek. E, o herifi öldürüp de asılmaktan kurtulursam ölümden korkum olmasın. Şu yirmi iki senedir her saat onunla selâm sabahı kesmiye yemin ederim, yine de kerataya bağlıyımdır, ayrılamam. Eğer herif, onu seveyim diye bana ilâç içirmediyse boynum kopsun. Başka türlü imkânı yok, ilâç içmişimdir. Poins!... Hal!... İkiniz de belânızı bulun. Bardolph! Peto!... Hırsızlık için bir adım daha atmaktansa yerimde açlıktan ölürüm daha iyi. Eğer yeniden namuslanıp buærataları bırakmak içmeğe bedel değilse yuh olsun bana. Bu yamrıç yumruç yerlerde yedi mete yürümek benim için yetmiş mil yürümeğe bedel. Taş kalpli hınzırlar, bunu pekalâ biliyorlar da. Hırsızlar da biribirine karşı doğru davranmadıktan sonra bu işin Allah belâsını versin! (*Islık çalarlar*) Fyuuu! hepinizin Allah belânızı versin! Atımı verin keratalar, bana atımı verin, sonra kafanız kopsun.

PRENS. — Sus koca göbek, yat aşağı! Kulağını toprağa yanaştır, dinle bakalım, yolcuların ayak seslerini duyabiliyor musun?

FALSTAFF. — Bir kere yattım mı beni tekrar kaldıracak manivelâ var mı? Vallahi, bir daha babanın hazinesindeki bütün altınlar için de olsa kendimi bu kadar yola yaya taşıyamam. Beni böyle atlatmakta ne Allahın belâsı maksadınız var?

PRENS. — Yalan söylüyorsun: atlatılmadan, atsız bırakıldın.

FALSTAFF. — Yalvarırım sana, merhametli Prens Hal, bana yardım et, atımı bulayım, merhametli kıral oğlu.

PRENS. Hadi ordan kerata! sana seyislik mi edeceğim.

FALSTAFF. — Git kendini veliahtlık dizbağınla as! Eğer yakalanırsam bu olanlar için dava açacağım. Hepinizin adına da destanlar düzdürüp adî bestelere uydurarak söyletmezsem ölümüm en kötü içkiden olsun! Şaka bu kadar ileri götürüldü mü — hem de yaya olarak! — ben sevmem. (*Gadshill, Bardolph ve Peto girerlerler.*)

GADSHİLL. — Davranmayın!

FALSTAFF. — Davrandığım yok zaten, istemiyorum ama.

POİNS. — Ha, bizim gözcü, sesini tanıdım. Bardolpb, ne haber?

BARDOLPH. — Örtünün, örtünün, maskelerinizi takın. Tepeden aşağı para geliyor, kırala gidiyor, kıralın hazinesine gidiyor.

FALSTAFF. — Kerata, yalan söylüyorsun: Kıralın meyhanesine gidiyor!

GADSHİLL. — Hepimizi zengin edecek para var.

FALSTAFF. — İpe çektireçek kadar.

PRINCE. — Sirs, you four shall front them in the narrow lane; Ned Poins and I will walk lower: if they 'scape from your encounter, then they light on us.

PETO. — How many be there of them?

GADSHILL. — Some eight or ten.

FALSTAFF. — 'Zounds, will they not rob us?

PRINCE. — What, a coward, Sir John Paunch?

FALSTAFF. — Indeed, I am not John of Gaunt, your grandfather; but yet no coward, Hal.

PRINCE. — Well, we leave that to the proof.

POINS. — Sirrah Jack, thy horse stands behind the hedge: when thou needest him, there thou shalt find him. Farewell, and fast.

FALSTAFF. — Now cannot I strike him, if I should be hanged.

PRINCE. — Ned, where are our disguises?

POINS. — Here, hard by: stand close.

(*Exeunt Prince and Poins.*)

FALSTAFF. — Now, my masters, happy man be his dole, say I: every man to his business.

Enter the Travellers.

FIRST TRAV. — Come, neighbour: the boy shall lead our horses down the hill; we'll walk afoot awhile, and ease our legs.

THIEVES. — Stand!

TRAVELLERS. — Jesus bless us!

FALSTAFF. — Strike; down with them; cut the villains' throats: ah! whoreson caterpillars! baconfed knaves! they hate youth: down with them; fleece them.

TRAVELLERS. — O, we are undone, both we and ours for ever!

FALSTAFF. — Hang ye, grobellied knaves, are ye undone? No, yea fat chuffs; I would your store were here! On, bacons, on! What, ye knaves! young men must live. You are grandjurors, are ye? we'ill jure ye, 'faith.

(*Here they rob them and bind them. Exeunt.*)

(*Re-enter Prince Henry and Poins disguised.*)

PRINCE. — The thieves have bound the true men. Now could thou and I rob the thieves and go merrily to London, it would be argument for a week, laughter for a month and a good jest for ever.

POINS. — Stand close; I hear them coming.

Enter the Thieves again.

FALSTAFF. — Come, my masters, let us share, and then to horse before day. An the Prince and Poins be not two arrant cowards, there's no equity stirring: there's no more valour in that Poins than in a wild-duck.

(*As they are sharing, the Prince and Poins set upon them.*)

PRENS. — Efendiler, siz dördünüz onları dar yolda karşılarsınız, Ned Poins'la ben daha ağır gideriz, sizin elinizden kurtulurlarsa bizim elimize düşerler.

PETO. — Kaç kişiler?

GADSHİLL. — Sekiz on kadar.

FALSTAFF. — Aman onlar bizi soymasın?

PRENS. — Ne, yoksa korktun mu Sir John Göbek?

FALSTAFF. — Doğru, ben senin büyük baban Sir John Sıska değilim, ama korkak da değilim Hal.

PRENS. — E onu senin ispatına bırakıyoruz artık.

POİNS. — Ulan Jack, atın çitin arkasında duruyor. Ne zaman istersen oradadır. Hoşça kal. Sıkı dayan ha!

FALSTAFF. — İşte, canım çıksın ona bir şey yapamıyorum.

PRENS. — (*Yavaşca*) Ned, kıyafetimizi değiştireceğimiz eşya nerede?

POİNS. — Şurada yakında, geri çekilin. (*Prensle Poins çıkarlar.*)

FALSTAFF. — Şimdi aslanlarım, hepimizin bahtı açık olsun, derim. Her birimiz iş başına. (*Yolcular girerler.*)

I. YOLCU. — Gel yoldaş, çocuk atlarımızı yokuştan aşağı indirecek: biz de biraz yürürüz, bacaklarımız açılır.

FAL. VS. — Davranmayın!

YOLCULAR. — Tanrı imdadımıza yetişsin!

FALSTAFF. — Vurun, alın aşağı onları, hınzırların boynunu kesin. Ah, sizi kahbe evlâdı yılanlar, sucukla beslenen hilebazlar! Bunlar bizim gibi gençleri hiç sevmezler. Alın aşağı onları, kırkın yünlerini.

YOLCULAR. — Ah mahvolduk, hem kendimiz bittik hem nemiz varsa gitti!

FALSTAFF. — Boynunuz kopsun, koca hilebazlar. Mahv mı oldunuz? Hayır; obur şişkolar sizi, keşke meyhaneniz de burada olsaydı! hadi bakalım sucuklar hadi! hilebazlar! Gençler yaşayacak. Siz kralın hakkını topluyorsunuz öyle mi? Allah için biz de sizi haklarız.

(*Yolcuları soyar, bağlar ve çıkarlar*)

(*Prens Henry ve Poins başka kılıklarla tekrar girerler*)

PRENS. — (Girerek) Sahtekârlar o doğru adamları bağladılar. Şimdi seninle biz de hırsızları soyup eğlene eğlene Londra'ya gidebilirsek bu iş bize bir hafta konuşma, bir ay gülme ebediyen de alay mevzuu olur.

POİNS. — Geri çekilin, duydum geliyorlar.

(*Çekilirler. Hırsızlar tekrar girerler*)

FALSTAFF. — Gelin aslanlarım, taksimi yapalım. Sonra gün doğmadan atlarımıza bineriz. Eğer Prensle Poins düpe düz iki korkak değillerse bu dünyada hiçbir doğruluk yoktur. O Poins'ta zaten kuş kadar cesaret yoktur. (*Onlar taksim işindeyken Prens ve Poins bastırırlar.*)

PRINCE. — Your money!

POINS. Villains! (*They all run away; and Falstaff, after a blow or two, runs away too, leaving the booty behind them.*)

PRINCE. — Got with much ease. Now merrily to horse:
The thieves are all scatter'd and possess'd with fear
So strongly that they dare not meet each other;
Each takes his fellow for an officer.
Away, good Ned. Falstaff sweats to death,
And lards the lean earth as he walks along:
Were't not for laughing, I should pity him.

POINS. How the rogue roar'd!

(*Exeunt.*)

BOAR'S - HEAD TAVERN IN EASTCHEAP

Enter Falstaff, Gadshill, Bardolph, and Peto; Francis following with wine.

POINS. — Welcome, Jack: where hast thou been?

FALSTAFF. — A plague of all cowards, I say, and a vengeance too! marry, and amen! Give me a cup of sack, boy. Ere I lead this life long, I'll sew nether stocks and mend them and foot them too. A plague of all cowards! Give me a cup of sack, rogue. Is there no virtue extant? [*He drinks.*]

PRINCE. — Didst thou never see Titan kiss a dish of butter? pitiful-hearted Titan, that melted at the sweet tale of the sun's! if thou didst, then behold that compound.

FALSTAFF. — You rogue, here's lime in this sack too: there is nothing but roguery to be found in villanous man: yet a coward is worse than a cup of sack with lime in it. A villanous coward! Go thy ways, old Jack; die when thou wilt, if manhood, good manhood, be not forgot upon the face of the earth, then am I a shotten herring. There lives not three good men unhanged in England; and one of them is fat, and grows old: God help the while! a bad world, I say. I would I were a weaver; I could sing psalms or any thing. A plague of fall cowards, I say still.

PRINCE. — How now, wool - sack! what mutter you?

FALSTAFF. — A king's son! If I do not beat thee out of thy kingdom with a dagger of lath, and drive all thy subjects afore thee like a flock of wildgeese, I 'll never wear hair on my face more. You Prince of Wales!

PRINCE. — Why, you whoreson round man, what's the matter?

PRENS. — Paralarınızı!

POİNS. — Melunlar! (*Hepsi kaçarlar, Falstaff da bir iki vuruştuktan sonra kaçar, çaldıklarını geride bırakırlar.*)

PRENS. — Bunu kolay kazandık. Şimdi keyifli keyifli ata binelim. Hırsızlar dağıldılar, onları öyle korku aldı ki birbirini bile bulmağa cesaretleri yoktur, her biri arkadaşını zaptiye sanır. Gidelim iyi Ned. Falstaff terlemekten ölecek, yürüdükçe cılız toprağı yağlandırıyor. Gülmekten kendimi alabilsem ona acıyacağım.

POİNS. — Kerata ne uluyordu ama!

(*Henry IV.* P. II. S. 2. 1—122.)

EASTCHEAP. BOAR'S HEAD MEYHANESİ.

(*Prens ile Poins içerdedir. Falstaff, Gadshill, Bardolph ve Peto girerler; onları elinde şarap şişesiyle Francis takip eder.*)

POİNS. — Hoş geldin Jack, nerede idin?

FALSTAFF. — Allah bütün korkakların belâsını versin derim. Yanlarına komasın! hem inşaallah, hem Amin! — Bana bir kadeh şarap ver, çocuk! — Bundan sonra kimseylen bir alış verişim kalmadı, kendi yağımla kendim kavrulacağım. Bütün korkakların Allah belâsını versin. Bana bir kadeh şarap ver, kerata! Sözü özü doğru insan kalmadı mı? (*İçer*)

PRENS. — Hiç güneşin bir tabak yağı nasıl öptüğünü gördün mü? Yağ öyle yufka yüreklidir ki güneşin tatlı hikâyesini dinlerken eriyiverir. Görmedinse işte nümunesi.

FALSTAFF. — Kerata, bu şaraba ıhlamur karışmış: kötü insandan ancak kötülük beklenir. Ama korkak insan, içine ıhlamur karışmış şaraptan da beterdir: aşağılık bir korkak! Ah hadi Jack, ne olursan ol, bu dünyada erkeklik, dürüstlük unutulmuş değilse ben göbeğimi keserim. İngilterede sağ üç dürüst adam yok: varsa bir tanesi şişmandır, hem ihtiyarlıyor artık. Tanrı yardımcımız olsun. Bana sorarsanız dünya kötü derim. Keşki dokumacı olsaydım. Bir taraftan bez dokurken bir taraftan da ilâhi gibi bir şeyler söylemeyi becerirdim. Yine de şunu derim: Bütün korkakların allah belâsını versin.

PRENS. — Ne var! Yün çuvalı, ne mırıldanıyorsun?

FALSTAFF. — Sözde kıral oğlu olacak? Eğer tahta bir hançerle vura vura seni kırallığından çıkartmaz, bütün tebaanı da yaban ördekleri gibi senin önüne katıp sürmezsem bir daha sakal koyvermem. Sen veliaht olacaksın ha!

PRENS. — Kahpe evlâdı şişko herif ne oldu?

FALSTAFF. — Are not you a coward? answer me to that: and Poins there?

POINS. — 'Zounds, ye fat paunch, an ye call me coward, by the Lord, I 'll stab thee.

FALSTAFF. — I call thee coward! I 'll see thee damned ere I call thee coward: but I would give a thousand pound I could run as fast as thou canst. You are straight enough in the shoulders, you care not who sees your backs: call you that backing of your friends? A plague upon such backing! give me them will face me. Give me a cup of sack: I am a rogue, if I drunk to-day.

PRINCE. — O villain! thy lips are scarce wiped since thou drunkest last.

FALSTAFF. — All's one for that *(He drinks.)* A plague of all cowards, still say I.

PRINCE. — What's the matter?

FALSTAFF. — What's the matter! there be four of us here have ta'en a thousand pound this day morning.

PRINCE. — Where is it, Jack? where is it?

FALSTAFF. — Where is it! taken from us it is: a hundred upon poor four of us.

PRINCE. — What, a hundred, man?

FALSTAFF. — I am a rogue, if I were not at half-sword with a dozen of them two hours together. I have 'scaped by miracle. I am eight times thrust through the doublet, four through the hose; my buckler cut through and through; my sword hacked like a hand-saw — ecce signum! I never dealt better since I was a man: all would not do, A plague of all cowards! Let them speak: if they speak more or less than truth, they are villains and the sons of darkness.

PRINCE. — Speak, sirs? how was it?

GADSHILL. — We four set upon some dozen —

FALSTAFF. — Sixteen at least, my lord.

GADSHILL. — And bound them.

PETO. — No, no, they were not bound.

FALSTAFF. — You rogue, they were bound, every man of them; or I am a Jew else, an Ebrew Jew.

GADSHILL. — As we were sharing, some six or seven fresh men set upon us —

FALSTAFF. — And, unbound the rest, and then come in the other.

PRINCE. — What, fought you with them all?

FALSTAFF. — All! I know notwhatyou call all; but if I fought not

FALSTAFF. — Korkak değil misin? Bana bunun cevabını ver.. Şuradaki Poins'da.

POİNS. — İyi vallahi, seni şişko dombay seni! Eğer bana korkak dersen seni billâhi bıçaklarım.

FALSTAFF. — Sana korkak mı demek! Sana korkak demektense bırakırım Tanrıdan belânı bul: ama bin lira bahse girişirim ki ben de senin kadar hızlı koşabilirim. Omuzların düzgün ya, sırtını kim görse aldırdığın yok. Arkadaşlarına sırt vermek bunu mı dersin? Böyle sırt vermek yerin dibine batsın! Beni göğüsliyecekleri tercih ederim ben. Bana bir kadeh şarap, eğer bugün hiç içtimse adam değilim.

PRENS. — Ah melûn! Son içtiğinden beri daha dudakların kurumamış.

FALSTAFF. — Ne çıkar. (*İçer.*) Yine de derim ki bütün korkakların Tanrı belâsını versin.

PRENS. — Ne oldu?

FALSTAFF. — Ne mi oldu? Şurada gördüğün dört kişi aramızda bu sabah bin lira kazandık.

PRENS. — Hani nerede Jack, nerede?

FALSTAFF. — Nerede olacak, elimizden alındı, biz zavallı dört kişinin üstüne yüz kişi geldi.

PRENS. — Ne, yüz mü dedin be adam?

FALSTAFF. — Eğer onların bir düzünesine iki saat kılıçla karşı koymadımsa adam değilim. Sonra kurtuldum ama mucize kabilinden. Setreme sekiz kere kılıç girdi çıktı. dizliğime dört kere. Kalkanım delik deşik oldu, kılıcım testereye döndü, İşte görün! Ben ömrümde bu kadar iyi kılıç kullanmadımdı, ama kâr etmedi. Tanrı korkakların belâsını versin! Bunlar söylesinler, eğer hakikatten bir fazla yahut bir eksik söylerlerse alçaktırlar, şeytan oğludurlar.

PRENS. — Söyleyin efendiler, nasıl oldu?

GADSHİLL. — Dördümüz bir düzine adama saldırdık.

FALSTAFF. — En az onaltı kişi vardı efendimiz.

GADSHİLL. — Onları bağladık.

PETO. — Yok yok, bağlı değildiler.

FALSTAFF. — Hadi oradan kerata, her bir tanesini bağladık, yahudi olayım ki bağladık, çıfıt yahudi.

GADSHİLL. — Sonra parayı paylaşırken yeniden altı yedi kişi üstümüze çullandı.

FALSTAFF. — Ötekilerin bağlarını çözdüler, sonra daha başkaları da geldi.

PRENS. — Ne, hepsiyle de döğüştünüz mü?

FALSTAFF. — Hepsiyle! Hepsi diyerek ne demek istiyorsun bilmiyorum ama, eğer ellisiyle birden döğüşmedimse erkek değilim. Eğer zavallı

with fifty of them, I am a bunch of radish: if there were not two or three and fifty upon poor old Jack, then am I no twolegged creature.

PRINCE. — Pray God you have not murdered some of them.

FALSTAFF. — Nay, that's past praying for: I have peppered two of them; two I am sure I have paid, two rogues in buckram suits. I tell thee what, Hal, if I tell thee a lie spit in my face, call me horse. Thou knowest my old ward; here I lay, and thus I bore my point. Four rogues in buckram let drive at me —

PRINCE. — What, four? thou saidst but two even now.

POINS. — Ay, ay, he said four.

FALSTAFF. — These four came all a-front, and mainly thrust at me. I made me no more ado but took all their seven points in my targct, thus.

PRINCE. — Seven? why, there were but four even now.

FALSTAFF. — In buckram?

POINS. — Ay, four, in buckram suits.

FALSTAFF. — Seven, by these hilts, or I am a villain else.

PRINCE. — Prithle, let him alone; we shall have more anon.

FALSTAFF. — Dost thou hear me, Hal?

PRINCE. — Ay, and mark thee too, Jack.

FALSTAFF. — Do so, for it is worth the listening to. These nine in buckram that I told thee of,—

PRINCE. — So, two more already.

FALSTAFF. — Their points being broken,—

POINS. — Down fell their hose.

FALSTAFF. — Began to give me ground: but I followed me close, came in foot and hand; and with a thought seven of the eleven I paid.

PRINCE. — O monstrous! eleven buckram men grown out of two!

FALSTAFF. — But, as the devil would have it, three misbegotten knaves in Kendal green came at my back and let drive at me; for it was so dark, Hal, that thou couldst not see thy hand.

PRINCE. — These lies are like their father that begets them; gross as a mountain, open, palpable. Why, thou clay-brained guts, thou knotty-pated fool, thou whoreson, obscene, greasy tallow-catch,—

FALSTAFF. — What, art thou mad? art thou mad? is not the truth the truth?

PRINCE. — Why, how couldst thou know these men in Kendal green, when it was so dark thou couldst not see thy hand? come, tell us your reason: what sayest thou to this?

Jack'ın üstüne elli iki, elli üç kişi birden gelmediyse iki ayağım üstünde duramaz olayım.

PRENS — Tanrıya şükret ki onların bir kaçını öldürmedin.

FALSTAFF. — Nafile, duanın zamanı geçti, ikisini ektim: iki tanesini, keten bezinden elbiseli iki keratayı hakladığıma eminim. Sana diyorum Hal, eğer yalan söylüyorsam yüzüme tükür, bana hayvan de. Sen benim eski usulümü bilirsin, şöyle vurdum, şöyle mukabele ettim. Keten bezi elbiseli dört kerata bana hücuma kalktı...

PRENS. — Ne, dört mü? Daha demin iki dedindi.

FASLTAFF. — Dört, Hal, sana dört dedim.

POİNS. — Evet, evet, dört dedi.

FALSTAFF. — Onların dördü de birden karşıma çıkıp. var kuvvetleriyle bana taarruz ettiler, ben hiç aldırış etmedim. Onların yedi kılıç darbesini de şöylece önledim.

PRENS. — Yedi mi? Daha şimdi dörttüler.

FALSTAFF. — Keten elbiseli mi?

POİNS. — Evet dört kişiydiler, keten bezinden elbiseli.

FALSTAFF. — Şu kılıcımın kabzesi hakkıyçün yediydiler, yoksa adam değilim.

PRENS. — Kuzum onu kendi haline bırakın, dahası gelecek.

FALSTAFF. — Beni dinliyor musun Hal?

PRENS. — Hem ne dediğini de aklıma yazıyorum.

FALSTAFF. — İyi ediyorsun, çünkü söyliyeceğim şey dinlemiye değer. Sana bahsettiğim keten elbiseli bu dokuz kişi...

PRENS. — Eh şimdiden iki daha!.

FALSTAFF. — Darbeleri önleninces...

POİNS. — Etekleri suya indi!

FALSTAFF. — Geri çekilmiye başladılar. Ama ben onları bırakmadım. Hem ilerliyerek hem kılıcımı kullanarak onlara eriştim, göz açıp kapayıncıya kadar yedisini hakladım.

PRENS. — Ne acayip iştir bu yarabbi! İki keten elbiseli adamdan on kişi peyda oluyor!

FALSTAFF. — Ama şeytanın parmağı olacak, elbiseleri Kendal yeşili üç namussuz velet arkamdan gelip bana saldırdılar. Çünkü etraf karanlıktı, Hal, insan kendi elini bile seçemiyordu.

PRENS. — Bu yalanlar onları peydalıyan babalarına çekmiş, cascavlak, dağ gibi ortada duruyor. Seni gidi pişmiş kelle, mankafa sersem, kahbe evlâdı, ahlâksız, yağ tulumu...

FALSTAFF. — Ne, delirdin mi sen? Delirdin mi? Doğruyu eğri mi gösterelim?

POINS. — Come, your reason, Jack, your reason.

FALSTAFF. — What, upon compulsion? 'Zounds, an I were at the strappado, or all the racks in the world, I would not tell you on compulsion. Give you a reason on compulsion! if reasons were as plentiful as blackberries, I would give no man a reason upon compulsion, I.

PRINCE. — I 'll be no longer guilty of this sin; this sanguine coward, this bed-presser, this horseback-breaker, this huge hill of flesh,—

FALSTAFF. — 'Sblood, you starveling, you elf-skin, you dried neat's tongue, you bull's pizzle, you stock-fish! O for breath to utter what is like thee! you tailor's-yard, you sheath, yoo bow-case, you vile standing-tuck,—

PRINCE. — Well, breathe a while, and then to it again: and when thou hast tired thyself in base comparisons, hear me speak but this.

POINS. — Mark, Jack.

PRINCE. — We two saw you four set on four and bound them, and were masters of their wealth. Mark now, how a plain tale shall put you down. Then did we two set on you four; and, with a word, out-faced you from your prize, and bave it; yea, and can show it you here in the house: and, Falstaff, you carried your guts away as nimbly, with as quick dexterity, and roared for mercy, and still run and roared, as ever I heard bullcalf. What a slave art thou, to hack thy sword as thou hast dene, and then say it was in fight! What trick, what device, what starting-hole, canst thou now find out to hide thee form this open and apparent shame?

POINS. — Come, let's hear, Jack; what trick hast thou now?

FALSTAFF. — By the Lord, I knew ye as well as he that made ye. Why, hear you, my masters: was it for me to kill the heir-apparent? should I turn upon the true prince? why, thou knowest I am as valiant as Hercules: but beware instinct; the lion will not touch the true prince. Instinct is a great matter; I was now a coward on instinct. I shall think the better of myself and thee during my life; I for a valiant lion, and thou for a true prince. But, by the Lord, lads, I am glad you have the money. Hostess, clap to the doors: watch to-night, pray to-morrow. Gallants, lads, boys, hearts of gold, all the titles of good fellowship come to you! What, shall we be merry? shall we have a play extempore?

PRINCE. — Content; and the argument shall be thy running away.

FALSTAFF. — Ah, no more of that, Hal, an thou lovest me!

SHAKESPEARE

PRENS. — Etraf elini bile seçemiyecek kadar karanlıkken nasıl olur da adamları görürsün? Hadi, bir sebep göster bakalım, buna ne diyorsun?

POİNS. — Hadi, sebep göster Jack, sebep göster.

FALSTAFF. — Ne, zorla mı? Beni kollarımdan ipe assanız, gergiye gerseniz yine zorla söylemem vallahi! Size zorla sebep göstereceğim ha! Sebep pıtrak gibi bol olsa da, zorlandım mı tek bir sebep göstermem ben.

PRENS. — Artık günah benden gitti: bu kanlı canlı korkak, bu yatak çökerten, bu at göçerten, bu et dağı...

FALSTAFF. — Vay, seni aç sıska, seni pörsük derili, seni kurumuş sığır dili, seni boğa zekeri, seni çiroz seni! Senin neye benzediğini söylemiye nefesim yetmiyor! Seni terzi mezurası, seni kılıç kını, seni dikine kalkmış kör kılıç seni...

PRENS. — Dur biraz bakalım, sonra yine başlarsın. Sen bu kötü teşbihlerle yorgun düşünce benim söyliyecek bir çift sözüm var.

POİNS. — Dinle Jack.

PRENS. — Biz ikimiz, dördünüzün dört kişiye hücum edip onları bağladığınızı ve paralarını aldığınızı gördük. Sonra biz size hücum ettik. Sözün kısası sizden baskın çıktık, kazancınızı elinizden aldık, evet buradadır, size gösterebiliriz. Falstaff, sen göbeğini nasıl hafifce taşıyıverdin, nasıl uçuverdin, böğürererek nasıl aman diledin! Tıpkı danalar gibi hem koştun, hem böğürdün. Sen ne aşağılık adamsın! Kılıcını öyle eğriltip büğrültüp sonra döğüşürken oldu diyorsun! Bu göz görür, aşikâr ayıbını gizlemek için ne hile bulacaksın, nereye saklanacaksın?

POİNS. — Hadi öğrenelim Jack, şimdi ne oyun düşünüyorsun?

FALSTAFF. — Tanrı çarpsın, sizi Halik Mevlâ nasıl tanırsa ben de öyle tanıdım. Şimdi bana bakın efendiler, tutup veliahtı öldürse miyidim? Prensin üstüne yürüse miyidim? Pekâlâ bilirsin ki ben Herkül gibi cesur bir adamım. Ama insanın içine malûm oluyor; sahici prense aslan dokunmuyor. İnsanın içine malûm olmak mühim şeydir. O sırada benim de içime doğdu, korkak kesiliverdim. Bundan sonra, ömrüm olduğu kadar, seninle de kendimle de daha çok iftihar edeceğim. Kendim cesur bir aslan olduğum için, sen de hakikî bir prens olduğun için. Ama, vallahi çocuklar, paranın sizde oluşuna sevindim. Hancı kadın, kapıların demirini daya, gece otur, duanı yarın edersin! Yiğitler, çocuklar, evlâtlar, altın kalpliler! Dostluk alâmeti olan her unvan size yaraşır, eğlenelim mi dersiniz? Hiç hazırlanmadan bir oyun oynayalım mı ha?

PRENS. — Peki, ama mevzuu senin kaçışın olsun.

FALSTAFF. — Hal, beni seversen artık o bahsi kapayalım.

(*Henry IV*, P. II, S. 4. 128—317)

Tercüme eden: *Orhan BURİAN*
D. ve T. - C. Fakültesi Doçentlerinden

PENSÉES

Le mot de la langue le plus difficile à prononcer et à placer convenablement, c'est *moi*.

⁂

Il n'y a pas un seul homme qui ait le droit de mépriser les hommes.

⁂

Je n'ai pas rencontré un homme avec lequel il n'y eut quelque chose à apprendre.

⁂

Consolons-nous de tout par la pensée que nous jouissons de notre pensée même, et que cette jouissance, rien ne peut nous la ravir.

⁂

Le seul gouvernement dont, à présent, l'idée ne me soit pas intolérable, c'est celui d'une république dont la constitution serait pareille à celle des Etats-Unis Américains.

⁂

Le moins mauvais gouvernement est celui qui se montre le moins, que l'on sent le moins et que l'on paye le moins cher.

⁂

En politique, je n'ai plus de coeur. Je ne suis pas fâché qu'on me l'a ôté, il gênait ma tête. Ma tête seule jugera dorénavant et avec sévérité. Hélas

⁂

DÜŞÜNCELER [1]

Dilde, söylenmesi ve yerinde kullanılması en güç olan kelime, *ben* kelimesidir.

***

Hiçbir insanın insanları küçük görmeğe hakkı yoktur.

***

Hiçbir insana raslamadım ki ondan öğrenilecek bir şey olmasın.

***

Düşüncemizin kendisinden zevkaldığımızı ve bu zevki hiçbir şeyin elimizden alamıyacağını düşünerek her derdimizi avutalım.

***

Artık, düşünmeğe tahammül edebildiğim tek hükümet, ana yasası Amerika Birleşik - Devletleri'ninkine benzer bir cümhuriyettir.

Hükümetlerin en az kötü olanı, kendini en az göstereni, en az duyuranı, ve en ucuza mal olanıdır.

***

Siyasette kalbimi kaybettim. Bundan şikâyetçi değilim; kalbim kafama engel oluyordu. Bundan böyle yalnız kafam, içim titremeden, karar verecek. Ne yazık.

---

1. Alfred de Vigny (1797—1863), Fransız romantik şairleri arasında, mağrur yalnızlığı, klâsik bir olgunluğa erişen düşüncesiyle müstakil bir yer tutar. Bizim okuma kitaplarımıza kadar girmiş olan «Kurdun ölümü»şiiri onun kapalı mizacının ve hayatının bir tasviri sayılabilir. Eserlerini de hayatı gibi küçük gören Vigny kendisi için şunu söylüyor: «Doğrusu bana, olsa olsa bir çeşit ahlâki destancı denebilir; bu da fazla bir şey değil.» Vigny'nin mensur eserlerinin dilimize ilk tercümeleri klâsikler içerisinde çıkacaktır. Burada okuyacağınız parçalar, Vigny'nin ölümünden sonra bir dostu tarafından neşredilmiş olan «*Journal d'un poète*» den alınmıştır. Bu kitapta Vigny'nin zaman zaman bir tarafa kaydettiği düşünceler bir araya getirilmiştir. Bunlar Vigny'nin ulaştığı düşünce serbestliğini ve olgunluğunu eserlerinden daha iyi gösteriyor.

L' Angleterre. — Ce qui fait la force et l'unité de cette nation, c'est que chaque homme s'y regarde comme un homme politique. Chaque citoyen parle et agit dans le sens de la politique anglaise du moment.

***

Le temple antique est élégant et joyeux comme un lit nuptial; l'église chrétienne est sombre comme un tombeau. L'un est dédié à la vie, l'autre à la mort.

***

Il ne suffit pas d'entendre l'anglais pour comprendre ce grand homme, il faut entendre Shakespeare, qui est une langue aussi.

***

Il n'est pas coupable de chercher la vérité, mais il l'est de l'affirmer avant de l'avoir trouvé.

***

Une lettre peint la personne à qui l'on écrit; aussi bien que celle qui l'écrit car, malgré nous, nous modifions le style selon son caractère et selon ce qu'elle attend de nous.

***

Lorsqu'on sent que l'on ne sera pas tout entière à son ouvrage, il vaut mieux s'absenter et marcher, agir, pour ne pas s'y mettre à demi.

***

Les Français ressemblent à des hommes que je vis un jour se battant dans une voiture emportée au galop. Les partis se querellent, et une invincible nécessité les emportent vers une démocratie universelle.

***

Le seul beau moment d'un ouvrage est celui où on l'écrit.

***

La presse est une bouche forcée d'être toujours et de parler toujours. De là vient qu'elle dit mille fois plus qu'elle n'a à dire, et qu'elle divague souvent et extravague. Il en serait ainsi d'un orateur, fût-ce Démosthène, forcé de parler sans interruption toute l'année.

***

İngiltere. — Bu milletin gücü ve birliği, her ferdinin kendini bir siyaset adamı görmesindedir. Her yurttaş günün İngiliz siyaseti gereklerine göre konuşur ve kareket eder.

Yunan mabedi bir gelin yatağı kadar zarif ve sevinçlidir; Hiristiyan kilisesi bir mezar gibi kasvetlidir: biri hayat için öteki ölüm için kurulmuştur.

***

Shakespeare. — Bu büyük adamı anlamak için ingilizce bilmek yetmez; ayrı bir dil olan Shakespeare'ceyi anlamak lâzımdır.

***

Doğruyu aramak suç değildir; ama onu bulmadan buldum demek suçtur.

***

Bir mektup, onu yazan kadar yazıldığı kimseyi de anlatır; çünkü ister istemez yazışımızı onun şahsiyetine ve bizden beklediğine göre değiştiririz.

***

İnsan kendini var güciyle eserine veremiyeceğini hissetti mi, ona yarı girişmektense kalkıp gitmeli, gezmeli, başka iş görmeli.

***

Birgün, dört nal giden bir arabanın icinde döğüşen adamlar görmüştüm: Fransız'lar onlara benziyor. Partiler kavga ede durusun, önüne geçilmez bir akış hepsini birden bir dünya demokrasyasına sürüklüyor.

***

Bir eserin güzel zamanı yalnız yazıldığı zamandır.

***

Gazete, hep açık kalmağa, durmadan konuşmağa mecbur bir ağızdır. Bu yüzden söyleyeceğini, bire bin katarak söyler; çok kere de saçmalar, zırvalar. Bir hatip de, isterse Demostenes olsun, bir sene durmadan konuşmağa mecbur olsa aynı hale düşer.

***

Plus je vis, plus je m'aperçois que la seule chose essentielle pour les hommes, c'est de *tuer le temps.* Dans cette vie dont nous chantons la brièveté sur tous les tons, notre plus grand ennemi, c'est le temps dont nous avons toujours trop. A peine avons-nous un bonheur, ou l'amour ou la gloire, ou la science, ou l'émotion d'un spectacle, ou celle d'une lecture, qu'il nous faut passer à un autre. Car *que faire?* c'est là le grand mot.

***

L'humanité fait un interminable discours dont chaque homme illustre est une idée.

***

La puissance est toujours avec la lumière: de là vient que, dans le moyen-âge, le clergé eut la force, parce qu'il eut la science; à présent il est inférieur en connaissance, de là en empire.

Tous les crimes et les vices viennent de faiblesse. Ils ne méritent donc que la pitié.

***

La réputation n'a qu'une bonne chose, c'est qu'elle permet d'avoir confiance en soi et de dire hautement sa pensée entière.

***

Le jour où il n'y aura plus parmi les hommes ni enthousiasme, ni amour, ni adoration, ni dévouement, creusons la terre jusqu'à son centre; mettons-y cent milliards de barils de poudre, et qu'elle éclate en pièces comme une bombe au milieu du firmament.

***

Les plus effrayés du choléra étaient les plus vieux.

***

L'ennui est la maladie de la vie. Pour la guérir il suffit de peu de choses; *aimer* ou *vouloir*. C'est ce qui manque le plus généralement.

***

Il n'y a jamais eu ni ordre ni liberté nulle part, et jamais on n'a cessé de désirer l'un ou l'autre.

Yaşım ilerledikce, insanlar için tek esaslı şeyin *vakit öldürmek* olduğunu daha iyi anlıyorum. Boyuna kısalığından dem vurduğumuz bu hayatta en büyük düşmanımız, bize daima uzun gelen zamandır. Biz saadete, aşka, şerefe, ilme ulaşır ulaşmaz, gördüğümüz veya okuduğumuz bir şeyden heyecan duyar duymaz başka bir şeye geçmek isteriz. Çünkü asıl mesele, *ne yapmalı?* meselesidir.

***

İnsanlığın söylediği bitip tükenmez nutukta her ünlü adam bir fikirdır.

***

İktidar her zaman bilgi ile beraberdir. Orta-Çağ'da rahipler kudretliydiler; çünkü bilgileri vardı. Bugün bilgileri azaldığı için kudretleri de azaldı.

***

Bütün suçlar ve kötülükler acizden doğar; onun için hepsi ancak merhamete lâyıktır.

***

Şöhretin bir iyiliği varsa o da insanın kendine güvenmesine ve düşüncesini olduğu gibi ortaya atmasına imkân vermesidir.

***

İnsanlar arasında ne coşku, ne sevgi, ne tapınma, ne gönül verme kalmadığı gün dünyayı merkezine kadar kazalım; içine yüz milyar fıçı barut koyalım ve dünya gök kubbenin altında bir bomba gibi patlasın, parça parça olsun.

***

Koleradan en çok korkanlar en yaşlılar olmuş.

***

Can sıkıntısı hayatın hastalığıdır. Ondan kurtulmak için az şey lâzım: *sevmek* veya *istemek*; ama asıl eksiğimiz de budur.

***

Hiçbir yerde, hiçbir zaman ne düzen olmuştur, ne de hürriyet; ama insan yine de birinden birini istemekten geri kalmamıştır.

***

Le charlatanisme est à son comble. Je ne sais ce qui peut le faire cesser si ce n'est son excès; j'espère en lui beaucoup.

***

L'histoire du monde n'est autre chose que la lutte du pouvoir contre l'opinion générale. Lorsque le pouvoir suit l'opinion, il est fort; lorsqu'il la heurte, il tombe.

Il y a des vieillards qui feignent de ne pas entendre la voix de toute une génération. Quand on est sourd, il serait juste d'être sourd et muet, car on n'a pas droit de juger ce qu'on n'a pas entendu.

Nous nous plaignons qu'il n'y a pas de foi politique en France. Eh, de quoi nous plaignons-nous? N'est-ce pas la preuve la meilleure de l'esprit infiniment subtil qui règne dans la nation? Elle sent le vrai partout, et où il manque elle dit qu'il n'y a rien. Or aucun parti ne satisfait ses besoins actuels, ni ne lui donne le moindre espoir éloigné. Il n'y a de foi politique en un gouvernement que dans les esprits bornés.

***

Les acteurs sont bien heureux; ils ont une gloire sans responsabilité

***

Les hommes d'actions s'étourdissent par le mouvement, pour ne pas se fatiguer à achever les idées ébauchées dans leur tête. Doué d'un peu plus de force, ils s'assoiraient ou se coucheraient pour penser.

Les jeunes auteurs prennent des sujets plus forts que leurs pensées et leur style. Le cheval jette à terre le cavalier.

***

Un acteur prend un drame comme une robe, le revêt, le chiffonne et le jette pour en mettre un autre. Mais cette robe dure plus que lui.

***

Şarlatanlık son haddine vardı. Onu kendi ifratından başka durduracak bir şey görmüyorum: bütün ümidim bunda.

***

Dünyanın tarihi, halkın düşüncesiyle iktidarın savaşından başka bir şey değildir. İktidar halkın düşüncesine uydukca sağlamdır; ondan ayrılınca yıkılır.

***

İhtiyarlar vardır ki bütün bir neslin sesini duymamazlıktan gelirler. İnsan sağır oldu mu, dilsiz de olmalı ki hak yerini bulsun; çünkü duymadığımız bir şey üzerinde söz söylemeğe hakkımız yoktur.

Fransa'da siyasi inanma olmadığından şikâyet ediyoruz. Ne diye şikâyet ediyoruz bilmem; millette pek keskin bir zekânın bulunduğuna bundan daha iyi delil mi olur? doğruyu her tarafta seziyor; doğrunun olmadığı yerde de olmadığını söylüyor. Partilerin hiç biri de onun bugünkü ihtiyaçlarını gidermiyor, ona uzak bir ümit bile olsun veremiyor. Bir hükümete siyasi imanla bağlanmak ancak dar kafalı insanların işidir.

***

Ne mutlu aktörlere: mesuliyet yüklenmeden şeref kazanıyorlar.

***

İş adamları, kafalarında beliren fikirleri sonuna götürmemek için kendilerini hareket içinde uyuştururlar. Bir az daha güçleri olsaydı bir yere oturur yahut uzanır düşünürlerdi.

***

Genç yazarlar düşüncelerini ve üsluplarını aşan konulara el atıyorlar. At binicisini yere atıyor.

***

Aktör bir dramı bir elbise gibi alır, giyinir; sonra buruşturup atarak bir başkasını alır. Ama bu attığı elbise ondan daha fazla yaşar.

***

Bonaparte et tous les aventuriers ont posé le pied sur les événements qui les menaçaient, comme le toréador sur le front du taureau. En relevant la tête, le taureau le jette sur son dos. Il s'y assied.

***

Dans le roman, un homme parfait comme Grandisson ennuie toujours. Dans l'histoire, comme Washington, il paraît froid, et, dans la vie, il est froidement aimé. Un homme parfait est aimé comme Dieu, assez froidement. C'est que les passions seules intéressent les hommes, toujours agités par les passions. Les pendules seules se meuvent par des principes; les hommes font des principes et agissent contre ces principes mêmes.

Les rois font des livres à présent, tant ils sentent bien que le pouvoir est là. Il est vrai qu'ils les font mauvais.

***

L'amélioration de la classe la plus nombreuse et l'accord entre la capacité prolétaire et l'hérédité propriétaire sont toute la question politique actuelle.

***

L'homme est si faible, que, lorsqu'un de ses semblables se présente disant: «Je peux tout», comme Bonaparte, ou: «Je sais tout» comme, Mahomet il est vainqueur et a déjà à moitié réussi.

***

La raison offense tous les fanatismes.

(Journal d'un Poète)

ALFRED DE VIGNY

Bonaparte ve bütün sergüzeştciler, kendilerini tehdit eden hâdiselerin üzerine yürümüşlerdir: Toreador'un, ayağını boğanın alnına dayadığı gibi. Boğa başını kaldırırken onu sırtına atar; o da oraya oturur.

***

Romanda Grandisson[1] gibi kusursuz bir adam daima can sıkar. Tarihte Washington gibi, soğuk gelir; hayatta da zorla sevilir. Kusursuz bir adamı istemeye istemeye severiz, Tanrı'yı sevdiğimiz gibi. Çünkü ihtiraslardan hiç kurtulamayan insanları yalnız ihtiraslar ilgilendirir. Prensiplerle işleyen yalnız asma saatlerdir. İnsanlar prensipleri kendileri yapar, kendileri bozarlar.

Kırallar şimdi artık kitap yazıyorlar; kudretin kitaplarda olduğunu ne iyi anlamışlar. Ama kötü kitaplar yazıyorlar, o başka.

***

En kalabalık sınıfı daha iyi yaşatmak ve işcilik güciyle mülk mirascılığını uzlaştırmak: işte bugünün bütün siyasi meselesi budur.

***

İnsan o kadar zaıftır ki, kendi benzerlerinden biri karşısına çıkıp da Bonaparte gibi: «Ben her şeyi yaparım», yahut Muhammet gibi: «Ben her şeyi bilirim» dedi mi davayı kazanmış ve yarı muvaffak olmuştur.

***

Akıl bütün taassupların gücüne gider.

Tercüme eden: *Sabahattin EYÜBOĞLU*
Talim ve Terbiye Heyeti Üyelerinden

---

1. Grandisson: İngiliz romancısı Richardson'un kusursuz bir kahramanı

POSTHUMA.

Ein Grabgeleite betrat den Kirchhof; ein schmaler Sarg, ein Blumenkranz darauf, sechs Träger und zwei Folger. Es war stille Sommerfrische, der grösste Teil des Kirchhofs lag noch in feuchtem Schatten; nur an dem Rande einer frischen Grube war die aufgeworfene Erde schon von der Sonne angeschienen. Hier sank der Sarg hinab; die Männer nahmen die Hüte herunter, neigten einige Augenblicke den Kopf hinein und gingen dann plaudernd ihren Weg zurück, dem Totengräber den Rest überlassend. — Bald war die Erde aufgeschüttet, und es wurde wieder Stille, einsamer Sonnenschein; nur die Schatten der Kreuze und Gedenktafeln, der Urnen und Obelisken rückten unmerklich über den Rasen.

Das Grab war in dem Viertel der Armen, wo keine Steine auf den Gräbern liegen; erst ein niedriger Erdhügel, dann kam der Wind und wehte den losen Staub in den Weg; dann fiel der Regen vom Himmel und verwusch die Ecken; an Sommerabenden liefen die Kinder darüber weg. Endlich wurde es Winter und nun fiel der Schnee darauf, dichter und dichter, bis es ganz verschwunden war. — Aber der Winter blieb nicht; es wurde wieder Frühling, es wurde Sommer. Auf den andern Gräbern brachen die Schneeglöckchen aus der Erde, das Immergün blühte, die Rosen trieben grosse Knospen. Nun hatte auch hier das Grab sich überwachsen; erst ein feines Grün, Gras und Marienblatt, dann schossen rote Nesslen auf, Disteln und anderes Gewächs, was die Manschen Unkraut nennen; und an warmen Sommermittagen war es voll von Grillengesang. — Dann wieder eines Morgens waren alle Disteln und alles Unkraut verschwunden und nur das schöne Gras war noch da. Wieder einige Tage später stand an dem einen Ende ein schlichtes schwarzes Kreuz; endlich war auf der Rückseite des Kreuzes, vom Wege abgekehrt, ein Mädchenname eingeschnitten, mit kleinen Buchstaben, ohne Färbung, nur in der Nähe erkennbar.

Es war Nacht geworden. In der Stadt waren die Fenster dunkel, es schlief schon alles; nur oben in den hohen Zimmern eines grossen Hauses wachte noch ein junger Mann. Er hatte die Kerzen ausgetan und sass mit

ÖLÜMÜNDEN SONRA [1]

Bir cenaze alayı mezarlığa girdi. Üzerinde bir çelenk olan dar bir tabutu altı kişi taşıyor, iki kişi de arkadan yürüyordu. Sakin bir yaz sabahı idi. Mezarlığın büyük bir kısmı henüz gölgede idi. Yalnız yeni açılmış bir çukurun yanındaki toprağa güneş vuruyordu. Tabut bu çukura indirildi. Adamlar şapkalarını çıkarıp başlarını bir an çukura doğru eğdiler, sonra, işin geri kalanını mezarcıya bırakıp konuşa konuşa geri döndüler. Az sonra, çukur örtülmüştü. Gene sessizlik, güneşli bir ıssızlık ortalığı kapladı. Yalnız haçlarla mezar taşlarının, vazolarla dikili taşların gölgeleri çimlerin üstünde yavaş yavaş büyüyordu.

Mezar, üzerinde taşları olmıyan fakir mezarlar arasındaydı. O, önce alçak bir toprak yığınıydı. Sonradan rüzgâr geldi, gevşek tozlarını yola savurdu; daha sonra yağmur yağdı ve köşelerini aşındırdı. Yaz akşamları çocuklar üzerinde koşuşup durdular. Sonra kış geldi, üstüne durmadan kar yağdı, o da karların altında kayboldu. — Fakat kış da bitti, yeniden bahar ve yaz oldu. Öteki mezarlarda çiğdemler yerden fışkırdı, menekşeler bitti, güller büyük goncalar verdi. Bu mezarın üstünü de yeşillik kaplamıştı . . . . önce, ince, bir çimen, ot, sonra kırmızı ısırgan otu, devedikeni ve daha, insanların yaban otu dedikleri birtakım bitkiler fışkırdı; sıcak yaz günlerinde burası ağustos böceklerinin şarkılariyle inledi.— Sonra, günün birinde, ne kadar devedikeni ve ot vardı ise hepsi ortadan yok oldu, yalnız o güzel yeşil çimenler kaldı. Gene birkaç gün geçti, mezarın bir ucunda sade, siyah bir haç göründü; yoldan görünmeyen tarafa küçük harflerle bir kız adı kazılmıştı; yazı boyasızdı ve ancak yakından okunabiliyordu.

Gece olmuştu. Şehirde pencereler karanlık, artık herkes uykuya dalmıştı. Yalnız büyük bir evin üst katındaki odalardan birinde bir delikanlı uyanıktı. Mumları söndürmüş, bir koltukta oturuyor; aşağıda herkesin istirahate çekilip

1. Theodor STORM' (1817—1888) XIX. yüzyıl Alman hakâyecilerinin en tanınmışlarındandır. Başlıca eserleri önümüzdeki beş yıl içinde Dünya Edebiyatından Klâsikler serisinde yayınlanacaktır.

geschlossenen Augen in einem Lehnsessel, horchend, ob unten alles zur Ruhe gegangen sei; in der Hand hielt er einen Kranz von weissen Moosrosen. So sass er lange.

Draussen ward eine andere Welt lebendig; das Getier der Nacht strich umher, es wimmerte etwas in der Ferne. Als er die Augen aufschlug, war das Zimmer hell, er konnte die Bilder an den Wänden erkennen; durchs Fenster sah er die gegenüberstehende Wand des Seitenflügels in herber Mondscheinbeleuchtung. Seine Gedanken gingen den Weg zum Kirchhof. «Das Grab liegt im Schatten,» sagte er — «der Mond scheint nicht darauf.» Dann stand er auf, öffnete vorsichtig ud stieg mit seinem Kranz die Treppe hinab. Auf dem Hausflur horchte er noch einmal, und nachdem er geräuschlos die Tür aufgeschlossen, ging er auf die Strasse und im Schatten der Häuser zur Stadt hinaus, eine Strecke fort im Mondschein, bis er den Kirchhof erreicht hatte.

Es war, wie er gesagt hatte; das Grab lag im tiefen Schatten der Kirchhofsmauer. Er hing den Rosenkranz über das schwarze Kreuz; dann lehnte er den Kopf daran. —Der Wächter ging draussen vorüber; aber er merkte ihn nicht; die Stimmen der Mondnacht erwachten, das Säuseln der Gräser, das Springen der Nachtblüten, das feine Singen in den Lüften; er hörte es nicht, er lebte in einer Stunde, die nicht mehr war, umfangen von zwei Mädchenarmen die sich längst über einem stillen Herzen geschlossen hatten. Ein blasses Gesichtchen drängte sich seins; zwei kinderblaue Augen sahen in die seinen.

Sie trug den Tod schon in sich; noch aber war sie jung und schön; noch reizte sie und wurde noch begehrt. Sie liebte ihn, sie tat ihm alles. Oft war sie seinetwegen gescholten worden; dann hatte sie mit ihren stillen Augen drein gesehen, es war aber deshalb nicht anders geworden. Nachts im kalten Vorfrühling, in ihrem vertragenen Kleidchen, kam sie zu ihm in den Garten; er konnte sie nicht anders sehen.

Er liebte sie nicht, er begehrte sie nur und nahm achtlos das ängstliche Feuer von ihren Lippen. «Wenn ich geschwätzig wäre,» sagte er, «so könnte ich morgen erzählen, dass mich das schönste Mädchen in der Stadt geküsst hat.» Sie glaubte nicht, dass er sie für die Schönste halte, sie glaubte auch nicht, dass er schweigen werde.

Ein niedriger Zaun trennte den Fleck, worauf sie standen, von der Strasse. Nun hörten sie Schritte in ihre Nähe kommen. Er wollte sie mit sich fortziehen; aber sie hielt ihn zurüek. «Es ist einerlei,» sagte sie.

Er machte sich von ihren Armen los und trat allein zurück.

çekilmediğine kulak veriyor, elinde beyaz yosun güllerinden bir çelenk tutuyordu. Uzun zaman böylece oturdu.

Dışarda başka bir âlem yaşamaktaydı. Gece hayvanları etrafta dolaşıyor, uzakta bir şeyler inliyordu. Delikanlı gözlerini açtığı zaman oda aydınlıktı. Duvardaki resimleri seçebiliyordu. Pencereden baktı, ayışığı evin sağ kanadının duvarını gün gibi aydınlatmıştı. Düşünceleri onu mezarlığın yoluna götürdü. «Mezar gölgeliktir, oraya mehtap vuruyor» dedi ve kalktı, usulca kapıyı açtı, elinde çelenk, merdivenlerden indi; avluda etrafı gene dinledi ve sessizce kapıyı açıp sokağa ve evlerin gölgelerinde ilerliyerek şehir dışına çıktı. Mehtapta bir müddet yürüyüp mezarlığa vardı.

Dediği gibi mezar, mezarlık duvarının koyu gölgesindeydi. Gül çelengini siyah haçın üzerine astı ve başını haça dayadı. - Dışarıda, duvarın kenarından bekçi geçiyordu; ama delikanlıyı görmedi. Mehtap gecelerinin sesleri: otların hışırtısı, gece çiçeklerinin fışkırması, havada ince nağmeler hep uyandı. O bunların hiç birini duymuyor, artık ölmüş olan bir saati yaşıyordu. Çoktandır sükûna ermiş bir kalbin üzerinde kapanan iki kol onu sarıyordu. Ufacık solgun bir yüz, yüzüne yaklaşıyor, bir çift mavi çocuk gözü gözlerinin içine bakıyordu.

Kız, ölümü, şimdiden içinde taşımaktaydı, ama henüz genç ve güzeldi, daha arzu uyandırıyor, kendine çekiyordu. Kız, delikanlıyı seviyordu, onun için her şeyi yapmaya hazırdı. Çok kere onun yüzünden azar işitmişti. O zaman gözlerini yere eğiyor, fakat bununla hiçbir şey değişmiş olmuyordu. Son kış günlerinin soğuk gecelerinde, üzerinde eski entarisi, onu görmek için bahçeye gelirdi; delikanlı onu başka türlü göremiyordu.

Delikanlı kızı sevmiyor, yalnız arzu ediyordu; bunun içindir ki, hiç tasa etmeden o çekingen ateşi, kızın dudaklarından aldı: «Geveze bir kimse olsaydım, şehrin en güzel kızını benim öptüğünü anlatırdım» dedi. Kız onun kendisini kızların en güzeli bulduğuna da susacağına da inanmıyordu.

Alçak bir parmaklık, durdukları yeri sokaktan ayırmakta idi. Birden bire ayak sesleri duydular. Delikanlı, kızı kenara çekmek istedi, kız bırakmadı ve: «Ne ehemmiyeti var. . . .» dedi.

Erkek, kendini kızın kollarından kurtardı ve yalnız başına geri çekildi.

Kız, olduğu yerde hareketsiz kaldı; yalnız ellerile gözlerini örtüyordu. Dışarda insanlar geçtiler, ayak sesleri evlerin arasından kayboldu. O hep böyle duruyordu. Gencin tekrar yanına geldiğini, kolunu omuzuna koyduğunu görmedi. Fakat onu yakınında hissettiği zaman başını daha ziyade eğerek yavaşça: «Utanıyorsun, biliyorum utanıyorsun» dedi.

Sie blieb stehen, regungslos; nur dass sie ihre beiden Hände an die Augen drückte. - So stand sie noch, als draussen die Menschen vorübergegangen waren und das Geräusch der Schritte unten zwischen den Häusern sich verloren hatte. Sie sah es nicht, dass er wieder zu ihr getreten war und seinen Arm um ihren Nacken legte; aber als sie es fühlte, neigte sie den Kopf noch tiefer. «Du schämst dich;» sagte sie leise, «ich weiss es wohl.»

Er antwortete nicht; er hatte sich auf die Bank gesetzt und zog sie schweigend zu sich nieder. Sie liess es geschehen, sie legte ihre Lippen auf seine schönen, vornehmen Hände; sie fürchtete, ihn betrübt zu haben,

Er hob sie lächland auf seinen Schoss und wunderte sich, dass er keine Last fühle, nur die Form ihres zarten, elfenhaften Körpers; er sagte ihr neckend, sie sei eine Hexe, sie wiege keine dreissig Lot. - Der Wind kam durch die nackten Zweige; er schlug seinen Mantel um ihre Füsse. Sie sah mit glücklichen Augen zu ihm auf. «Mich friert nicht» sagte sie und presste ihre Stirn fest an seine Brust.

Sie war in seiner Gewalt; sie wollte nichts mehr für sich allein. Er schonte ihrer; nicht weil es ihn ihrer erbarmte oder weil er es als Sünde empfunden hätte, sie ohne Liebe sein zu nennen; aber es war, als wehre ihm jemand, sie ganz zu besitzen. Er wusste nicht, dass das der Tod sei.

Er war aufgestanden, er wollte gehen. «Du wirst zu kalt,» sagte er. Aber sie drückte seine Hand an ihre Wange, sie legte ihre Stirn an seine Hand «Ich bin heiss, fühl'nur, brennend heiss» sagte sie. Sie schlug ihre Arme um seinen Nacken, sie liess sich wie ein Kind an seinem Halse hängen und sah ihn stumm und selbstvergessen an.

Acht Tage nach dieser kalten Nacht vermochte sie das Bett nicht zu verlassen; zwei Monate später war sie gestorben. Er hatte sie nicht wiedergesehen; aber seit ihrem Tode ist sein Begierde erloschen; er trägt jetzt schon jahrelang ihr frisches Bild mit sich herum und ist gezwungen, eine Tote zu lieben.

THEODOR STORM

Delikanlı cevap vermedi; bir sıraya oturarak kızı sessizce yanına çekti. Kız bıraktı ve dudaklarını delikanlının güzel ve asil ellerinin üstüne koydu; onun canını sıkmış olmaktan korkuyordu.

O gülümsiyerek kızı kucağına aldı ve hiç ağırlık duymadığına şaştı; yalnız peri gibi narin vücudunun şeklini hissediyordu. Şakalaşarak: «Sen bir cadısın, yarım okka[1] bile gelmiyorsun» dedi. Rüzgâr çıplak dalların arasından esiyordu. Delikanlı paltosunu kızın bacaklarına örttü. Kız bahtiyar gözlerle baktı. «Üşümüyorum ki» diyerek başını erkeğin göğsüne yasladı.

Kız, delikanlının hükmü altındaydı; artık hiç bir şeyi yalnız kendisi için istemiyordu. Delikanlı kıza bir şey yapmıyordu; ama acıdığı için değil, onu sevmeden elde etmeği günah saydığı için de değil. Sanki bir kimse büsbütün sahip olmasına engel oluyormuş gibiydi. Bunun ölüm olduğunu bilmiyordu.

Delikanlı ayağa kalkmıştı. gitmek istiyordu. «Üşüyorsun» dedi. Fakat kız onun elini yanağına koyarak «Bak ne kadar sıcağım, ateş gibi sıcak» dedi. Ve kollarıyle çocuk gibi boynuna asılarak sessizce, kendinden geçmiş bir halde ona baktı.

Bu soğuk geceden bir hafta sonra kız yataktan çıkamaz oldu; iki ay sonra da öldü. Delikanlı onu bir daha görememişti. Fakat kızın ölümünden beri arzusu sönmüştür. Artık, yıllardan beri, onun taze hayalini taşıyor ve bir ölüyü sevmek zorundadır

Tercüme eden: *Sevim SAN*

---

1 Almanca metinde: 30 «Lot» denmektedir. Bir «lot» aşağı yukarı 13,9 gram gelen eski bir ağırlık ölçüsüdür. karşılığı memleketimizde hiç kullanılmadığı için «yarım okka» demeği uygun bulduk.

MUALLİM NACİ VE TERCÜME

Muallim Naci (1850-1893), doğu medeniyeti nüfuzundan sıyrılmaya başladığımız, devlet müesseselerimizi garp, bilhassa Fransız ideolojisinden mülhem prensiplere dayanarak tanzime çalıştığımız bir devirde edebî hayata atıldı. Garplılaşma hareketinin, birçokları tarafından benimsenemediği, Tanzimat'tan sonra yetişen gençlerden bazılarının, kendi dilini, edebiyatını, âdet ve ananelerini bir yana bırakarak, avrupalılaşmayı züppeleşmek anladıkları malûmdur. Cemiyet hayatımız için, harsımızı kaybetmek gibi bir tehlikeye yol açan bu anlayış, Tanzimat devri muharrirlerinden bazılarının eserlerine mevzu teşkil etti: Ahmet Midhat, *Flâtun Bey'le Rakım Efendi* romanında, Hüseyin Rahmi *Şık*, Recaizade Mahmud Ekrem *Araba Sevdası* adlı büyük hikâyesinde, Avrupalılaşma hareketini şöyle böyle fransızca konuşmak, şık giyinmek. Beyoğlu'nda dolaşmak, maceralarla dolu ve serseri bir hayat anlayan gençleri kahraman aldılar; bunların, bu gibi hareketlerini karikatürize ettiler. Düştükleri gülünç ve feci âkıbetleri belirttiler. Muallim Naci de, Varna'da bulunduğu sırada, *Tuna gazetesi*'ne gönderdiği bir yazısına ek olarak «kendi dilini öğrenmeden fransızca öğrenmeye kalkışan alafranga meşreplilere şöyle hitabedilse yaraşır» diyerek, 7 ikincikânun 1297 tarihini taşıyan,

Cehl ile kendî lisânından değilken bâ-haber
Diğerin tahsîle kalkışman tuhaftır zîr ile
İftihâr etmekte filvâki vetirdim bak sana
Olsa tahsîl-i-lisan pardon ile bonjur ile

hicviyesini neşretti (Muallim Naci, *Mektuplarım*, s. 201).

Tutulan bu sakat yolu, mizah perdesi ardında aydınlatmak hususunda Tanzimat devri muharrirleriyle birleşen Naci'nin, batı medeniyeti yanında doğu medeniyetini de müdafaa bakımından çağdaşlarından ayrıldığını unutmamalıdır. Bunun sebebini, yetiştiği muhitte, aldığı tahsilde, terbiyede aramak lâzımdır. Muallim Naci, Tanzimat muharrirlerinden bazıları gibi, ne, sefirlerin bulunduğu bir ailedendi; ne de bir paşazede veya zengin çocuğu idi. Tahsilini de, ecnebi liselerinde yapmadı. Dindar, ortahalli bir aileye mensup olan babası Saraç Ali Bey'i, yedi yaşında kaybedince, Avrupaî tarzda tahsil için elverişli ve edebî bir merkez olan İstanbul'dan da uzaklaşmak zorunda kaldı. Ağabeyi ve annesiyle birlikte Varna'ya gitti; dayısı kalaycı Ahmet Ağa'nın, himayesine sığındı.

Naci Varna'ya gittiği zaman, burada, Rüştiye mektepleri henüz açılmamıştı. Fakat tahsili İstanbul'da, Fevziye mektebinde üç sene kadar okuduğu Kur'an'a münhasır kalmadı. O sırada Varna'ya gelip yerleşen kalender tabiatli Hafız Mahmud Efendiden *Gülistan* okudu; geceleri de, kendi kendine *Hafız Divanı*'nı anlamaya çalışıyordu. Müftüzade Abdülhalim Efendi'den, sülüs ve nesh yazılarını, Kavala'lı Hüseyin Hoca'dan, aruz, telhis öğrendi. İyi bir tesadüf, Naci'yi, bu medrese tahsili yanında, fransızca öğrenmeye sevketti: Kavala'lı Hüseyin Efendi'den, Varna hükümetinin muvazzaf tercümanı Komyano Efendi de Arabî ilimleri tahsil ediyordu; şâirimiz işte bu münasebetle, Komyano Efendi'den fransızca okumaya başladı (Salâhi, *Muallim Naci*, s. II. v. d). Feneryenişehri, Sakız v. s memurlukları esnasında, kendi kendine çalışmak suretiyle fransızcasını ilerletti. Sakız'dan, *Tercüman-ı- hakikat* gazetesine yolladığı yazılar arasında, fransızcadan yaptığı tercümeler de vardır; bunların en eskisi, *Hesti-i- fâtir* adlı, kimden tercüme edildiği kaydolunmayan uzunca bir manzumedir (No. 86, 2 mayıs 1881).

1882-1883 yılında İstanbul'a dönen Muallim Naci, *Tercüman-ı- hakikat* gazetesinde çalışmaya başladı. Mevzuumuzun dışına çıkmamak için, burada, Naci'nin bu gazetedeki faaliyetinden, şark edebiyatını müdafaasından dolayı bu tesirde yazanları etrafına nasıl topladığından bahsedecek değiliz. Yalnız; bu gazetenin sahibi Ahmet Mithat Efendi'nin fransızca bildiğini, Ncai'yi, fransızcasını ilerletmek hususunda teşvik ettiğini unutmamak lâzımdır. Ahmed Midhat, Naci'ye, Corneille'in, Racine'in trajedilerini okuttu. Yedi - sekiz ay süren çetin bir çalışmadan sonra, Naci, zaten az çok bildiği fransızcayı, tanınmış fransız şairlerinin eserlerini, kendi kendine anlayacak derecede ilerletmişti (*Musavver malûmat mec.*, S. 99-100, 4 ve 11 eylül 1313, *Sait Bey* ve *Ahmed Midhat Efendi arasında münâzara*, İst. 1305 tab.).

Muallim Naci'nin, fransızcadan yaptığı tercümelerin bir kısmı *Mütercem* adlı eseriyle, *Sünbüle*'nin birinci bölümünde topluca mevcuttur. Emile Zola'dan çevirdiği, tamamlanmamış bir halde basılan *Thérèse Raquin* romanı dışındaki tercümeleri, dağınık olarak, muhtelif mecmualarda kalmıştır. Bu tercümelerin tetkikinden çıkan netice, Fransız edebiyatının XVI. asrından başlayarak, realistlere kadar, her devrinden tercümeler yaptığıdır.

Muallim Naci, acaba tercümeye neden bu kadar ehemmiyet veriyor, tercümelerini hangi gayelerle yapmıştır, tercümenin, ne tarzda yapılmasına taraftardır?... Şairimizin muhtelif eserlerinde bu hususta ileri sürdüğü fikirlere dayanarak, bu suallere cevap verebiliriz:

Naci'ye göre, bir milletin fertlerinden her hangisi, her neye teşebbüs ederse etsin, o işte, gözünden ayırmaması lâzımgelen şey, milliyetin muhafazasıdır. Her millet, milliyetini muhafaza ederek terakki aramalıdır; hele mevki ve istidatça milletlerin gıptasını çeken Osmanlı milleti, bilhassa bu yoldan ayrılmamalıdır (Muallim Naci, *Şöyle Böyle*, İstanbul, tab. 1302, S. 68 v. d.).

Naci, yaşadığı devirde İran mukallitliğine ve Avrupalılaşma fikrine taraftar iki zümrenin mevcudiyetini, bunların, düşmanlıkta biribirinden geri kalmadığını kavdeder; İran mükallitliğinin, ciddî eserler ortaya koyacak yerde birtakım hayallerle uğraşmamızın edebiyatımızın inkişafına engel olduğunu teslim etmekle beraber, garp edebiyatına körükörüne tapmayı da, aynı nispette tehlikeli bulur. Garp edebiyatı taklide şayan olabilir; çalışırsak, biz de bu yolda değerli eserler verebiliriz. Bunun için, yabancı milletlerden iktibaslar yapmalıyız. Zira, iktibassız hiçbir terakki meydana gelemiyeceği pek açıktır. Ancak, mukallidin, güzeli, çirkini ayırt edebilecek millî görüşten mahrum bulunması, hiçbir zaman caiz olamaz (Mecmua-i- muallim, No. 20, 10 şubat 1303).

Bizim için en doğru yol, şuurlu olarak her iki edebiyat mahsullerinden de faydalanmaktır; şark eserleri arasında da, garbın pek beğendiğimiz eserleri derecesinde örnekler vardır. Fakat bazan şark edebiyatı o kadar hicvediliyor ki, hakikate «vâkıf olmayanlar, farisî öğrenmek için sarfedilecek zamanın, beyhude geçmiş olacağına kanaat hâsıl etmek derekesine geliyorlar». Halbuki, İran edebiyatına ait kitapların bir kısmı cidden faydalı olmasa bile, bir haylisinden istifade edebiliriz.

Meselâ, La Fontaine'e ait: «Bir çobanın dağında bir sürü keçisi vardı. Kendisi pek ziyade tamahkârdı. Herkese süt satardı. Fakat süde çok su katardı. Bu sûret-i- hilekârane ile para kazanırdı; gerçekten kâr ediyorum sanırdı. Bir gün, dağın tepesinden azim bir sel inerek sürüyü önüne kattı. Takımiyle götürdü; aşağı attı. Çoban fevkalâde gamnâk oldu. O zaman işe vâkıf olanlardan birisi ona dedi ki: gördün mü? İşte süde kattığın sular toplandı. Bir sel oldu. Geldi, sürünü toparladı, götürdü!» fıkrası ne kadar ibret vericidir, değil mi? Evet ama yanılıyorsunuz. Bu fıkra, La Fontaine'in değil, ondan üç asır önce yaşayan Hüs[redacted]i- Dehlevî'nin mesnevîleri arasında mevcuttur. XII. asır Acem şairlerinden Şirazlı Sâdi'nin:

Tû her evc-i- felek çi dânî çîst
Cün ne dânî ki der-serây-i-tû kîst

yani, gökte ne olduğunu nasıl bileceksin? Henüz kendi evinde kim bulunduğunu bilmiyorsun!»

meâlindeki beyitiyle sona eren *müneccim fıkrası*, La Fontaine'in, «L'astrologue qui se laisse tomber dans un puits», *kuyuya düşen müneccim fıkrası*'ndan aşağı değildir [1]. Mevlânâ Celâlüddin Rûmî'nin, «*uftâden-i- şegâl der hum-i- reng ve rengîn şuden ve dâvâ-i- tâvûsî gerden-i- o miyâr-i- şegûlan*» — Çakalın boya küpüne düşerek, beni nevine karşı tavusluk dâvâsında bulunması — fıkrası da, La Fontaine'in, «*L'âne vêtu de la peau du lion*» — Arslan postuna bürünmüş eşek — fıkrasına eşit tutulabilir.

Muallim Naci'nin, Hüsrev-i- Dehlevî, Sâdî, Mevlânâ'nın fıkralariyle La Fontaine'in bu çeşit yazılarını mukayeseden maksadı, bunların, her üç milletin edebî mahsulleri arasında da bulunduğunu anlatmaktır. Aynı gaye ile, N. Kemâl'in, Ziya Paşa'nın Avrupa edebiyatı tesiriyle meydana getirdikleri eserlerde garp şairlerinden birine ait fikirlerin, Arap, Acem veya bir Türk şairinin eserinde de bulunduğuna dair misaller verdiğine, muhtelif yazılarında sık sık tesadüf ederiz [2].

Halbuki Tanzimat devrinin diğer muharrirleri, şark edebiyatının hemen daima aleyhinde bir ifade kullanırlar. Bu, yetiştikleri muhitin tesiriledir. Çünkü her cemiyette, yeni fikir sistemlerinin yerleşmesi istenildiği zaman, eskinin daima zayıf cephelerinin belirtilmesi pek tabiîdir. Naci'nin, garp edebiyatı yanında, şark edebiyatını da müdafaası, hükümlerinde, yaşadığı muhitin tesirinden kurtulduğunu, çağdaşlarına nazaran olgunluğunu, objektif bir görüşe sahip olduğunu da gösterir.

İşte Muallim Naci, bu düşünceler neticesinde, yalnız arapçadan, acemceden değil, fransızcadan da tercümeler yaptı; dilimize çevirdiği bu parçalar her devrin, her milletin zevk alabileceği hususiyettedir.

Tercümelerin aynen, mealen veya genişletme yoliyle yapılabileceği düşüncesinde olan Naci, lisanların ifade tarzı itibariyle, biribirine az çok aykırı olduğunu ileri sürer. Bunun için, aynen tercüme her yerde yürüyememek zaruridir. Bazan bir dilde öyle ifadeler bulunur ki, diğer dile aynen tercüme edilecek olsa, hiçbir şey anlaşılmaz. Anlaşılsa da zevk vermez. Gerçi edebiyat, dünyanın insan sakin her yerinde mevcut bir fikir seyyalesidir. Güneşin ziyası gibi, ne, doğu, ne batıya mensuptur; her yere düşebilir. Vatanı, her yerdir.

Bir cihete mensup görünüşü, zâhirî kisvesinden neş'et eder. Edebiyat, hakikatte meânîdir, «hangi milletin, hangi kavmin elfâzına bürünüyorsa, ana mensup görünür. Gökten yeryüzüne bir dilber inse, hangi diyârın elbisesini giyer ise oralı zannolunur.». Bununla beraber, milletler arasında edebî zevkçe az çok fark olduğunu, tercüme esnasında göz önünde bulundurmak lâzımdır. Meselâ Fénelon, *Télémaque*'da, kızlar arasında görünen uzun boylu Kolipso'yu, etrafını alan birtakım ağaçların ortasında başgösteren yüksek meşeye benzetmiştir: «*Télémaque suivait la déesse accompagnée d'une foule de jeunes nymphes, au-dessus desquelles elle s'élevait de toute la tête, comme un grand chêne, dans une forêt, élève ses branches épaisses au - dessus de tous les arbres qui l'environnent*» ibaresindeki *grand chêne* tâbirini bir Arap, Arabistan'da yetiştirilen, mahbûbelerin boyunun benzetildiği düz ve lâtif ağacı ifade eden *ban* kelimesiyle tercüme ederdi, bir Acem, ne *meşe*'yi, ne de *ban*'ı anar, *serv*'i ortaya sürerdi. Halbuki *Grand chêne*'i, Ahmed Vefik Paşa, *Télémaque* tercümesinle, *Ulu meşe* ağacı diye aynen tercüme etmekle garâbete düşmüştür. İşte muhtelif lisanlar arasındaki bu şive farkından dolayı, tercümelerin çoğu meâlen olmak lâzımgelir.

Meâlen olan tercümeler arasına, ifade edilecek asıl maksada halel vermemek şartiyle izah ve tezyin eyliyecek bazı tâbirler ilâve edilecek olursa, tercüme tevsien yapılmış demektir. Bu tarz

1. Ziya Paşa'nın meşhur terkib-i-bendindeki,

Yıldız arayıp gökte nice turfe müneccim
Gaflet ile görmez kuyuyu reh-güzerinde

beyiti de aynı mânâdadır

2. Nâci'nin bu husustaki fikirleri ayrı bir makale mevzuu teşkil edecek kadar etraflı olduğundan, burada, bu mesele üzerinde durmuyoruz.

tercümeler, gerek aynen, gerek meâlen yapılan tercümelere göre daha çok itinaya muhtaçtır; çünkü, izah ve tezyin için ilâve olunacak kelimelerin, asıl eserin meâliyle üslûbuna halel getirmiyecek yolda seçilmesi, o kadar kolay bir şey değildir (Muallim Naci, *Şöyle Böyle*, s. 98, *Mehmed Muzaffer* mec. s. 61. v. d.).

Naci'nin tercümeleri, umumiyetle, meâlen veya genişletme suretivledir; gençlerin lisan öğrenmelerini teşvik için yaptığı tercümeler aynen olup, asıllariyle birlikte neşredilmiştir. Arapçadan acemceden yaptığı tercümeler mensur olduğu halde, fransızcadan tercümeleri arasında manzum parçaların kabarık bir yekûn tutması, bu sahadaki çalışmalarının ehemmiyetini artırır. Asıllariyle neşrettiği manzum tercümelerinden bazılarını örnek vermeyi faydalı buluyoruz:

I. *A quoi bon tant d'efforts, de larmes et de cris,*
Cotin, pour faire ôter ton nom de mes ouvrages?
Si tu veux du public éviter les outrages,

Fais effacer ton nom de tes propres écrits.
Ne bu gûşiş, ne bu cûşiş, ne bu feryât Cotin,
Şu Cotin nâmını kaldırmak için hicvimden
Âleme böyle gülünç olmamayı ister isen
Kendi âsârın içinden çıkar at nâmını sen

II. *En vain par mille et mille outrages,*
Mes ennemis, dans leurs ouvrages
Ont cru me rendre affreux aux yeux de l'univers.
Cotin pour décrier mon style,
A pris un chemin plus facile:
C'est de m'attribuer ses vers.

Nice hicvîyeler ilân ederek ebterler
Beni menfûr-i-cihan etmeye cehdeylerler
Bu tekellüfleri her vech ile bî'hûde iken
Yazdığım şeyleri tahkîr için ezcümle Cotin
Bir kolay yol arıyordu hele bulmuş gitmiş
Kendi eş'ârını tutmuş bana isnât etmiş

III. *De mon frère, il est vrai, les écrits sont vantés;*
Il a cent belles qualités;
Mais il n'a point pour moi d'affection sincère.
En lui je trouve un exellent auteur,
Un poète agréable, un très bon orateur.
Mais je n'y trouve point de frère.

Bizim birâderin âsârı medhe lâyıktır
Diğer fezâili de îtimât edin çoktur
Fakat bana —ne içinse— muhabbeti yoktur
Anâ müellifi mâhir demek muvâfıktır
Güzel neşîde serâdır, hatîb-i- kâmildir
Fakat uhuvveti bilmez, bu fende câhildir.

Muallim Naci'nin, meâlen tercüme ettiği bu kıtaların asılları Boileau'nundur; gayesi, edebiyatîmızda öteden beri anlaşıldığı üzere hicviyenin sövüp sayma olmadığına dair örnek vermektir.

Aşağıdaki parça ise, Boileau'nun, Molière tarafından da nazm edilen *Le Bucheron et la M...* adlı efsanesinden nakil suretiyle tercümedir:

Le dos chargé de bois, et le corps tout en eau,
Un pauvre bûcheron, dans l'extrême vieilesse,
Marchait en haletant de peine et de détresse,
Enfin, las de souffrir, jetant là son fardeau,
Plutôt que de s'en voir accablé de nouveau,
Il souhaite la mort, et cent fois il l'appelle

La mort vint à la fin: «que veux-tu? cria-t-elle,
— Qui? Moi! dit-il alors prompt à se corriger
Que tu m'aides à me charger.»

ODUNCU İLE AZRÂİL

Bir fakir ihtiyar oduncu gider
Koca bir yük odun tedarik eder

Güç ile sırtına o bârı alır
Götürür hayli, ter içinde kalır

Nefesi refte refte pek daralır
Kalmayıp tâbı âkıbet bunalır

Yükü birdenbire zemîne atar
Der ki: «Fevt olmıyan belâya çatar

Çekilir şey midir bak imdi şu bâr
Bunu ben yüklenir miyim tekrar

Yükler altında kendimi ezdim
Bezdim artık, hayâttan bezdim!»

Durmaz eyler şu vechile feryâd:
«Melek-el- mevt, nerdesin? imdât!»

İtmeden istigâseyi tekmil
Belirir karşısında Azrâil

Der ki: «Âdem, ne şükûh - perversin
İşte geldim, nedir? Ne istersin?»

Şaşırır ihtiyâr nâdim olur
Düşünür, şöyle bir cevâp bulur:

«Ben mi? Ben bir şey istemem amma
İdeyim bâri bir hafîf recâ

Sana, Mevlâ, «sevaba girme mi» der
Şu yükü tut da sırtıma koyuver

Muallim Naci, manzum tercümelerde dikkat edilmesi lâzım gelen bazı noktalara da işaret eder. Meselâ, Alfred de Musset, *La Confession d'un enfant du siècle* adlı eserinde, sevgilisi Brigitte'in vefasızlığına telmihen yazdığı, «*se détournera... Pour ne pas voir de loin le saule, pleureur qu'on a planté sur ma tombe*» (kabrimin üzerine dikilmiş bulunacak *salkım söğüd*'ü uzaktan görmemek için, yoldan sapacaktır) ibaresinde, *salkım söğüd*'ü ne kadar çok sevdiğini anlatır. *Lucie* adlı menzumesine ait,

Mes chers amis quand je mourrai,
Plantez un saule au cimetière.
J'aime son feuillage éploré,
La pâleur m'en est douce et chère,
Et son ombre sera légère
A la terre où je dormirai

parçasında, aynı tehassüsleri buluruz. İkinci mısrada *saule pleureur* yerine, sadece *saule* demesi, vezin zaruretindendir; aslı manzum tercümelerde, nazım tekniğiyle alâkalı bu gibi meseleleri de göz önüne almalıdır. Naci, bu manzumeyi — nazmen nasıl tercüme olabileceğini anlatmak gayesiyle —, şu tarzda dilimize çevirmiştir:

Yârân-ı- azîz, ben ölünce
Safsâfe dikin mezârım üzre

Yapraklarının hazîn edâsı
Baygınlığı, safreti, bükâsı

Vicdânım için birer safâdır
Zıllinde yatış safâ - fezâdır

Düşsün o hazîn sâye dâim
Son merkez-i- hâb-ı- zârım üzre

Manzum tercümelerde, esas metnin şekline de dikkat etmelidir. Meselâ, Parny, *Complainte* adlı manzumesinde, her kıtanın sonunda,

Naissez, mes vers, soulagez mes douleurs
Et sans effort coulez vec mes pleurs

beytini tekrarladığından, Naci de, yaptığı tercümede manzumenin tertibini bozmamak için her kıtanın sonunda, bu beytin tercümesi olan,

Ey şi'r-i- terim, eşkim ile hem-cereyân ol
Sînemdeki nîrân-i gama reşha - feşân ol

mısralarını tekrarlamıştır. Manzumenin son kıtasında bu beyit yerine,

Vous n'avez point soulagé mes douleurs
Laissez, mes vers, laissez couler mes pleurs

beyti bulunduğundan, Naci de, metin şekline sadık kalmak için, manzumesini, bu beytin tercümesiyle,

Tahfîf-i elem etmedin ey eşg-i-revânım
Sen dur, yürüsün demm-i- demâden cereyânım

mısralariyle bitirmiştir (*Mecmua-i muallim* S. 17, 20 ikincikânun 1305).

Muallim Naci'nin, bu gibi noktaları gözönüne alarak fransızcadan dilimize çevirdiği manzum parçaların sayısı kırk dokuzu bulur. Bu yekûna dayanarak gerek şöhret kazandığı Tanzimat edebiyatına, gerek daha sonraki devirlere ait muharrirlerimiz arasında, manzum tercümeye Naci derecesinde ehemmiyet veren yoktur diyebiliriz. Pek tabiî bir ifade taşıyan bu manzum tercümeler, bu bakımdan büsbütün kıymetlenmektedir.

Buraya kadarki izahlardan, Naci'nin, garp edebiyatı eserlerini taklit, tercüme hususunda ne kadar olgun görüşlere sahip olduğu, pek iyi anlaşılır. Buna rağmen Naci, yaşadığı devirde, bilhassa ölümünden sonra, şark edebiyatı tarafını tutanların mümessili gösterilmiştir. Bu hükmün yayılıp yerleşmesinde, *Servet-i- Fünun*'cuların tesiri büyüktür; sebebi, o devrin psikolojisiyle izah olunabilir: Garp edebiyatını müfrit derecede taklit ve tercüme tarafını tutanların, bu mecmua etrafında birleştikleri zaman, Naci henüz ölmüştü; fakat şöhreti yaşıyordu. *Servet-i- Fünuncular*, garbe temayül fikrini müdafaa için, şark edebiyatına karşı, daima menfi bir cephe aldılar. Hücumlarının hedefini, bu sahada da en çok şöhret kazanan Naci teşkil etti; hakkında verilen «şark edebiyatı tarzında eserlerin müdafii, mümessili» hükmü, şuursuzca bugüne kadar sürüp geldi. İşte bu yüzden şairimizin fransızcadan yaptığı tercümeler üzerinde de ciddî olarak durulmadı.

Naci'nin tercümeleri hakkında, bu hususta fikir yürütmeye salâhiyetli muharrirlerimizden, yalnız Ahmed Râsim ile Halid Ziya Uşaklıgil'in hükümlerine raslanır· Ahmed Râsim, Naci'nin fransızcadan tercümelerindeki muvaffakıyetini ileri sürer; *«hattâ Thérèse Raquin gibi Emile Zola lisan-i- edebisiyle yazılmış bir eserin tercümesine başladığı zamanlarda, müsveddâtı, o esnada Tercüman-ı- hakikat muharrirliğinde bulunan Halit Bey merhuma — bir yanlışlığa mahal kalmamak recasiyle — gönderdiği halde, Halid Bey, tercümedeki mutabakat ve letafetine hayran kaldığını bana mükerreren söylemişti»* der. Hugo'dan vesair fransız şairlerinden yaptığı tercümelerin mislini, hemen hiçbir lisan âşina şairimizin vücude getiremiyeceği, fikrindedir *(Muharrir, Şair, Edip*, 1942, s. 122). Halid Ziya Uşaklıgil ise, Naci'nin, Sully Prudhomme'dan yaptığı manzum tercümelerdeki yaratıma kudretine işaret etti *(Sanate Dair*, 1938, c. 1, s. 68).

Naci'nin, fransızcadan yaptığı tercümeler hakkında buraya kadar verdiğimiz izahlar, misaller, bunların tetkike değer kıymette olduğunu gösterir; bilhassa, pek sade, pek tabiî bir ifade taşıyan manzum tercümelerinin asıllariyle karşılaştırılması, bunlarda takibettiği yolun, gösterdiği başarının aydınlatılması, bu sahada çalışanlar için faydalı olacaktır. Bu mevzu üzerinde işlemek istiyenlere ufak bir yardımda bulunmak gayesiyle, makalemize, Naci'nin fransızcadan yaptığı bütün tercümelerin nerelerde basıldıklarını gösteren alfabetik bir fihristle, son veriyoruz.

MUALLİM NACİ'NİN FRANSIZCADAN YAPTIĞI TERCÜMELERİ GÖSTERİR FİHRİST *

B é r a n g e r , Çiçeklerim (Mütercem, S. 124; Ateşpâre, *Avcı* S. 128). ...

B e r t a u t , Figannâme (Mütercem S. 114).

B o i l e a u , *Bir hanım kıza, Hiçbir şey doğrudan daha güzel olamaz, Bir mütetabbib hakkında* (Müstefyiz: Mecmua-i- muallim, S. 5, 7, 28 birinciteşrin, 11 ve 25 ikinciteşrin 1303; Yâdigâr-ı- Naci, S. 59 v. d.); Cotin hakkında *iki hicviye*, kardeşi hakkında *hicviye* (Mehmet Muzaffer mec. S. 50, 51, 55); *Oduncu ile Azrâil* (aynı mec. S. 57; Musavver Muhit mec. S. 24, 18 şubat 1325).

C o r n e i l l e (Pierre), Bir muhassinenin kitabe-i- seng-i- mezarı (Mütercem, S. 152); *Tazarrû, Tevekkül* (Mustefyiz: Mec. muallim, S. 8, 18 ikinciteşrin 1303); Lâlenin güneşe arzettiği niyaz (Güneş mec. S. 10, 1301).

F é n e l o n , Felâsife-i- kadîmenin yaşayışları'ndan - Diyojen'e ait fıkralar (Mustefyiz; Mec. muallim, S. 26, 53, 23 mart, 28 eylül 1304); Terbiyet-i- Bennat'dan (İmdat-el- midâd mec., S. 32).

(*) İtalik dizilenler, manzum tercümelerdir.

F l o r i a n, Hakıkat-efsane (Mütercem, S. 142); *Bir beyit* (Müstefyiz, Mec. muallim S. 8, 18 birinciteşrin 1303).
F o s t e r (Charles), Morte manzumesinden: *Hayâl-i- muakkıb* (Sünbüle, S. 24; Müstefyiz Mec. muallim, S. 33, 11 mayıs 1303).
G i l b e r t (Nicolas), Bir kızda ıstırab-ı- sevda, Âşık-i- meyûs, Kıyâm-ı- kıyâmet (Mütercem. S, 111. 118; Sünbüle S. 81); *kıta,* Bedbahtın şikâyeti manzumesinden: *bir beyit, bir mısra,* ayrıca *bir beyit, bir mısra;* (Müstefyiz: Mec. muallim S. 5, 9, 28 birinciteşrin, 25 ikinciteşrin 1303).
G o e t h e, Vedâ (Güneş mec., S. 9, 1301).
H u g o (Victor), Bir neşîdesi (Sünbüle, S. 86); *Kitabe* (Âfak mec. S. 2, 1 muharrem 1300; Âteşpâre, S. 72); *Tazarrû* (Âteşpâre, S. 81).
L a F o n t a i n e, *bir mısra, bir beyit* (Müstefyiz; Mec. muallim. S. 8, 11 ikinciteşrin 1303).
L a m a r t i n e, Münacat (Mütercem, S. 146). Meydan-ı- harb (Sünbüle, S. 92), Yeisten: *iki beyit* (Müstefyiz, Mec. muallim, S. 5, 28 birinciteşrin 1303); *Lamartine*'den (Yâdigâr-ı- Naci. S. 61).
L a m b e r t (Saint), Bora (Mütercem, S. 125).
L i s l e (Leconte de), Beka, Âvâz-i- per vaz (Sünbüle, S. 101, 110).
M a y n a r d (François), *Epitaphe* (Mütercem, S. 157; Âfak mec., S. 2, 1 muharrem 1300; Âteşpâre, S. 78).
M i l l e v o y e Çiçek (Mütercem, S. 138).
M o l i è r e, Tartuffe'den: bir *kıta* (Müstefyiz: Mec muallim, S. 5, 28 birinciteşrin 1303).
M u s s e t (Alfred), Allah'tan ümit (Mütercem, S. 131); *Komşunun perdesi* (Âteşpare, S. 79); *Lucie*'den (Mehmet Muzaffer mec., S. 59).
P a r n y, *Mersîye* (Âfak mec., S. 1, 20 zilhicce 1299; Âteşpâre, S. 79).
P r u d h o m m e (Sully), Şebnem, Müfekkire, kariîne, Revâbıt (Mütercem, S. 113, 120, 130).
R i c h b u r g (Emile), Les Amours de Paris romanından bir parça (Mec. muallim, S. 23).
R a c i n e (Jean), Bekâ-i- ruh (Sünbüle, S. 106).
R o u s s e a u (Jean - Jacques), bir *kıta* (Güneş mec., S. 7, 1301).
R i c h b u r g (Emile), Les Amours de Paris romanından bir parça(Mec. muallim, S. 23, 25-2 ve 16 mart 1303).
S a i n t P i e r r e (Bernardın de), Paul et Virginie'den (Mec. muallim, S. 18, 27 ikinciteşrin 1305).
S h a k e s p e a r e, Bir sone'si (Berk mec., S. 162).
S h i l l e r, Vecd, Mâsum (Mütercem, S. 145; Sünbüle, S. 76).
S o u m e t (Alexandre), Zavallı kız (Mütercem, S. 128).
V o l t a i r e, Mevt-i- Kayser, v. s. eserlerinden: ayrı ayrı *dokuz mısra, dört beyit* (Müstefyiz: Mec. muallim S. 5, 7, 9, 28 birinciteşrin, 11 ve 25 ikincikânun 1303; Mehmet Muzaffer mec., S. 53; yâdigâr-ı- Naci, S. 60-61).
Z o l a (Emile) Thérèse Raquin (Mec. muallim, S. 36-57, 26 birinciteşrin - 1 haziran 1304; İst. Âlem matbaası, 1307).
Z o l i é r e (M me de), Cûybar (Mütercem, S. 133).

Muallim Naci, tercümelerinden bazılarını neşrederken, asıllarının kime ait olduğunu kaydetmemiştir; bu çeşit yazıları arasında, fransız hikemiyât-ı- meşhûresin'den başlığiyle neşrettiği *üç mısrat* ile *bir beyiti, Hesti-i- fâtır* adlı uzunca bir manzumesi de vardır (Müstefyiz: Mec. muallim, S. 8, 18 ikinciteşrin 1303, Yâdigâr-ı- Naci, S. 61, 101).

Fevziye Abdullah TANSAL
Atatürk Lisesi edebiyat öğretmenlerinden

KADINLAR MEKTEBİ [1]

«Fransanın üstünlüğü bence romanda değildir. Fransa bir moralistler memleketi, eşsiz sanatkârların, bestekârlarla mimarların yurdudur. Yabancılar Montaigne'e, Pascal'a, Molière'e, Bossuet'ye, Racine'e karşı kimi çıkaracaklar? Ama buna mukabil: bir Fielding veya bir Cervantes'in yanında bir Lesage; bir Defoe ile kıyaslanınca bir Abbé Prévost nedir; hattâ: bir Dostoyevski'nin karşısında bir Balzac... yahut da isterseniz, bir *Britannicus*'ün karşısında bir *Princesse de Clèves* nedir?»

Gide'in bu sözlerini belki de münakaşa etmek mümkündür. Fakat Gide'in, kendisinin, «hakiki bir Fransız» olduğu, yani bir romancıdan fazla bir moralist olduğu şüphe götürmez bir hakikattır.

Gide, şahıslar yaşatmıyor, bir cemiyeti canlandırmıyor. Gayesi bir meseleyi ele almak, halletmek değil, daha ziyade onu mümkün olduğu kadar etraflı bir şekilde incelemektir. Her şahıs, meselenin bir cephesini temsil etmekte, bir insan şeklini alan bir fikre benzemektedir. Bir tablo biribirinden ayrı, hattâ zıt renklerden nasıl doğuyorsa, roman da bu zıt fikirlerin, zıt şahısların dialogundan doğuyor. Hiçbir zaman bir ses diğerini susturmuyor, hiçbir zaman hakikat bir şahsın inhisarı altına girmiyor. Bir senfonide olduğu gibi, bir merkez etraında «kontrpuanlı» fikirler toplanmaktadır. Kim haklı, kim haksız buna okuyucu cevap veremez; yazar da bu cevabı okuyucuya telkin etmemektedir. Gide'in romanı bir fikir romanı ise de bir «roman à thèse» değildir. Roman eski tarafdarlığını bırakarak tam bir tarafsızlığa çekilmiştir [2].

Bu tarafsızlığı idame etmek ancak bir şekilde mümkündür. Hâdiseler hariçten bakan, her şeyi gören bir romancı tarafından değil, onları yaşıyan şahıslar tarafından anlatılmaktadır. Aynı hâdiseler aynı şahıslar tarafından bazan çok farklı bir şekilde izah edilir; bu izahlar altında hakikatı bulmak —eğer böyle bir hakikat varsa— okuyuculara bırakılır. Bunun içindir ki Gide'in romanları umumiyetle vakada esas bir rol oynıyan şahıslar tarafından anlatılmaktadır. Diğer şahıs veya şahısların tefsirleri de bunların tuttuğu bir hâtıra defteriyle veya başka bir şekilde gösterilir. *Kadınlar Mektebi* işte bu nevi eserlerindendir. Eveline, aşkın ve evlilik hayatının «Journal» ını tutuyor. Kocası Robert de ona cevap veriyor [3]. İkisi de, Gide'i en çok meşgul eden meselelerden biri olan, samimiyet meselesinde iki ayrı cephe almışlardır. Bütün anlaşmazlık, işte bu mesele etrafında dönmektedir.

Eveline ilk önce Robert'i delicesine seviyor, ona tapıyor âdeta: «Sana tesadüf etmezden evvel hayatıma bir gaye aradığımı söylüyordum. Şimdi ise gayem, meşgalem, hattâ hayatımsın ve sen-

1. Yazan: André Gide, Tercüme eden: Avni İnsel.

2. «Edebiyatta tarafsızlığın tekâmülü» ismi altında dikkate değer bir tetkik yapılabilir. Masalları, destanları yaratanlar tarafsız değildir ve tarafsız görünmek istemezler. Bundan sonraki yazarlar da umumiyetle yarattıkları şahıslar arasında bir tercih yapmışlar, bazılarının haklı, bazılarının haksız olduğunu kabul etmişlerdir. Realistler ve natüralistler tarafsızlıktan çok bahsetmişler, fakat bunu da gizli hükümleri daha kolayca kabul edilsin diye yapmışlardır. Onlar hüküm vermemekle beraber okuyucunun hüküm vereceğini ümit eder ve istedikleri hükmü ona telkin ederler. Şimdi ise bazı yazarlar bu telkinden de vazgeçmişlerdir. (Henry James, Gide, Conrad, Joyce v. s.)

3. Her ne kadar kocanın müdafaası «Robert» ismi altında sonradan yazılmışsa da, «Kadınlar Mektebi» ile bölünmez bir bütün teşkil etmektedir. Esasen *Robert* neşredildikten sonra yapılan bütün tabılarda iki eser bir arada basılmıştır. Mütercim *Robert*'i tercüme etmemekle Gide'e ve Robert'e karşı bir haksızlıkta bulunmuştur.

den başka bir şey aramıyorum... Doğrusunu söylemek lâzımsa hayatımın gayesinin ne olabileceğini ancak dünden beri anlamaya başladım. Evet bunu Tuileries bahçesinde gözlerimi açarak bana, kadınların büyük adamların hayatında oynadığı rolden bahsederken anladım. O kadar cahilim ki maalesef verdiği misalleri bile unuttum. Fakat bereket versin, aklımda şu kaldı: şanlı talihinin tecelli etmesi için badema bütün hayatımı ona hasretmekliğim icabediyormuş. Tabiatiyle bunu bu şekilde söylemedi; zira çok mütevazıdır. Fakat ben böyle düşündüm, çünkü ben onun adına gurur taşıyorum (*Kadınlar Mektebi*, S. 8-9).»

Fakat Eveline yavaş yavaş Robert'in samimiyetinden şüphe etmiye başlıyor: «Bugün bana ıstırap veren bu itimatsızlığın tarihçesini çizmeye çalışıyorum. Bunun izdivacımızı takibeden günlerin birinde babamın, fişlerinin tanzimindeki sistem hakkında cûşe gelerek ona sual sorduğu bir zamanda doğduğunu sanıyorum. Babam ona: «Demek bu sistemi siz buldunuz, öyle mi» diye sormuştu. O da tarifi imkânsız, aynı zamanda üstün ve serbest bir eda ile: «Evet... Ararken buldum» ... Fakat Bac sokağındaki bir kırtasiyecinin hesabını görmeye gittiğimde bu mükemmel klâsörün bu mağazadan alınmış olduğunu öğrendiğim zaman Robert'in «bir yerde buldum» yerine kendim buldum derken takınmış olduğu yürekler acısı ve mucit tavrını âdeta lüzumsuz buldum. Evet, evet; anlaşıldı azizim, bu klâsörü, Bac sokağında bulmuşsun... Neden peki: ararken buldum diyorsun da «ısmarladığım zarfları almaya gittiğim zaman demiyorsun... Esasen Robert bu kelimeleri babamı aldatmak niyetiyle söylememişti. Bu küçük cümle ağzından gayri şuuri kaçıvermiştir; zaten bunun için bu kadar manidardı ya... O babamı değil kendisini aldatıyordu (S. 50—52).»

Eveline bundan sonra Robert'in her sözünde, her hareketinde samimî olmadığını hissediyor: «Ah! Onun kendisinin hakikaten mesuliyet ve tehlikeye sokacak bir meseleyi müdafaa etmesini, menfaatten berî hisler duymasını ve ona hiçbir şey temin etmiyecek kanaatler beslemesini ne kadar arzu ederdim? (S. 62.)» Robert boyuna Tanrıdan, güzellikten, vazifesinden bahseder durur. Fakat Eveline bütün bu sözlerde «komedyadan başka bir şey» göremiyor.

Şimdiye kadar Eveline'le beraberiz. Gerçeği arıyan, samimiyeti her şeyden üstün sayan bir kadın hakikaten böyle bir koca ile yaşıyamaz. Fakat Eveline'in Jurnal'inde zikrettiği Robert'in bazı sözleri bizi düşündürüyor: «Aldanmışsın... beni biraz olsun sevseydin benim bütün insanlar gibi zavallı olduğumu ve olduğumdan daha iyi olmak için bocaladığımı ve çırpındığımı anlardın (S. 101).» Fakat meselenin ikinci cephesini Gide'in sonradan yazdığı Avni İnsel'in nedense tercüme etmediği Robert'in müdafaanamesinde buluyoruz: «Eğer Evelin, bende olduğundan daha çok kabiliyet gördüğü ise, kabahat bende midir? Âşık bir kadın sevdiği adamı Racine veya Pindaros zannederse bu adam öyle olmadığı için suçlu mu sayılmalı?...»

«Bununla beraber Eveline'i kötülemek istemem... Eveline kendiliğinden faziletliydi; ben de fazilete erişmeye uğraşıyordum. Herkesin yapması gereken şey bu değil midir? Kendimi olduğum gibi kabul etmekte, daha iyi olmayı istemekte haksız mı idim? Kendini mütemadiyen buna mecbur etmiyen insanın ne değeri vardır? Kendimizi oluruna bıraktığımız zaman son derece sefil değilmiyiz? Eveline'in bende küçük gördüğü şey benim bu daha iyi olmak gayretimdi ve bende küçük görülmiyecek şey bu idi. Şüphesiz başında beni yanlış tanımıştır; ama buna ben ne yapabilirdim? İlk zamanlarda bana olan aşkı ona kusurlarımı, eksiklerimi göstermiyordu; ama sonradan benim daha az zeki, daha az iyi, daha az faziletli, daha az değerli olduğumu görünce bana kızması mı icabederdi? Ben kendimi ne kadar sakat buluyorsam, onun aşkına o kadar ihtiyaç duyuyordum.. Bence «büyük adamlar» sevilmeye bizim kadar muhtaç değildirler. Sonra onun ilkin bende gördüğü daha iyi mahlûka benzemek ihtiyacım ve gayretim, çabalayışım beni daha çok sevmesi için bir sebep değil miydi?... Karım beni biraz daha iyi anlasaydı, bana yardım etse, cesaret verseydi hayatımı ne kadar iyileştirebilirdim. Fakat onun bütün derdi

bilâkis beni, benim aşmaya çalıştığım tabiî halime getirmek, indirmekti...» Her hakiki dramda olduğu gibi ikisi de haklıdır...

Gide'i tercüme etmek kolay işlerden değildir. Üslûbu tantanalı, «belâgatli» olmadığı için basit, tercümesi ise kolay görünebilir. Fakat bu işi tecrübe edenler bu ilk intıbaın ne kadar aldatıcı olduğunu bilirler. Gide'in üslûbu ince bir düşünüş tarzının bütün nüanslarını verebilen, Chateaubriand'ın «périodique» cümlesinden çok uzak olmakla beraber umumiyetle kelimelerin cümlenin içinde hiç umulmadık yerlerde kullanılmasından doğan, kendine has bir ritmi haizdir. Fakat bu umumi zorluktan başka, bir de romanın nevinden gelen bir zorluk vardır. Burada şahıslar hakkında ne biliyorsak, hepsini yazdıklarından çıkarmamız lâzımdır; her cümlenin, her ifade tarzının, her kelimenin bir önemi vardır. Ayrıca eser bir hâtıra defterinden ibaret olduğu için, üslûp gayet tabiî olmalıdır. En küçük bir tercüme kokusu, cümlenin her hangi bir şekilde zorlanması, hâtıra defterinin gerçek olmadığı hissini uyandırır ve böylece bu nevi eserlerin esas vasfı olan «samimiyet havası» yok oluverir. Demek ki bu nevi eserlerin mütercimi, her mütercim gibi, fakat ondan fazla şu esas zorluğu yenmelidir: üslûbun tabiîliğinden hiçbir şey feda etmeden bütün hususiyetlerine tamamen sadık kalmak. *Kadınlar Mektebi* mütercimi bu zorluğu ne dereceye kadar yenebilmiştir. Buna bir göz atalım.

Bir defa *Kadınlar Mektebi*'nde birçok dikkatsizlik ve yanlışlara raslanıyor:

13' üncü sahifede şöyle bir cümle ile karşılaşıyoruz: «*... hattâ Rosita'nın solosundan sonra bir ikinci piyanoda Beethoven'in beşinci konsertosunu (itiraf ederim hem de oldukça parlak bir şekilde) çaldıktan sonra...*» Bu cümle parçasının aslı şudur:

«*... après que, sur un second piano, j'eus (et assez brillamment, j'en conviens) tenu la partie de l'orchestre dans le cinquième concerto de Beethoven tandis que Rosita exécutait le solo*». Anlaşıldığı gibi Rosita solo çalarken bu satırları yazan aynı anda, ona bir ikinci piyanoda refakat ediyor.

14 üncü sayfada «*Bunu bilmiyor değildim, fakat onların alkışlarını kabul ediyor ve gülümsemek mecburiyetinde kalıyordum*». Eserdeki cümlenin ifade ettiği fikir bunun aksidir: «*Je le savais, mais acceptais leurs louanges dont j'aurais dû sourire*». Bu nevi hata birkaç yerde tekrarlanmaktadır. Mütercim *Conditionnel passé*'yi *plus-que-parfait* ile karıştırıyor. (*J'avais dû sourire* ile, *J'aurais dû sourire*) Sonra yukardaki cümlede «sourire» fiili gülümsemek mânasına değil alay etmek mânasına geliyor.

Aynı sayfanın biraz aşağısında: «*Fakat bu gibi hâdiseler karşısında eğlenmiyor da değildim: alay ve istihza*». Bu cümle aslına uygun değildir, zira okuyan şüphesiz kızın alkışları kabul ederken aynı zamanda içinden alay ettiğini zanneder. Halbuki aslında Eveline şimdi o sahneyi düşünürken ne kadar eğlenceli olduğunu düşünüyor: «*Si, je vois bien l'amusement qu'on y peut prendre*».

25 inci sayfada Eveline babasiyle nişanı hakkında konuşurken babasının: «*Yavrucuğum, bu izdivaca mâni olmak hakkını bana verme, dedi. Zaten nüfuzumu şiddetle ve derhal kullanmak pek hoşuma gitmiyor*», cevabı biraz fazla sert bir şekil verilerek tercüme edilmiştir. Sonra babası kızına «mâni olmak hakkını bana verme» demiyor, bu hakkı kendisinde görmüyor. Eserde bir emir sıygası yoktur. İkinci cümlede «şiddetli ve derhal» kelimeleri lüzumsuzdur: «*Mon enfant, je ne me reconnais pas le droit de m'opposer à ce mariage et il ne me plaît pas de faire acte d'autorité*».

44 üncü sayfada: *«Ne yaparsın! Ben annenin söylediği gibi septik bir adamım».* Cümlesi aslına uygun değildir. Cümlenin aslı şudur: *«Que veux-tu? Je suis ce que ta mère appelle un sceptique».*

49 uncu sayfada muhtelif yerlerde tekrarlanan bir hata ile karşılaşıyoruz. Mütercim *«plus que..»* ifadesini «plus» ifadesinden ayırdetmiyor, bu yüzden tercümede bazan eserdeki fikre tamamiyle zıt olan fikirlerle karşılaşmaktayız.

«... artık ondan eskiden olduğu gibi bahsedemiyeceğim, zira mahcup olmaktan korkuyorum. Fakat, o da gizlemiyeceğim bu satırları okumak istemiyecektir her halde.» Bu cümlede *«mahcup olmaktan korkuyorum»* yerine *«sırf mahcup olmamak için»* demek dahı doğru olurdu, zira Fransızcada *«ne serait-ce que par pudeur»* ifadesi mevcuttur; sonra muharrir eserde: *«Bu satırları okursun»* diyor: *«Il n'a plus à présent qu'à lire égalemant ces lignes»*, yoksa *«okumak istemiyecektir»* diye bir ifade yoktur. Bundan sonraki cümle yukarda zikredilmiş olan yanlış için en bâriz bir misal teşkil eder: *«Hayır, onu eskisinden daha az seviyorum; fakat bunu da her zamanki gibi ancak hemen öğrenmiyecektir.»* Bu cümlenin aslı: *«il ne le saura plus que tout-de-suite»* olduğuna göre *«ancak hemen öğrenecektir»* demek lâzımdır. Görüldüğü gibi iki hatanın menşei aynıdır. *«Il ne le saura plus que tout-de-suite»* cümlesine *«il ne le saura pas tout-de-suite»* gibi yanlış bir mâna atfedilmiştir.

87 nci sayfada şöyle bir cümle ile karşılaşıyoruz: *«Perişan kafama biraz çekidüzen vermeye ve iç âlemimi daha aydınlık görmeye çalışacağım; aynı zamanda da Corneille'in Emilie'si gibi mülâhazada bulunacağım. Tehlikeye atıldığım hem de takibettiğim»* Bu cümlenin aslı şudur:

«J'écrirai afin de m'aider à mettre un peu d'ordre dans ma pensée; afin de tâcher d'y voir clair en moi-même, considérant, comme l'Emilie de Corneille: Et ce que je hasarde et ce que je poursuis.

Görülüyor ki mütercim Corneille'in mısraını yanlış anlamış, bütün cümleyi de tamamen anlaşılmaz bir hale sokmuştur. Cümle her halde şu şekilde başlamalıydı: *Corneille'in Emilie'si gibi, ben de «Göze aldığımı ve peşinde koştuğumu» göz önünde tutarak...»*

72 nci sayfada Eveline'e gelen bir telgraf Robert'in bir tren kazası neticesinde yaralandığını bildiriyor. Eveline'in Journal'indeki *«Je rentre donc par le premier train»* cümlesi: *«şu halde ilk trenle hareket edebilecektim»* diye tercüme edilmiştir. Burada bizce *«hareket edecektim»* hem tercüme, hem Türkçe bakımından yanlıştır, çünkü daha yukarda hep hal zamanı kullanılmıştır, sonra Fransızcadaki *«Je rentre»* *«futur»* ifade eden bir «présent» dır.

73 üncü sayfada mütercimin yanlış bir tefsiriyle karşılaşmaktayız: (Eveline yazıyor) *«Ağlıyarak onun yatağının dibine diz çöktüm ve sessizce Allaha, ahlâksızca şikâyetlerime sağır kalmış, Robert'i bana bağışlamış olmasından, şimdi hicap duyduğum caniyane hürriyeti arzu etmiş olmamdan dolayı şükür ediyorum ve ondan bütün kalbimle af diliyorum.»* Görüldüğü gibi son kaziye cümleyi mânasız kılıyor, zira Eveline'in Allaha şükretmesinin sebebi Allahın bütün *«arzu etmiş olduğu hürriyet»* i reddetmiş olmasından ve Robert'i ona bağışlamış olmasındandır. O halde nasıl olur da bu câniyane hürriyeti arzu etmiş olmasından Allaha şükrediyor? Her halde mütercim tercümenin bu kısmını bir daha gözden geçirmek zahmetine katlanmamış. Burada son kısmın tercümesi şu şekilde olmalıydı: *«Arzu etmiş olduğum için şimdi hicap duyduğum câniyane hürriyeti reddetmiş olmasından dolayı şükrediyorum ve ondan..»*

75 nci sayfada *«Bizzat kendi sesinin sadası karşısında bile kızıyor».* Cümlesi vardır. Fransızcası *«il s'émeut au son de sa propre voix».* Kızıyor kelimesi *«il s'émeut»* nün karşılığı değildir, zaten Robert kızmıyor, fakat kafasındaki ağrılardan dolayı merak ediyor ve sesinden bile heyecanlanıyor.

84 üncü sayfada *«Faziletin senin olsun. Kendimi onu medyun görmemi hissetmeye tahammülüm yok».* *«Faziletin senin olsun»* yersizdir: Fransızcada Eveline'in kızı annesine *«ta vertu est à toi»* diyor ki bunun tercümesi *«Faziletin senindir»* olmalı. Mütercimin tercümesi *«Que ta vertu soit à toi»* bir kızgınlık ve bir tavsiye ifade ediyor, halbuki bu sözler tabiî bir halde söylenmiş sözlerdir.

Tercümenin son sayfasında birkaç dikkatsizlik ve ihmalden başka şu iki hata vardır: *Ma chère Geneviève non plus ne peut se satisfaire de l'apparence.* Mütercim *«plus»* kelimesinin mânasını yine yanlış anlıyarak bu cümleyi şu şekilde tercüme etmiştir: *Sevgili kızım Geneviève bile zevahirle iktifa edemiyor.* Doğru tercümesi şu şekilde olmalıdır: *Sevgili kızım Geneviève: o da görünüşle iktifa edemez.*

Aynı sayfada şu cümleyi raslıyoruz: *Harb gerisindeki bu hastanede bütün gözlerden masum kalacağım, bütün arzum da bu.* Asıl metin ise şudur: *Dans cet hôpital de l'arrière aux yeux de tous je paraîtrai parfaitement à l'abri.* Görülüyor ki bu cümlenin mânası bambaşkadır: *Cephe gerisindeki bu hastanede herkesin nazarında sanki tamamiyle emniyette imişim gibi görüneceğim...*

Daha etraflı bir tetkik herhalde daha birkaç hata ile birçok dikkatsizlik ve ihmaller meydana çıkarırdı. Bu gibi hatalar neticesinde bir tablo «galerie» si bir «daire» oluyor (S. 61); *avoir du coeur «yufka yürekli olmak»* (s. 80), şeklinde tercüme ediliyor, hizmetçi efendisine *Monsieur* değil *«Beybabam»* diyor (S. 80). Bu gibi tahrifler çoktur. Fikri tamamen değiştirmeksizin ona bir nüans kaybettiren cümlelere her sayfada raslıyoruz. Bu fedakârlık pahasına tercüme kokusu belki de hemen hemen yok edilmiştir. Bununla tercümede üslûbun pek iyi, dilin pek güzel olduğunu söylemek istemiyoruz. Üslûp alelâde, dil umumiyetle konuşulan dildir. (Yalnız tektük eskimiş ifadelere raslanıyor: bîbehre olmak, (S. 9); katı alâka etmek (S. 55)... Tercümenin kolayca okunması herhalde büyük bir meziyettir; fakat her şey ona feda edilmemeli. Sadık olmakla beraber tercüme hissini vermemek: zorluk işte buradadır. Tetsire kaçtıktan sonra o kendiliğinden zâil olur.

Bu gibi tercümeler André Gide gibi bir yazar hakkında tam bir fikir veremez. Mütercimin eserine verdiği zaman ve gayret Pitigrilli'nin tercümesi için belki de kâfidir. Fakat Gide'in tercümesi için biraz daha zahmete katlanmak icabeder.

Süreyya İLGÜN

BİR MÜNAKAŞA

Arkadaşımız Lûtfi Ay'ın, 19 sayılı Tercümede *çıkan* «Değirmenimden Mektuplar *tercümeleri» adlı yazısı üzerine Bay Ragıp Rıfkı Özgürel'den bir mektup aldık. O mektubu, Lûtfi Ay'ın cevabı ile birlikte veriyoruz. Dergimiz bu meseleyi artık kapanmış saymaktadır.*

MEKTUP

Maarif Vekâleti mütercimlerinden muhterem meslektaşım Bay Lûtfi Ay'ın, ***Tercüme*** Dergisinin 19 mayıs 1943 tarihli ve 19 sayılı nüshasında «Değirmenimden Mektuplar tercümeleri» başlıklı bir tenkidini okudum. Bay Lûtfi Ay, bu mukayeseli etüdünde beni tercüme hataları yapmakla itham ediyor ve eseri mümkün olduğu nispette batırıyor.

Muhterem meslektaşımın yanlış dediği ve tashihe kalktığı kelime, cümle ve tâbirler, yanlış değil tamamiyle doğrudur; bilâkis sayın münekkit «kaş yapayım derken göz çıkarmış» ve hataya düşmüştür. Eğer maksat Daudet'nin, her cümlesinin altında sinsi bir pusu gizlenmiş bu eserini, münekkit arkadaşımın kaleminden düşürmediği «metne sadakati selikaya feda etmek» tazirinden kurtulmak için «akıcı» olsun diye uluorta tercüme etmeyi muvafık, metne sadakatle beraber müellifin eserindeki ruhu, kelimelerin tam mânalarını vermek suretiyle canlandırmaya çalışmayı kusur telâkki ederek taraflı bir tenkit yapmaksa cidden garip bir vaziyet ihdas edilmiş olur... Nitekim, böyle bir vaziyet de var.

Ben, aynı eseri Remzi Kitabevi hesabına tercüme eden muhterem Sabri Esat Siyavuşgil'in tercümesi hakkında bir şey söylemek mevkiinde değilim. O, öyle muvafık görmüş, öyle tercüme etmiş; ben de böyle muvafık gördüm, böyle tercüme ettim. İstiyen onunkini okur, istiyen benimkini. Benim tercümem Bay Lûtfi Ay'ı tatmin etmemiş; buna bir şey diyemem, zevk meselesidir. Yalnız, muhterem arkadaşım: «Ragıp Rıfkı tercümesi bizi tatmin etmiyor» demekle acaba bu «biz» zamiriyle kendinden başka kimleri kasdediyor, kimler namına fikir beyan ediyor, rey veriyor, işte bunu anlıyamadım. Yoksa Türk okuyucularının vekâletini mi almış?...

Şimdi gelelim yanlış denilen tercümelere. Ben de bunları aynı sıra numarasiyle tetkik ederek cevaplarını vereceğim.

1 — «*Tuile*» kelimesi lâtince «tegula» dan gelir; kiremit ve tuğla mânasınadır. Biz, «tuğla» kelimesini bundan aldık. (Rahmetli Şemsüddin Sami Bey'in «Kamusı Türkî» sinde «tuğla» kelimesine bakıla).

Hoyer - Kreuter - Schlomann'ın «Dictionnaire Technologique» isimli büyük lûgatinde (sahife: 686, sütun: 1) bu kelimenin almancası şöyledir:

Tuile (maçonneire) Maureziegel, Ziegel = Tuğla

Tuile (toit) Dachziegel = Kiremit.

duvarlardan dökülen sıvalar ve tuğlalar bulunması daha doğru değil mi ve müellif de bunu

Zaten muhterem Bay Lûtfi de: «bu mânada daha çok «brique» kelimesi kullanıldığını söylüyor. Bu ifade, bu mânada daha ziyade «brique» kelimesi kullanılmakla beraber «tuile» in de tuğla mânasına kullanıldığını zımnen itiraf mahiyetindedir.

Sayın münekkit, burada bir dikkatsizliğe kurban olarak «Değirmenin damında tuğlanın ne işi var?» diyor. Baykuş, değirmenin damında değil, yukarki odasındadır: «odada kiremidin ne işi var?» Damın çökmüş veya yıkılmış olduğunu gösteren bir kayıt, bir işaret yok. O halde, odada duvarlardan dökülen sıvalar ve tuğlalar bulunması daha doğru değil mi ve müellif de bunu kasdetmiyor mu dersiniz?

«*Yuvarlak göziyle baktı*» ... Bu da tamamiyle doğru ve Türk üslûp ve kavaidine uygundur. Buna birkaç misal göstereyim: «Düşman göziyle, ana göziyle, baba göziyle, erbap göziyle, usta göziyle, yan gözle, iğri gözle, kötü gözle bakmak; güzel gözlü, kara gözlü, elâ gözlü, şehlâ gözlü; gözün görmedi mi. gözün kör mü... ilh.» deriz. Binaenaleyh, göz, bakmak fiiliyle olunca çoğu zaman cemi değil, böyle müfret halinde kullanılır.

2 — «Dans l'herbe jusqu'au ventre» ı ben «yarım adam boyu otlar içinde» diye tercüme etmişim. Siz ise, müellifin burada otları değil yaylada yazlayan insanlarla davarları tasvir ettiğine göre «*bellerine kadar ota gömülü*» daha doğrudur diyorsunuz. «Bellerine kadar ota gömülü ve yarım adam boyu otlar içinde» tercümeleri arasında hiçbir mâna farkı yoktur, her ikisi de aynı mânayı ifade eder.

3 — Muhterem arkadaşım, metne fazla sadakatimden ve selikayı bu sadakate feda ettiğimden şikâyet ediyor ama, müsaadeleriyle söyliyeyim ki, ben, serbest tercüme diye bazan metnin delâlet ettiği mânayı ve hattâ maksadı değiştiren kelimeler kullanmaktansa metne sadakati tercih edenlerdenim. Sorarım size: «tout suant» ı *kan içinde* mi yoksa *kan ter içinde* mi diye tercüme etmek doğrudur ve türkçede «kan içinde» diye bir tâbir var mıdır? Keza, «deux grands coquins de bergers» *iki kabadayı çoban* mı demektir yoksa *iki açıkgöz çoban* mı?.. «Les mères un peu lasse» cümlesindeki «lasse» sıfatına «*bezgin*» demek mi yoksa «*biraz yorgun*» demek mi doğrudur? «Bezgin - bezginlik», «yorgun - yorgunluk» arasındaki farkı. bu iki kelimenin mâna itibariyle kullanılışını unutmamak lâzımdır. «Bezgin - bezginlik» pisikolojik ve «yorgun - yorgunluk» fizyolojik bir haldir. Burada, koyunlar, saatlerce yürüdükleri için vücutça yorulmuşlardır, ama canlarından bezmemişlerdir. İnsan bedenen yorulur, ruhan bezer. «Las» sıfatı tam mânasiyle vücut yorgunluğunu ifade eder. Bezmek = bıkmak, usanmaktır. Zahmet edilip de rahmetli Şemsüddin Sami Bey'in «Kamusı Türkî» sine bakılsaydı ana lisanda böyle bir hataya düşülmemiş olurdu. Binaenaleyh, burada ben «biraz yorgun» demekle tam türkçe bir karşılık kullanmış oluyorum ve ne gariptir ki «fazla sadakatten doğan bir kuruluğa düşmüş» itabına karakuşi bir hükümle mâruz kılıyorum. Ne diyeyim!

Türkçede: Çobanlara keçe giydirecek yerde manto giydirmek, acaba «yorgun» a «bezgin» ı tercih etmekten daha mı tuhaf oluyor, sayın arkadaş? Kelime aslında «manto» dur. Bizim çobanların giydikleri nesnenin adı da, sizin dediğiniz gibi *keçe* değil «*kepenek*» tir; onlarınkiler de manto... Mutlaka, selikaya uymak için adapte mi etmek lâzım... Bir kere de resme bakalım: Kitaptaki buna ait resimde çobanların giydikleri kollu bir mantodur veya abadır; kepenek ise kolsuzdur, asri pelerinin kalın keçeden yapılmış iptidai şeklidir.

4 — «*Se traiter*», hiçbir zaman «*s'injurier*» (atışmak, biribirlerine küfretmek) mânasına gelmez. Türkçede: «İyi muamele etmek, fena muamele etmek, hakaretle muamele etmek, hırsız muamelesi etmek, sert muamelede bulunmak» deriz. «Küfretmek, atışmak = *s'injurier*» başkadır. binanaleyh, «*se traiter*» fiilini burada *muamele etmek* mânasına kullanmak tamamiyle doğrudur; zaten, bundan sonra gelen «*eux*» zamiri de biribirlerine edilen muameleyi daha vâzıh anlatıyor. Esasen, hiçbir lûgat «*se traiter*» yi «*s'injurier*» anlamında göstermemiştir.

«*Elle est jolie ton immaculée!*» cümlesindeki istihza gayet bârizdir. Zaten, «*immaculée*» nin «lekesiz, pâkdamen, namuslu, günahsız» mânasına geldiğini siz de tasdik ediyorsunuz. (Namuslu ve günahsız Meryem) *immaculée*'nin tam karşılığı değil midir.... «Senin namuslu, günahsız Meryem bayağı güzelmiş be!» cümlesindeki istihza tonu göze çarpmıyor mu dersiniz?... «*En voir de grises*» i «*fingirdeşmek*» diye tercüme ettim. Bu tâbirin Türkçede, hemen hepsi de açıkça yazılamıyacak derecede kötü pek çok mukabili vardır. Muhterem meslektaşım emin olsun, Ragıp Rıfkı bu tâbirin bütün mânalarını pek iyi bilir. Ben, Meryem için, ehveni şer olarak «*herkesle gönül eğlendirmek*» mânasına olan «*fingirdeşmek*» karşılığını muvafık buldum. «*İyi Ana* = *Bonne mère*» ile «*Anacık* = *Petite mère*» arasında fark vardır. Burada «*Bonne mère*». «*Herkese*

şefaat eden müşfik ana» mânasına olup Meryem'e âlem olduğuna ve kilise dâhi buna izafe edildiğine göre «*İyi Ana*» demek daha muvafıktır; hamurkâr, bu «*İyi Ana*» yı istihza makamında değil, kilisenin hâmiyesini kasdederek söylüyor. «*Va-t'en*» ı «*Cehennem alsın*» diye tercüme etmek, herhalde «*Turşu kurmak*» tan daha iyi olsa gerektir.

Hemen bunun alt tarafında: parçanın son cümlesinin tercümesi iki mütercim arasındaki dil ve ifade farkını gösteren en iyi örneklerden biridir. Siyavuşgil tercümesindeki açıklığı, konuşma diline yakın tab'iiliği Ragıp Rıfkı tercümesinde bulamıyoruz. Daudet'nin bu sade cümlesi o tercümede girift bir hal alarak konuşma dilimizden de, müellifin üslûbundan da bir hayli uzaklaşmış» diyorsunuz.

«À bon entendeur salut!» ... Ben bundan bir şey anlıyamadım. Buradaki son cümlenin tercümesi galiba «en voir de grises» olacak. İyi ama, muhterem dostum, bir satır yukarda: «*Peşkûn atlamak nedir anlıyamadık*» diye tercümeyi beğenmiyen ve mânasını anlamıyan sizsiniz; benim «*fingirdeşmek*» şeklindeki tercümeme de sadece «*müellifin maksadına uygun değildir*» diyen yine sizsiniz. Şimdi nasıl oluyorda biri, iyi kötü bir mâna ifade eden ve diğeri sizce anlaşılmayan iki tercümeden anlıyamadığınız ve beğenmediğiniz tercümeyi medih ve sizce mânalı olanı «*girift bir hal*» damgasiyle zemmediyorsunuz? Biribirinin altındaki bu iki fikir ve hükümde görülen tezada ne diyelim! Bu da gösteriyor ki, sizce asıl maksat, tenkid namı altında benim tercümeyi elinizden geldiği kadar baltalamak'tır.

5 — «Paroissienne» kelimesine ilişiyor ve «yellozun biri» şeklindeki tercümenin ne «Paroisse» ve ne de «Paroissienne» ile bir münasebeti olmıyacağı meydandadır» diyorsunuz.

Burada da yanılıyorsunuz. Ekmekçi, bileyciye: «ya, senin karın bileyci?... Hangi kiliseye bağlı?» diyor. Bu sözden istihzadan daha büyük, bileycinin karısının ne mal olduğunu anlatan bir tehzil, ve terzil maksadı var. Nitekim, ekmekçinin, Daudet'ye dönerek söylediği şu sözler, bu maksat ve mânayı teyit ve itmam eder:

«— Vous ne la connaissez pas sa femme, monsieur? une drôle de paroissienne, allez! Il n'y en a pas deux comme elle dans Beaucaire.»

Buradaki «une drôle de paroissienne, allez!» nin ne demek olduğunu, hele «*Allez!*» nin neye delâlet ettiğini, müellifin bundan ne kasdeylediğini anlamamak için insanın o lisana mahsus nükte ve incelikleri kavrayamaması lâzım: «Anlayıveriniz canım, işte yellozun biri» tam onun karşılığıdır. «*Yelloz* = Hava ve hevese tâbi, hafif mizaçlı, açık meşrepli karı (Bak: Kamusî Türkî).»

Müellifin fikir ve maksadı da burada bu imalı kelimelerle kadının kötülüğünü meydana çıkarmaktır. Nitekim, birkaç satır aşağıda, yine ekmekçinin: «— *Viédase!*» ile başlıyan sözleri de kadının ne olduğunu ve yukarda geçen «*drôle de paroissienne*» den ne anlaşılmak lâzımgeldiğini anlatıyor.

Bu itibarla, tercümemin doğru olduğuna şindi artık sizin de kanaat getireceğinizi ümidederim.

6 — «*C'est une justice à nous rendre*» Muhterem meslektaşım, burada da yine bir hataya düşüyor. «*Rendre justice à quelqu'un*» ün mânası: «*Réparer le tort qui lui a été fait* = *kendisine yapılan haksızlığı tamir etmek*» (Bak: «Nouveau Larousse İllustré» cilt: 5 - sayfa: 449 - sütun: 1), keza (Larousse du XXe siècle - cilt: sayfa: - sütun:). Muhterem meslektaşım, diğer tercümeyi bermutat övdükten sonra: «Ragıp Rıfkı büsbütün tefsire kaçmış ve cümlesinin kuruluşunu da sakatlıyan bir tercüme vermiş: «Artık haksızlığı tamir için bize düşen, gereken vicdani bir vazife» diye çevirmiş. Cümlenin aslında ne *haksızlığı tamir etmek,* ne de bize düşen, gereken vicdani bir vazife, diye bir şey yok» diyor. «C'est une justice à nous rendre» dan «*kendimizi övmek gibi olmasın ama*» nın nasıl çıktığını lûtfen izah edebilirler mi? Bu fıkradan evvelki metin okunursa, halkın, buğdaylarını un fabrikasına göndermeleri yüzünden yeldeğirmenlerinin işsiz kalarak nihayet kapandıkları, bu çöküntüye yalnız Korniy ustanın değirmeni dayandığı, köyde hiç kimsenin artık ona buğday götürmediği anlaşılır ki bu da ona karşı yapılmış

olan haksızlığı gösterir. Nihayet, köylüler hakikatı anlıyorlar ve buğdaylarını değirmene götürüyorlar; bundan sonra da, âna kadar yaptıkları haksızlığın tamiri için kendilerine düşen vazifeyi idrâk ederek o günden itibaren ihtiyar değirmenciyi işsiz bırakmıyorlar. Böylece, yapmış oldukları haksızlığı tamir etmiş oluyorlar.

İşte muhterem arkadaş, burada «*C'est une justice à nous rendre*» ın mânası budur.

Biraz aşağıda: «*Cessèrent de virer pour toujours cette fois*» yı: «Son değirmenimizin kanatları da artık bu sefer dönmemek üzere durdular...» diye çevirdiğime de ilişiyorsunuz ve «*Dönmemek üzere durmak* aslında olmadıktan başka dile de hiç hoş gelmiyen ifadelere kaçmaya ne lüzum var? Belli ki, Ragıp Rıfkı tercümesinde üslûp endişesine pek yer verilmemiş» diyorsunuz. Hakikaten şaşılacak şey! «*Cesser de virer*» dönmekten kalmak, dönmemek, dönmemek üzere durmak» demektir. Dile hoş gelmediğini söylüyorsunuz ama: «Gelmemek üzere gitmek, vermemek üzere almak, çıkmamak üzere gitmek, ve ilh» gibi tâbirlerin edebiyat ve konuşma dilinde daima kullanıldıklarını işitmediniz mi? Hattâ bu şekildeki ifadede hem fazla kuvvet ve hem hasret ve hüzün verici bir edâ olduğundan edebiyatta daha ziyade bu şekilde kullanıldığı görülür.

Nihayet, Daudet'nin sinsi pususuna siz de düşüyorsunuz işte. Azizim, «*Parlement*» kelimesi, «kukuleteli boyun atkısı» mânasına da gelir. Ne çare ki, siz, ne olursa olsun, daima bende kusur bulmak hevesine düşerek hareket ediyorsunuz ama, işte bazan sonunda böyle pusuya da düşüveriyorsunuz. «Larousse du XXe siècle: cilt-5, sayfa-383, satır-11 de «Parlement» kelimesine bakınız: *(Cos. anc. Sorte de fichu à coqueluchon)* yazılı olduğunu görürsünüz. Keza, «Nouveau Larousse İllustré» nin altıncı cildinin 688 inci sayfasının birinci sütununun 29 uncu satırına ve «Dictionnaire National Bescherelle Aîné: cilt-2, sayfa-778, sütun-4» üne bakınız, yine aynı mânayı görürsünüz. Eğer zahmete katlanıp da bu lûgatlere bakmış olsaydınız, müellifin maksadı burada parlementolar değil, kukuleteli boyun atkıları olduğunu anlar ve kendi fikrinizi, yani buradaki maksadın parlementolar olduğunu ispat sadedinde lüzumsuz yere birçok satır karalamazdınız. Zaten, sözün gelişi de bunu gösterir: «Bu dünyada her şeyin bir sonu vardır, ve artık yeldeğirmenleri devrinin de Ron nehrinde işliyen pazar kayıkları, kukuleteli boyun atkıları ve kocaman çiçekli ceketler devri gibi geçtiğine inanmak lâzımdır» ifadesi hiç tereddüde mahal bırakmaz. Burada parlementoların hiçbir münasebeti yok. Esasen, köylü bir çığırtmacı olan Mamai, parlementoların tarihî seyrini bilmezki...

«*Parement*» kelimesine gelince; vâkıa pek miyopum ama, gözlüğüm, «parement» ile «parlement» arasındaki yazılış farkının bir (l) halfinden ibaret olduğunu tefrik edecek kadar kuvvetlidir, ve ben «parement» kelimesinin birçoklarınca bilinmiyen daha başka mânalarını da bilirim, merak etmeyiniz. Burada da asıl sizin hataya düşmüş olduğunuz görülüyor.

«Fransızcaya hakkiyle vâkıf olduklarında şüphe olmıyan mütercimler» demek suretiyle hakkımızda göstermiş olduğunuz iltifat ve teveccühten hisseme düşene teşekkür ederim. Bu iltifatın alt tarafında yine hırpalama... Selikasızlık, üslûpsuzluk, metne sadakat vesaire..

«Mösyö Seguin'in keçisi» nden bir parçanın, Sabri Esat ve Ragıp Rıfkı tarafından yapılan tercümesini ynen yazdıktan sonra: «Bu son parçada Ragıp Rıfkı'nın düştüğü tercüme hatalarını bir yana bırakarak...» diyorsunuz. Azizim Bay Lûtfi Ay, bu parçanın tercümesinde benim hatalarımın neler olduğunu göstermek lûtfunda bulunursanız size cidden minnettar olurum ve bu vesile ile de bir daha öyle hatalar yapmaktan beni korumuş olursunuz. Ne olurdu, siz de bu eseri bizimle aynı zamanda tercüme edip bir kitapçı delâletiyle bastıraydınız, o vakit, sizin de üslûp ve selikanızı görür, fimabaid o üslûbu örnek alır ve öyle yazmaya gayret ederdim.

Tenkidinizin baş tarafında, Charles Saroléa'nın mukaddimesinin tarafınızdan yapılmış bir tercümesi var. Bu mukaddimenin pek az bir kısmını Türkçeye çevirmişsiniz. Üslûbunuzu, beğendiğiniz tercüme tarzını gösteren bu yazı da bir tercümedir. Siz böyle anlamışsınız, böyle tercüme

etmişsiniz. Doğruluğu, yanlışlığı bana taallûk etmez. Ama, henüz tercümeye başlıyan bir heveskâr, günün birinde bunu fransızca aslıyla karşılaştıracak olursa, bilmemki ne hüküm verir...

Yine, bu tenkidinizin sonlarında: «Hattâ son hikâyenin son cümlesinde bile —(bu esaret, yani metne sadakat)— kendini göstermekten geri kalmamıştır. Paris hasretini ifade eden ve Siyavuşgil'in «Ah Paris! Paris!... Canım Paris!...» diye çevirdiği şu sade, güzel «Ah! Paris! Paris! Toujours Paris!» cümlesini mütercim yine kelime kelime nasıl tercüme etmiş biliyor musunuz: «Ah! Paris! Paris! Daima Paris!...» diye bu sefer benimle bir de alay ediyorsunuz. Görüyorumki siz eserin fransızcasını hazmedememişsiniz. Gerçi, «*Canım Paris*» de bir hasret ifadesi var ama, müellif acaba burada neye «*Cher Paris*» dememiş de «*toujours Paris*» demiş? Burada müellif maksadı, her an Paris'i andığını, onsuz olamıyacağını söylemektir. Bu itibarla «Canım Paris» değil daima (veya hep, her zaman, hiç aklımdan çıkmıyan) Paris'tir.

Muhterem münekkid, bu «*Kışla hasreti*» hikâyesinden:

«*Oh! les bonnes journées du corps de garde, les cartes qui poissent aux doigts, la dame de pique hideuse avec des agréments à la plume, le vieux Pigault-Lebrun dépareillé qui traîne sur le lit de camp!*» parçasını neden görüp okumadınız, bunu sorabilir miyim?

«Corps de garde; agréments à la plume; le vieux Pigault-Lebrun dépareillé qui traîne sur le lit de camp!»

Bunların tercümelerini neye karşılaştırıp yanlışı, doğruyu göstermediniz? Müsaadenizle, ben de bu kısma ait iki tercümeyi buraya yazayım, okuyanlar hükümlerini versinler.

Bay Sabri Esat Siyavuşgil'in tercümesi:

«Ah nerede o güzel *nöbet günleri*, parmaklara vıcık vıcık yapışan iskambil kâğıtları, *başına tüyler takmış* o çirkin suratlı karamaça kızı, *oyundan çıkarak portatif karyolasına serilen bizim Pigault-Lebrun!*»

Ragıp Rıfkı tercümesi:

«Oh! *karakolda geçen* güzel günler, parmaklara yapışan iskambil kâğıtları, *kalemle yapılan süslerine* rağmen çirkin maça kızı, *kerevetin üzerinde sürünen Pigault-Lebrun'ün, diğer ciltleri meydanda olmıyan eski bir romanı!...*»

«Agréments à la plume = kalemle yapılan süsler» ile «agréments à plume = Tüylü ziynetler» arasındaki farkı, «corps de garde» ın karakol (binası) olduğunu, Pigault-Lebrun'ün de 1753 tarihinde Kale (Calais) şehrinde doğan ve 1830 da ölen meşhur Fransız romancılarından olduğunu, «*dépareillé* = ouvrage dont il manque un ou plusieurs volumes — (bak: Bescherelle Aîné - Dictionnaire National - cilt: 1 - sayfa: 934 - sütun 1 Sonu) — mânasına geldiğini ve bunun oyunla hiçbir alâkası olmadığını bilmeniz lâzım gelirken niçin bu mühim farkları, hataları tenkidinizde göstermediniz, sorabilir miyim, muhterem meslektaşım?

«Değirmenimden Mektuplar» Mütercimi
Ragıp Rıfkı ÖZGÜREL

«*DEĞİRMENİMDEN MEKTUPLAR* TERCÜMELERİ» ÜZERİNE BİR MEKTUBA CEVAP

Okuyucularımız, 19. sayıda çıkan «*Değirmenimden Mektuplar tercümeleri*» başlıklı yazım üzerine, bu eseri Hilmi Kitabevi için tercüme eden Bay Ragıp Rıfkı Özgürel'in gönderdiği mektubu az önce okudular. Her mütercim, tercümesi üzerinde yürütülen tenkitlerden haksız bulduklarına cevap verebilir. Yalnız bu gibi münakaşaların, her iki taraf için olduğu kadar, okuyucular için de faydalı olabilmesi umumi münakaşa «âdabına» uygun hareket edilmesine, yani elden geldiği kadar konunun dışına çıkılmamasına, hele işin «şahsiyata» dökülmemesine bağlıdır. Bay Özgürel cevabında bu şartlara hiç riayet etmiyor, ama nihayet bu bir yaradılış, bir mizaç meselesi olduğu için üzerinde durmıya lüzum görmüyorum. Yalnız ben, bu mektubun doğru bulmadığım taraflarına, onu yazanın ifadesine uymamıya dikkat ederek, cevap vereceğim

Bay Özgürel'in mektubunu üç kalemde hülâsa etmek mümkündür:

a) Mukayeseli tenkid yazım taraflı yazılmıştır, yani aynı eseri Remzi Kitabevi hesabına tercüme eden Sabri Esat Siyavuşgil'in tercümesi övülmek için kendi tercümesi kötülenmiştir;

b) Yanlış oldukları ileriye sürülen kelimeler, cümleler yanlış değildir, selikamıza uygun olmadığına işaret edilen yerlerde de selikasızlık yoktur;

c) Sabri Esat Siyavuşgil tercümesindeki mühim farklar, hatalar bile bile gösterilmemiştir.

Bir de Bay Özgürel yazımda «Ragıp Rıfkı tercümesi bizi tatmin etmiyor» dediğimi, acaba bu *biz* zamiriyle kendimden başka kimleri kasdettiğimi, kimler namına fikir beyan ettiğimi, rey verdiğimi soruyor ve bunu anlıyamadığını söyliyerek «yoksa Türk okuyucularının vekâletini mi almış?» diyor.

Bir yazıda ikide bir «ben» diye söz etmek herkesin harcı değildir. Bu bir tevazu, belki de bir nezaket meselesidir. Nitekim ben de o yazımda (okuyucularım hoş görsünler, Sayın Bay Özgürel yine yanlış anlayıp bu sefer de kimler adına cevap veriyorsun? demesin diye cevabımda hep birinci tekil şahıs zamiriyle konuşuyorum) düşüncelerime başkalarını da iştirak ettirmek için değil, bilâkis şahsi kanaatime büyük bir önem veriyormuş hissini uyandırabilecek bir edadan kaçınmak için: «*Değirmenimden Mektuplar* gibi mahallî ve sade bir dille, fakat büyük bir üslûpla yazılmış eserleri kelimelere, şekle esir olarak tercüme etmeye imkân yoktur. Bu esaret Ragıp Rıfkı tercümesinin bizi tatmin etmemesinde başlıca âmil olmuştur» dedim. Bir yazar, yazdığı yazıya imzasını attıktan sonra, artık ona «*Biz* zamiriyle acaba kaç kişinin, kimlerin adına konuşuyorsun?» gibi bir sual sorulamaz, sanırım. Böyle bir sual ne kadar yersiz olursa, bir mütercim için de, tercümesini tenkit eden kimseye, sırf 1. çoğul şahış zamiri kullandığı için, müstehzi bir eda ile tariz etmek o kadar yersiz olur.

Ne gariptir ki Bay Özgürel de bana ettiği bu tarizden hemen üç satır sonra, her halde bir dalgınlık eseri olacak, aynı «hata» yı işliyor. Mektubunun 1. maddesi şöyle başlamaktadır:

Tuile kelimesi lâtince *tegula*'dan gelir; kiremit ve tuğla mânasınadır. *Biz* tuğla kelimesini bundan aldık.»

Ama Bay Özgürel hiç merak etmesin, ben de kalkıp: «Acaba bu *b i z* zamiriyle kendinden başka kimleri kastediyor, kimler namına fikir beyan ediyor, yoksa *Değirmenimden Mektuplar*'ı bir heyet halinde başkalariyle mi tercüme etmiş?» diye soracak değilim.

Şimdi Bay Özgürel'in yukarda, üç kalemde hulâsa ettiğim, iddialarına cevap vereyim:

a) 19 sayılı *Tercüme*'de «*Değirmenimden Mektuplar tercümeleri*» adlı yazım çıktığı zaman bu eseri aynı zamanda başka başka kitabevleri için tercüme eden her iki mütercimi de tanımıyordum. Sabri Esat Siyavuşgil ile daha sonra tanıştık. Kaldı ki kendisini tanımış olsaydım, hattâ eski bir dostum olsaydı acaba vaziyet değişir miydi? Benim o yazımı insafla okuyanlar, bazı parçalarda (bilhassa 1. örnekteki *arbre de couche*, 2. örnekteki *collines grises*, 3. örnekteki *pompon*, 5. örnekteki *dépenser le restant de sa verve*, 6. örnekteki *coche sur le Rhône* kelimelerinde) Bay Özgürel'in bulduğu karşılıkları tercih ettiğimi görecekler ve yazımın taraflı bir tenkit yazısı olmaktan ne kadar uzak olduğunu elbette teslim edeceklerdir. Anlaşılıyor ki Bay Özgürel, mukayeseli bir tetkik yapmaktan başka hiçbir maksadı olmiyan, yazımın tercümesine dokunan taraflarına pek canı sıkılmış ve bunun neticesi olarak yazımda, benden çok uzak olan maksatlar vehmetmiş.

b) Bay Özgürel yazımda kendi lehine olan yerlerle, üzerinde münakaşa etmemeyi tercih ettiği bir iki noktayı bırakarak, doğruluğu üzerinde ısrar ettiği kelimeleri sıra ile bildiriyor. Ben de bu sıraya uyarak verdiği izahatın beni ikna ettiği yerlerde hakkını teslim, ikna edemediği yerlerde de eski düşüncelerimde ısrar edeceğim:

1 — Bay Özgürel bize *tuile* kelimesinin lâtince *tegula*'dan geldiğini, hem kiremit, hem de tuğla mânalarına kullanıldığını öğretiyor. Hattâ Almancada da öyle olduğunu ilâve ediyor. Almancasını bir yana bırakalım, öteki malûmat *Petit Larosse*'ta da veriliyor. Amı *tegula* kelimesinin lâtince *tegere*, yani *üstünü örtmek* mastarından geldiği gösterilerek. Kelimenin aynı zamanda *tuğla* mânasına geldiğine dair bu sözlükte küçük bir işaret bile yoktur. Bizim *tuğla* kelimesini bu *tegula*'dan almış olmamız *tuile* kelimesinin Fransızcada da, hele Daudet'nin o cümlesinde de mutlaka *tuğla* mânasına gelmesini icabettirmez. Zaten *tuile* kelimesine Bay Özgürel'in sık sık işhadettiği merhum Şemsüddin Sami'nin *Kamus-i Fransevî*'si ile İ. Hami Danişmend'in *Fransızca-Türkçe Büyük Dil Kılavuzu* da yalnız *kiremit* mânasını vermektedir.

Benim «Değirmenin damında tuğlanın ne işi var?» demem Bay Özgürel'in sandığı gibi bir dalgınlık eseri, baykuşun değirmenin damında değil, yukarki odasında olduğunu unutmamdan değil, aksine olarak gezdiğim birkaç eski yeldeğirmeninde, değirmenin yukarısındaki odaların ayrıca bir tavanı olmadığını ve değirmenin esas çatısının, bu derme çatma odacıklara da tavanlık ettiğini bildiğimdendi. Zaten cümle dikkatle gözden geçirilirse görülecektir ki değirmenin kanatlariyle taşlarına bağlı olan ana mili de bu odadadır. Bu bakımdan burasını dört bir tarafı muntazam tuğla duvarlarla kapalı, tavanı, döşemesi mazbut, bildiğimiz odalardan farzetmemize imkân yoktur. Onun içindir ki ben yine müellifin bu *tuile* kelimesiyle eski, harap değirmenin damından bu odaya düşmüş *kiremit* parçalarını kasdettiğine kaniim.

«Yuvarlak göziyle baktı» sözüne gelince, bay Özgürel kendini haklı göstermek için, ilk bakışta inandırıcı gibi gelen, bazı misaller bulmuş: «Düşman göziyle, ana göziyle, baba göziyle, erbap göziyle ilâh. bakmak; güzel gözlü, kara gözlü, elâ gözlü... ilâh. deriz. Binaenaleyh, göz, bakmak fiiliyle olunca çoğu zaman cemi değil, müfret halinde kullanılır» diyor.

Yalnız Bay Özgürel unutuyor ki ilk verdiği örneklerin hepsinde de *bakmak* fiili mecazi olarak kullanılmıştır. İkinci örneklere gelince, onların da *bakmak* fiiliyle müfret halinde kullanılmalarına imkân yoktur. Meselâ: *güzel gözle bakmak, kara gözle bakmak, elâ gözle bakmak* denemez, tıpkı *yuvarlak gözle bakmak* denemiyeceği gibi. Ama, ileriye sürdüğümüz gibi *yuvarlak gözleriyle baktı.* denebilir. Zaten *yuvarlak göziyle baktı* demenin bir de, baykuşun bir gözü yuvarlak, öteki gözü başka türlü mü? yoksa kör mü? gibi suallere yol açması pek mümkündür.

2 — Bay Özgürel «dans l'herbe jusqu'au ventre» ı «yarım adam boyu otlar içinde» diye tercüme etmenin yanlış olmadığını, tercih ettiğim «bellerine kadar ota gömülü» tercümesiyle bunun arasında hiçbir mâna farkı olmadığını ileriye sürüyor.

Cümle «*bêtes et gens*» diye başladığına göre *bellerine kadar ota gömülü* olanlar hem hayvanlar, hem de insanlardır. *Yarım adam boyu otlar* vâkıa insanları ancak bellerine kadar ota gömer, ama hayvanlar için mesele aynı mıdır? Bu yüksekliğin hayvanların, cinsine göre, karınlarına varamıyacağı gibi, bütün vücutlarını da örtebileceği meydandadır. Hem sonra, müellifin ifadesini değiştirmeye mütercimin ne hakkı var? Müellifin kastı, evvelce de söylediğim gibi, otların yüksekliğini tâyin etmek değil, hayvanlarla insanların, bellerine kadar ota gömülü yaşadıklarını anlatmaktır.

3 — Bundan sonra Bay Özgürel, kendi tercümesini Sabri Esat Siyavuşgil'in tercümesiyle, adını zikretmeden, mukayese ediyor ve «*tout suant's kan içinde* mi, yoksa *kan ter içinde* mi, diye tercüme etmek doğrudur?» diye soruyor. Elbette *kan ter içinde* diye çevirmek daha doğrudur ve Bay Özgürel de böyle tercüme etmiştir. Bay Özgürel devamla «*deux grands coquins de bergers, iki kabadayı çoban* mı demektir, yoksa *iki açıkgöz çoban* mı?» diyor. Elbette Sabri Esat Siyavuşgil'in çevirdiği gibi *iki kabadayı çoban;* çünkü *coquin* kelimesi burada kötü mânada değil, *çevik, atik* mânasına kullanılmıştır (Bak. *Larousse du XX e. Siècle; coquin,* se dit, en plaisantant, pour désigner une personne vive et espiègle...).. Esasen bu kelime tamamiyle *açıkgöz* mânasına gelmez. Kötü mânasiyle de, Şemsüddin Sami merhumun ve İ. Hami Danişmend'in sözlüklerinde gösterildiği gibi, çok daha kuvvetli olarak *alçak, namussuz, hilekâr* karşılığı kullanılır. *Açıkgöz* şeklindeki tercüme, burada metne uygun düşmediği gibi, bu mânalardan da uzaklaşmaktadır.

Bay Özgürel'in *bezmek-bıkmak* kelimeleri üzerinde verdiği uzun dersi de hayretle dinledim. Yalnız şunu hatırlatayım ki mesele Türkçe iki mastarı tahlil etmek değil, cümledeki *un peu lasse* kelimelerinin en doğru karşılaştığını bulmaktır Bay Özgürel kendi kendine «*Las* sıfatı tam mânasiyle vücut yorgunluğunu ifade eder» diye bir de hüküm veriyor. Bu hükme göre yüzyıllardanberi *lassitude de vivre, être las de vivre* diye söz eden zavallı Fransızlar meğer, farkında olmadan, ne büyük bir hata işliyorlarmış. Hakikat şudur ki bu kelime mecazi mânada kullanıldığı zaman tastamam *bezmek* mânasına gelir ve bütün sözlüklerimiz bunda ittifak etmişlerdir. Saatlerce yol yürüdükten, belki de yollarda yavruladıktan sonra bu hayvanların *biraz bezgin* olmalarından daha tabiî ne olabilir? Yoksa Bay Özgürel bezginliğin yalnız insanlara has bir duygu olduğunu mu sanıyor? Böyle ise aldanıyor, çünkü pekâlâ: *bu hayvan canından bezmiş,* denir. Kaldı ki ben yalnız bu kelimenin tercümesine değil *les mères un peu lasses* karşılığı olarak, *analar biraz yorgun* şeklindeki tercümenin kuruluğuna işaret etmiştim. Bay Özgürel *yorgun-bezgin* kelimeleri üzerinde münakaşa edeceğine asıl, yeni doğurmuş koyunlar için *analar biraz yorgun* demenin Türkcede yeri olup olmadığını düşünseydi, itirazımın hedefini anlar ve Sabri Esat Siyavuşgil'in *yavrulamışları biraz bezgin* şeklindeki tercümesinin üstünlüğünü teslim etmek hakşinaslığını gösterirdi. Ama bu nokta üzerinde sükûtu tercih edip, münakaşanın ağırlığını başka bir noktaya yüklemek istediğine bakılırsa, Bay Özgürel de tercümesinin sakat tarafını görmüş olmalı.

Çobanlara «manto giydirmek» meselesine gelince, Türkçede *keçe,* veya dedikleri gibi, *kepenek, gocuk* gibi türlü karşılıkları varken, Bay Özgürel illе aslında *manteau* yazılı diye, onlara

mante giydirmekte ısrar ederse ben de ne diyebilirim? Bu ifadenin, Türkçe bakımından, tuhaf olup olmadığını okuyucularımızın takdirine bırakıyorum.

4 — Bay Özgürel *se traiter* hiçbir zaman atışmak, biribirine küfretmek mânasına gelmez, hiçbir lugat *se traiter*'yi bu anlamda göstermemiştir, diyor. Müsaade ederlerse Fransız sözlüklerinin bu kelimeye verdikleri mânaları bir gözden geçirelim: *Littré;* (C. IV, s. 2306, 21) *se donner l'un à l'autre telle ou telle qualification; Larousse du XXe. Siècle* (C. VI. S. 767) *se qualifier mutuellement.* Görülüyor ki *se traiter,* yerine göre *atışmak* mânasına da gelmektedir, sözü geçen cümlede o mânaya kullanılmıştır. Cümle «bu iki mutaassıp katoliğin biribirlerine ve Meryemlerine nasıl *muamele ettikleri* görülecek şeydi» diye tercüme edilmiştir. İyi veya kötü *muamele etmek,* ancak karşı karşıya olur. Halbuki bu fiil Meryem anaya da teşmil edilmiştir. Bu bakımdan *muamele etmek,* mânayı vermedikten başka, yerinde de kullanılmamıştır.

«*Elle est jolie ton immaculée*» karşılığı olarak «*senin namuslu günahsız Meryem bayağı güzelmiş be!*» cümlesinde Bay Özgürel'in gözüne çarpan istihza, ne zayık ki benim kulağıma bile çarpmıyor. Aksine olarak cümlenin aslındaki, müspet şekle bürünmüş, menfi ifade tercümede kaybolmuştur. «*Bayağı güzelmiş be!*» demek Türkçede «*cidden, sahiden güzelmiş be!*» demekten başka bir şey ifade edebilir mi? Halbuki müellifin tamamiyle aksini kasdettiğini Bay Özgürel de tasdik ediyor, böyle olunca tercümesinin asıl mânayı veremediği meydandadır.

«*En voir de grises*» e gelince, yazımda bu deyimin cümledeki en yakın mânasının «*éprouver de grandes contrariétés*» olduğuna işaret ederek (Bak. *Larousse du XXe. Siècle)* bunu, *başına gelen kaldı mı?* şeklinde tercüme etmenin belki daha uygun olacağını söylemiştim, yine de o kanaatteyim. «*Az mı fingirdeşti?*» şeklinde tercüme etmekle cümle açılmış, aslında olmıyan bir açıklıkla açılmış, saçılmış olmuyor mu? «*Va-t-en avec ta bonne mère*» cümlesinde Bay Özgürel'e göre istihza edası yokmuş..Fransızca bilenler, bu cümleyi görür görmez, buradaki istihza tonunu derhal duyacaklardır. Hüküm vermeyi onlara bırakıyorum. «*Va-t-en*» karşılığı olarak «*Cehennem alsın*» şeklindeki tercümeye de sanırsam o yazımda dokunmamış, bilâkis iyi bularak teklif ettiğim cümlede de muhafaza etmiştim.

Bay Özgürel bundan sonra küçük bir hataya düşmüş. «Bu parçanın son cümlesinin tercümesi, iki mütercim arasındaki dil ve ifade farkını gösteren en iyi örneklerden biridir» dediğim cümlenin hangi cümle olduğunu anlıyamamış, yahut da anlamak istememiş. Halbuki o cümle pek uzaklarda değildi. Biraz geriye dönerek, yazımın 4. maddesinde asliyle beraber tercümelerini de verdiğim parçanın son kısmına baksaydı onu kolayca bulabilir, böylelikle hem o güzel cinasları israf etmemiş olur, hem de bana haksız yere tezada düşmek, tarafgirlik etmek gibi isnatlarda bulunmaya lüzum görmezdi. Yeniden yanlışlığa meydan vermemek için bu cümlenin asliyle tercümelerini aşağıda tekrar gösteriyorum:

Aslı: «*Pour se croire sur le port de Naples, il ne manquait plus que de voir luire les couteaux et ma foi, je crois bien que ce beau tournoi théologique se serait terminé par là si le conducteur n'était pas intervenu.*»

Ragıp Rıfkı Özgürel tercümesi (S. 18): «*İnsan kendisini Napoli sokaklarında zannetmek için bıçakların parladığını görmekten başka bir şey eksik değildi, ve yemin ederim ki arabacı müdahale etmemiş olsaydı bu dinî dil dalaşıklığı bıçak oyuniyle nihayetlenirdi.*»

Sabri Esat Siyavuşgil tercümesi (S. 13): «*Bir bıçak bıçağa gelmedikleri kalmıştı. Hani o da olsaydı, insan kendini Napoli rıhtımlarında sanacaktı. Şayet arabacı işe karışmasaydı, galiba, bu güzel dinî münazaranın sonu kötüye varacaktı.*»

Şimdi ben yine bir şey söylemiyerek bu örnekleri vermekle iktifa edeceğim. Siyavuşgil tercümesindeki akıcılığın, konuşma diline yakın tabiiliğin Bay Özgürel'in tercümesinde bulunup bulunmadığını, Daudet'nin bu sade cümlesinin o tercümede, girift bir hal alarak konuşma dilimizden de, müellifin üslûbundan da bir hayli uzaklaşıp uzaklaşmadığını okuyucularımız takdir etsinler.

5 — Bay Özgürel «une drôle de paroissienne» deyimi üzerinde de, tercümesini haklı göstermek gayretiyle, bir haylı izahat veriyor. Bu izahatın, bence, en kıymetli tarafı «yellozun biri» diye çevirdiği cümledeki *yelloz* kelimesine ait olanıdır. Bu sayede *yelloz*'un *hava ve hevese tâbi, hafif mizaçlı, açık meşrepli karı* demek olduğunu öğrenmiş oldum. Böylece Bay Özgürel benim bu *paroissienne* kelimesine ilişmekte ne kadar haklı olduğumu bizzat teyidetmiş oluyor. *Paroissienne* kelimesinin halk arasında sadece *un individu* mânasında kullanıldığına, *Littré*'yi şahit getirerek, işaret etmiş, bu bakımdan da cümlenin burada «acayip karının biridir» demiye geldiğini söylemiştim. Bay Özgürel de *Littré* sözlüğüne, bana sık sık tavsiye ettiği gibi, zahmet edip bir baksaydı, tercümesinin ne *paroisse*, ne de *paroissienne*'le bir münasebeti olamıyacağına kendisi de kanaat getirir, bu mesele üzerinde münakaşaya lüzum görmezdi.

6 — «*C'est une justice à nous rendre*» ın mânasını da izah etmek lûtfunda bulunan Bay Özgürel,» artık haksızlığı tamir için bize düşen, gereken vicdani bir vazife vardı» şeklindeki tercümesinin tefsire kaçmadığını ispat edeyim derken, bu fıkradan evvelki metni uzun uzadıya anlatmak lüzumunu duymakla ne kadar tefsire kaçtığını bizzat teyidetmiş olmuyor mu? Sabri Esat Siyavuşgil'in aynı sözden «kendimizi övmek gibi olmasın ama» yı nasıl çıkardığını soruyor. Tercümede kelime kelime sadakat arıyanların bunu belki beğenmiyeceklerini, belki aslından uzak bulabileceklerini o yazımda da söylemiştim. «Kendimizi övmek gibi olmasın ama» da iyi bir hareketi, o up uzun «haksızlığı tamir etmek için bize düşen, gereken vicdani bir vazife» yi de, içine alan derli toplu bir ifade bulmuyor muyuz? Mektubunda «metne sadakati tercih» ettiğini söyliyen Bay Özgürel burada müellifin cümlesini enine, boyuna, hattâ derinliğine açmıya nasıl razı olmuş? «*Cessèrent de virer toujours cette fois*» cümlesinin tercümesinde de aynı şey. *Cesser de virer pour toujours'u dönmemek üzere durmak* şeklinde çevirmek yanlıştır, dememiş, sadece o cümlede dile hoş gelmiyor demiştim.

Şimdi Bay Özgürel'in haklı olduğuna kani olduğum yegâne noktaya geliyoruz: *parlement* kelimesi. Yanıldığını itiraf etmenin de bir meziyet olduğunu bilenlerdenim. Onun için bu kelimenin gerçekten *kukuleteli boyun atkısı* mânasına da gelip gelmediğini *Littré*'den araştırmamakla hata ettiğimi itiraf ederim. Ama, Bay Özgürel'in iddia ettiği gibi, burada Daudet'nin öyle sinsi bir pusu kurduğu filân yok. Sözlüğü açmakla halledilebilecek basit bir mesele. Müellifin benim anladığım mânayı da kasdetmiş olmasına ihtimal verilebilirse de, cümlenin gelişi ve bir köylü ağzından çıkması Bay Özgürel'in tercümesine daha uygun düşüyor. Tercüme işlerinde kimsenin yanılmazlık iddia edemiyeceği muhakkaktır; ufak bir dalgınlık, mütercim gibi, tetkik edeni de yanıltabilir. Yeter ki her yanılan, yanıldığına aklı yatınca, bunu kabul edecek kadar iyi niyet göstersin.

Mösyö Seguin'in Keçisi'nden aldığım bir parçayı, sırf iki tercüme arasındaki üslûp farkını belirtmek için, koymuş, bu arada Ragıp Rıfkı Özgürel tercümesinde gözüme ilişen bir iki hatayı ayrıca göstermiye lüzum görmemiş, iki tercüme ile karşılaştırınca, kendisi de farkına varır sanmıştım. Bay Özgürel merak etmiş, bu hataların neler olduğunu mutlaka göstermemi istiyor. Bu isteğini yerine getiriyorum:

a) «*Tu seras bien toujours le même, mon pauvre Gringoire!*», «Benim zavallı Grenguar'cığım, sen hâlâ o kafada gidiyorsun, hiç adam olmıyacaksın!» demek değil, sadece «Zavallı Grigoire'cığım, sen hiç değişmiyeceksin!» demektir. Belki *sen hiç değişmiyeceksin* için *sen hâlâ o kafada gidiyorsun* şeklindeki ifade serbest, fakat iyi bir *tournure* olarak kabul edilebilir. Ama, *hiç adam olmıyacaksın!* nereden çıkıyor? Metinde böyle bir söz yoktur.

b) «... *on t'offre une place de chroniqueur dans un bon journal de Paris...*» sözleri de «iyi bir Paris gazetesinde sana bir havadis muharrirliği teklif ediliyor» şeklinde tercüme edilmiş. Bir kere *place de chroniqueur*, bugün *havadis muharrirliği* değil, *fıkra muharrirliği* demektir ve *Un bon journal de Paris*'yi, *iyi bir Paris gazetesi* diye çevirmek tam tercüme kokmuyor mu? Burada *bon sıfatını iyi*'den çok *mühim, büyük, tanınmış* mânasına almak, yahut da cümleyi *Paris*'in *iyi gazetelerinden birinde* diye çevirmek acaba daha uygun düşmez miydi?

c) «... *dix ans de loyaux services dans les pages du sire Apollo* «sinyor Apollo'nun iç oğlanları arasında on sene sadıkane hizmet» diye çevrilmiş. Bir kere *sire* karşılığı *sinyor* doğru mudur? Lâtince *senior*'dan gelen bu kelime eskiden bazı *seigneur*'lere verilen bir derebeyi unvanı idi. Sonradan da imparatorlara, kırallara hitabederken kullanılan bir sıfat olmuştur. Burada Apollo, yani şiir ve sanat tanrısından bahsedildiğine göre kelimenin İtalyancadan dilimize giren ve çoğu zaman *péjoratif* mânada kullanılan *sinyor*'la bir ilgisi yoktur. Sonra *page*'a *iç oğlanı* demek yerinde midir? *Page - Jeune homme, de famille noble, placé près d'un grand, pour être à son service* (Bak. *Larousse du XXe. Siècle*, C. V. s. 309) olduğuna göre bu kelimeyi, eski Osmanlı saraylarına, imparatorluğun dört bucağından devşirme usuliyle getirilmiş, kimin nesi olduğu bilinmiyen ve şarka ait çok mahalli bir tip olan *iç oğlanı* diye tercüme edemeyiz. Mektubunun bir yerinde bana «selikaya uymak için mutlaka adapte mi etmek lâzım?» diye soran Bay Özgürel, görüldüğü gibi, burada o hoş görmediği adaptasyona kaçmış. Yaşadıkları cemiyet içinde bam başka yerleri, mânaları olan bu iki kelimeyi biribirine karıştırmamak lâzımdı.

d) «*Tu gagneras des beaux écus à la rose, tu auras ton couvert chez Brébant...*» cümlesi «Güzel güllü eküler kazanacaksın, Brébant lokantasında senin de bir sofra takımın olacak...» diye çevrilmiş. Bir kere *beaux écus à la rose*, *güllü ekü* değil, Sabri Esat'ın yerinde bir buluşla tercücüme ettiği gibi *çil çil liralar* demektir. *Ecu*, zamanına göre kıymeti değişen eski bir *sikke* olduğuna göre *lira* denebilir. *Ecu*'yü muhafaza edince de hiç olmazsa bunun ne olduğunu Türk okuyucusuna anlatmak için altına bir not çıkmak icabeder. *A la rose* da burada *écu*'lerin altından olduğunu belirtmek için söylenmiştir. *Couvert* kelimesinin *sofra takımı* diye tercümesi de cidden garip. Vâkıa kelime bu mânaya da gelir; ama burada *kurulmuş sofra, yemek* mânasına geliyor. *Larousse du XXe. Siècle*'in bu kelimeye verdiği diğer mânalar da bunu ispat etmektedir. (*Table servie:* se trouver au même couvert. *Avoir son couvert mis chez quelqu'un:* Etre quand on veut, reçu à dîner chez lui.)

Bay Özgürel, Sabri Esat Siyavuşgil'in tercümesinde bulduğu hataları ne için görüp okumadığımı soruyor. Bir eseri, hele iki tercümesiyle birden inceliyen bir kimsenin mutlaka o tercümelerin her tarafına bakmak, her cümleyi asliyle karşılaştırmak mecburiyetinde olduğu iddia edilemez. Kaldı ki o yazımda, her iki tercümeyi sonuna kadar incelediğimi de söylemiş değilim. Bay Özgürel'in gösterdiği hatalara gelince, onlara cevap vermek bana düşmez.

Bu arada Bay Özgürel'in şahsıma ve yazımın başına kuyduğum kısa tercüme parçasına karşı kullandığı müstehzı ve iymalı sözlere cevap vermeye lüzum görmüyorum. Bu sahifeler şahsi münakaşalar için açılmamıştır. Halk kendi tercümesine de başkalarının tercümelerine de verilmesi gereken değeri verir.

Lûtfi AY
Maarif Vekilliği Mütercimlerinden

Yabancı dillerdeki dergiler:

KLÂSİKLERİ OKUMADAN DA METHEDEBİLİRSİNİZ

«The Monist» dergisinin mayıs 1943 sayısında çıkan ve K. G. Chesterton'un fikirlerini hülâsa eden bir makaleden alınmıştır:

Büyük klâsiklerden, Homeros'tan, Pindaros'tan, Dante'den, Milton'dan bahseder dururuz. Fakat onları çok okuyor muyuz? Zannetmem.

Bazıları bundan şikâyet eder, bu büyük şairlerin düştüğü hali acıklı sayarlar. Ben hiç de böyle düşünmüyorum. Büyük klâsiklerin ihmali şöhretlerinin bir alâmetidir.

Klâsiklerin birçok tarifi yapılmıştır. Onları münakaşa edecek değilim. Yalnız bence en doğru tarif şudur: Büyük bir klâsik, okumadan methedebileceğimiz bir muharrirdir. Klâsiklerin, diğer muharrirlere nazaran işte bu üstünlüğü vardır. Diğerleri hakkında kendimiz hüküm vermeliyiz, klâsikler hakkında ise tarihimiz, medeniyetimiz hüküm vermiştir.

Ben Pindaros'u hiçbir zaman okumadım. Fakat bu tesadüf, Pindaros'un şaheserlerinden bahsetmeme hiç de mâni olamaz. Birçok yüksek kültür sahibi zatlar bu işte gayet ukalâca ve mânasızca bir tavır takınırlar. Yunancayı veya ortaçağ fransızcasını bilmiyen bir kimse Homeros'tan veya Villon'dan bahsetmiye kalkıştımı, hemen bu zevatın alaylı sözlerine maruz kalır: «Vay, sen misin Villon'dan bahseden! Sen ortaçağ fransızcasını değil, yeniçağ fransızcasını bile beceremiyorsun; Villon'la uğraşma. Shaw'dan bahset, Sinclair Lewis'ten bahset; onları okumuşsun. Villon'u da okuyanlarına bırak.»

Bu belki de doğru gibi görünen, fakat esasta tamamen yanlış olan bir düşüncedir. Herkes kültür tarihimizin belli başlı kıymetlerini kabul edebilir. Diğer malûmatı kullanabildiği gibi bunları da kullanmaya hakkı vardır. Musikiden anlamıyan bir kimsenin, Beethoven'in büyük bir bestekâr olduğunu söylemiye ne kadar hakkı varsa, fransızca bilmiyen bir kimsenin Villon'un büyük bir şair olduğunu söylemeye de o kadar hakkı vardır. Eğer kendisi musikiden anlamıyorsa bütün insaniyetin musikiden anlamadığını söylemiye ne hakkı vardır? Cahil olmak herkesin hakkıdır; fakat bütün dünyanın yanlış hüküm verdiğini, aldatılmış olduğunu söylemek hiç kimsenin hakkı değildir. Pindaros'u okumadan methetmek istemiyen bir kimse insaniyeti hor gören alçak bir insandır. O Tanrı'dan değil, çok daha kötüsü, insanlardan şüphe eder. Böyle bir insan Everest dağına çıkmadan önce onu yüksek saymıyan, kutba gitmeden evvel onun soğuk olduğunu söylemek istemiyen bir şüpheciye benzer. Bu düşünce tarziyle ne ilim, ne teknik ne de medeniyet kalır. Medeniyet itimat üzerine kurulmuştur. Biribirimize veresiye vermekle meşgulüz: «Ben görmedim, fakat sen gördün, sana inanırım. Ben de, senin görmediğin şeyler gördüm. Sen de bana inan.» Medeniyet, kültür, zenginleşince, tecrübe edebileceğimiz şeylerin nispeti küçülüyor ve karşılıklı bir itimada her gün daha çok ihtiyacımız olmaktadır.

Halbuki birkaç ukalâ çıkmış, Pindaros'u veya Aiskhylos'u okumadık diye, bu itimadı, medeniyetimizin bu yegâne temelini, sarsmakla meşguldürler. Onlarla beraber olmıyalım, karşılıklı itimat dâvasına var kuvvetimizle yardım edelim... Evet, Lao-Tse büyük bir şairdir. Evet, Firdevsi büyük destanlar yazmıştır. Evet, Puşkin'in şiiri fevkalâde güzeldir. Evet, *Mahz Aklın Tenkidi* çok derin bir eserdir. İşte bütün bunlara, ve bunun gibi yüzlerce şeylere inanırım. Ekvatorda sıcak, kutupta soğuk olduğuna inandığım gibi.

Yüzyıllardan beri salâhiyet sahibi birçok kimseler bütün bunlara inanır. Onların bu işte menfaatleri olmadığı gibi bütün insaniyeti aldatmaya da niyetleri yoktur. Onlardan şüphe etmek, insan yaradılışından şüphe etmek demektir.

Fakat bu itimadın hiçbir hududu yok mu, diyeceksiniz? Tabiî vardır, hem de gayet makûl bir hudut.

Yunancadan bir tek kelime bilmiyen bir kimse Pindaros'u methedebilir. Fakat Pindaros'u hor gören, onun sıkıcı, kötü bir şair olduğunu söyliyen, hepimizin yüyıllardan beri onun hakkında aldatılmış olduğumuzu iddia eden bir kimseden, yunanca bilmesini, hattâ Pindaros'u okumuş olmasını istiyebiliriz zannederim. Aynı şekilde Kant'ı ahlâksız sayan, felsefesine küfür savuran bir kimseye *Mahz Aklın Tenkidi*'ne hattâ *Kılgın Aklın Tenkidi*'ne bir göz atmak tavsiyesinde bulunabiliriz. Ne yazık ki bu tavsiyeyi dinliyecek pek az kimse vardır...

Klâsikleri ne kadar çok okursanız iyi olur. Fakat okumadıklarınızı da istediğiniz kadar methedin. Buna hiç kimsenin mâni olmaya hakkı yoktur. Ama bir klâsiğin tenkidine kalkıştınız mı, onu bir defa değil, birkaç defa okumanızı tavsiye ederim.

SENFONİ CAZI

«Les Cahiers du Sud» dergisinin mayıs 1943 sayısında çıkan bir yazıdan hulâsa edilmiştir:

Artık caz bir dans musikisi olmaktan çıkmıştır. Caz konserleri, caz senfonileri çalınmaya başlıyor. Harbden sonra bu hareket her halde hızlanacaktır. Fakat şimdiden birkaç caz senfonisi mevcuttur ve bunların vasıfları insanı epiy düşündürüyor.

Ciddî ve salâhiyet sahibi birçok kimseler, cazın ritm bakımından zenginliği üzerinde, orkestrasyona verdiği imkânlar üzerinde durmuşlardır. Daha az salâhiyetli olmıyan birçok kimseler de cazın musiki bakımından bir barbarlıktan başka bir şey olmadığını, gürültüsü altında büyük bir yeknesaklık saklı olduğunu göstermiye çalışmışlardır.

Bunlar hükümlerini muayyen bir musiki duyarlığı namına vermişlerse haklıdırlar. Fakat eğer musiki namına konuşuluyorsa haksızdırlar. Musikinin ne olduğunu hiç kimse bilemez. Herkes onu duyar, hiç kimse tarif edemez; onun namına konuşmaya hiç kimse salâhiyetli değildir.

Bana öyle geliyor ki caz, senfoninin esas unsurlarına haizdir. Menşei zenci dansları olan bugünkü danslarımız, bir gün XX nci yüzyılın musikisinin inkişafında, *gigue*, *gavotte* ve diğer halk dans *suite*'lerinin klâsik musikinin inkişafında oynadığı rolü, oynıyabilir. Caz musikisine bir de şan, insan sesi ilâve edilirse, elde edilen tesir fevkalâde olur. Hiçbir eser, 9 uncu Senfoni bile, Bozza'nın, Aubert'ın, Vuillemin'in eserleriyle mukayese edilemez; çünkü burada musiki ile sesin birleşmesi her türlü edebiyattan, felsefeden aridir. Bu «canhıraş» sesler, bu ağır inlemeler, insanın peşini bırakmıyan ritmler, müthiş bir tecrübeyi yaşıyan bir insanın istirabını ifade eder; fakat bu ifade fikir vasıtasiyle değil, doğrudan doğruya musikiyle, musikinin imkânlarını aşmıyan vasıtalarla yapılmaktadır. Fakat cazda yalnız bir infial, bir heyecan unsuru mevcut değildir; onda bir de, bir nizam, bir insicam unsuru vardır. Senfonik cazda heyecanların alevlendirilmesi ne kadar kuvvetli ise, insicam kararı o kadar kuvvetle kendini hissettirir. Burada barbarlıkla incelik biribirine karışmıştır. Biz, 1943 insanları, fevkalâde medeni olmakla beraber, birçok bakımdan vahşiyiz. Ne yalnız melek, ne de yalnız hayvanız. Muski sahasında hiçbir şey caz kadar bu iki yaradılışımızın birleşmesini ifade edemez. Bach, Mozart, Beethoven medeni düşünen, ince hislere sahip olan tarafımıza hitabeder. Cazın ilk şekli, daha çok iptidai tarafımıza hitabederdi. Fakat bugünün inkişaf eden cazı artık bütün insana hitabetmektedir.

Cazın başka bir vasfı onu gelecek dünyanın musikisi kılmaktadır. Onda kitlenin ruhu, kollektif ruh, kendisini en iyi bir şekilde ifade eder. Bu musiki, bestekârın ismini ortaya koymıyan bir musikidir. Hem biribirinden ayrı, hem de biribirine benziyen bu melodilerin altında insan bir bestekârın ismini aramıyor. Bu eserler, *grégorien* melodileri, Ortaçağın kiliseleri gibi isimsidir. Onlarda, Mozart'ın *Don Juan*'ında, *9 uncu Senfonide* olduğu gibi bir bestekârın şahsiyetini aramıyoruz. Caz eserleri bir şahsiyetin değil, bir devrin, bir medeniyetin ifadeleridir. Burada bestekârın rolü olmadığını söylemek istemiyoruz; aksine olarak bu rol belki de her yerden daha ağır, daha zordur. Bestekâr için, çalanlar için, derin bir anlayış, her bakımdan mükemmel bir teknik lâzımdır. Fakat burada bestekâr kendini unutmalı; şahsiyetini ne kadar bir tarafa bırakırsa eseri o kadar büyük, mânalı, önemli olacaktır. Sanatkârla kitle arasındaki münasebet, senfonik cazda, yeni ve devrimize daha uygun bir şekil almıştır.

EDEBİYATTA HAİN TİPİ

Clara Malraux'nun «Confluences» dergisinin mayıs 1943 sayısında çıkan bir makalesinden alınmıştır:

Hain tipi bütün edebiyatlarda mevcuttur. Hemen hemen hiçbir masal, hiçbir destan yoktur ki bu tipi ortaya koymasın.

Halk edebiyatının haini basit bir şahsiyettir. Onu şu şekilde tarif edebiliriz: Zorla veya kurnazlıkla bir sırrı keşfeden ve ondan istifade etmek istiyen bir kimse... Halk edebiyatının haini doğuştan haindir: bünyesi, yüzü, tavrı hainliğin alâmetlerini taşır. O, nefes alır gibi hainlik eder. Aksiyon burada tamamen haricidir; hainle iyiliği temsil eden tip arasında bir mücadeleden ibarettir.

Hakikî dram, hainlik insanın tabiî hali olmadığı zaman başlar. Bu gibi hallerde namuslu olan bir kimse herhangi bir tazyik altında dostlarına, vatanına hiyanet etmekte ve bundan az çok vicdan azabı duymaktadır (Meselâ Shakespeare'in Coriolanus'u).

Fakat esas hiyanet, dostlarına, vatanın karşı değil, kendi kendisine karşıdır. Herkes kendisini bir şekilde görür veya görmek ister. Uzun zaman insan kendisinin şu veya bu portreye benzediğini zanneder. Fakat her hangi bir tesadüf sayesinde ona hiç de benzemediğinin, ondan çok daha çirkin olduğunun farkına varır. Hakikî dram işte burada başlar.

Bu dramı ta Yunan edebiyatında bile bulabiliriz. Fakat Yunanlı, kabahatı kısmete, alınyazısına atarak, kendisini kolayca teselli eder. Hıristiyanlıktan sonra bu tipe çok raslanılmaktadır. İsa'yı reddeden Veli Petrus'tan Dostoyevski'nin hemen hemen bütün kahramanlarına kadar, birçok edebî tipler kendilerini kendilerine karşı hain hissederler. Fakat onlar da dinlerinde bir teselli buluyorlar. Hıristiyanlık insanın zayıf, alçak olduğunu kaçınılmaz bir olay olarak kabul etmiştir. Bunun için bir din havası içinde yaşıyan bu tipler, zayıflarını insanlık halinin kaçınılmaz bir neticesi olarak görüyorlar.

İnsana inanan, insan karakterine emniyeti olan romancılarda bu «şahsi hiyanet» bütün acılığiyle tasvir ediliyor. Kendisini iyi, cesur bir gemici sayan fakat vazifesini yapamıyan, Conrad'ın «Lord Jim» i bu tipi çok iyi temsil ediyor. O, ne kısmete inanır, ne de insanın kaçınılmaz zafına. Böylece kendi meselesini bir dünya meselesi yapmak tesellisinden mahrumdur ve tek başına, kendi zafının yükünü taşımaktadır.

SİNEMANIN GEÇTİĞİ YOLLAR

Jean Prévost'un «Confluences» dergisinin haziran 1943 sayısında çıkan bir makalesinden hulâsa edilmiştir:

Sinema henüz ebedî hiçbir eser yaratmamışsada böyle eserler verebileceğinden eminiz. Ne denirse densin, sinema bizi hayal sukutuna uğratmamıştır.

Valéry'nin bir sözü vardır: *İnsan aradığı şeylere bakılırsa küçük, bulduğu şeylere bakılırsa büyüktür.* İlk önce resim sanatının inkişafı bu sözün doğru olduğunu ispat etmiştir. Resim, yüzyıllarca fotoğraf olmıya uğraşmıştır; fakat fotoğraf meydana geldikten sonra resmin bambaşka bir şey olduğu, bir yaratma işi olduğu anlaşılmıştır. Sinema da ilk gayelerini unuttuktan, makinin ona verdiği müthiş imkânları kullanmaktan vazgeçtikten sonradır ki yeni bir sanatı meydana getirmiştir.

İlk önce, sinemanın gayesi hareket eden eşyayı göstermek olduğu zannedilmiştir. Geçen yüzyılın sonunda üzerlerine gelen bir lokomotifi gören seyirciler ellerinde olmadan koltuklarında irkiliyorlardı. Sinema, bu müthiş kuvvetinden istifade etmiye, en korkunç, en heyecanlı sahneleri göstermiye çalışmıştır. Fakat çok sürmeden bu filimler artık kimseyi korkutmuyor, kimseyi heyecanlandırmıyordu; şimdi ise onlar bizi ancak güldürebiliyor.

İlk filimlerde heyecanların ifadeleri, jestleri gayet mübalâgalıydı. Bu da ilk sinema aktörlerinin tiyatro aktörleri olmasından ileri gelmiştir. Jestleriyle, ifadeleriyle 50 metreye kadar heyecanlarını göstermiye mecbur olan tiyatro aktörleri, bu ifadeleri mübalâğa etmiye, stilize etmiye mecburdular. Bu kaçınılmaz mübalâğa içinde gene tabiîliği muhafaza etmek, işte büyük aktörlerin vergisidir. Sinemada ise aktörler ilk plânda bulunuyor ve ifadelerinin mübalâğası hemen göze çarpıyor... Bununla beraber ne aktörler ne de rejisörler bunu düşünmüş değillerdir. Sinemayı, tiyatro taklidinden kurtaran âmil beynelmilel karakteri olmuştur. Fransızlar, İngilizler, Almanlar, Türkler, Japonlar aynı heyecanları duyuyorlarsa da onları aynı şekilde ifade etmiyorlar. Bize heyecanlı gibi görünen bir jest, bir İngilizce, hele bir Japona, gülünç görünebilir. Sinemanın bu devresinde en az jest yapan, heyecanlarını en kuru bir şekilde ifade eden aktörlerin, her yerde rağbet kazandıkları, her memlekette sevildikleri anlaşılmıştır. Tiyatronun tehlikeli mektebinden geçmiyen soğuk Anglo-Saksonlar, Comédie-Française aktörlerinden üstün çıkmışlardır.

Sessiz sinema böylece yolunu yavaş yavaş bulmuştu. Artık yenmesi icabeden zorlukları biliyor, hakikî sanatın esası, göstermek değil, telkin etmek olduğunu anlıyordu. Telkin etmek sanatı, sesin, sözün, yerini tutmıya başlamıştı... Fakat sessiz filimlerin keşfiyle her şeyi tekrar ele almak mecburiyetinde kalmışız. Bu da gayet tabiî idi; çünkü sessiz sinemanın bütün buluşları bize ancak sözün yerini tutmıya yarıyan keşifler gibi görünmüştü. Ama sesli sinemanın kanunlarının sessiz sinema kanunlarından farklı olmadığını kolayca anladık. Ses, jestler gibi, mübalâğadan kaçmalıdır.

Sesle sözün sinemayı öldürmediği gibi, renk de üçüncü bunt da onu öldüremiyecektir. Burada da göstermenin değil, telkin etmenin daha iyi olacağı görülecektir. İlk renkli filimlerin parlak renkleri bize pek çabuk tesir etmiyecek, yerlerini nüanslara verecektir.

Şimdiye kadar, bizı hayran eden, sevdiğimiz, büyük saydığımız filimler, bir gün ancak tarihî kıymeti haiz olacak, hazırlanma devresinin bir mahsulü telâkki edilecektir. Bu hazırlanma devresinin eserleri de o zamana kadar herhalde ölmüş olacak, çünkü sinemanın eserleri ölümlüdür. Asıl pelikül selüloidden ayrılıyor, filim de böylece bozuluyor...

Sinema, şimdiye kadar, ölümsüzlükten başka her şeyi aramıştır. Fakat bozulmaz bir filim maddesi de herhalde bir gün bulunacaktır. Onu sebatla bekliyelim. Ölmez olmaya değer bir filim yapılmadan evvel böyle bir maddenin keşfedilmemesi yegâne temennimdir.

MAKİNE VE SANAT ESERİ

«Scrutiny» dergisinin mart 1943 sayısında çıkan ve André Gide'in bir yazısını mevzuubahis eden bir makaleden hulâsa edilmiştir:

Bir zaman mükemmel eser yaratmak sanatkârların esas kaygısı idi. Onlar, üzerlerinde çalıştıkları eserleri mükemmel saydıkları bir örneğe benzetmek isterlerdi. Bu devre «şaheserlerin devri» diyebiliriz. Bununla, bu devirde yaratılan her eserin bir şaheser olduğunu söylemek istemiyoruz. Bu yanlış olur... Yalnız bu devrin her eseri bir şaheser olmaya namzetti. Sanatkâr eserin mükemmel olması için elinden geldiği kadar çalışır, onu şaheser olarak kabul ettiği bir örneğe benzetmiye uğraşırdı.

Şimdi ise şaheser kelimesinin modası geçmiştir. Ne sanatkâr bir şaheser yaratmak kaygısında, ne de biz bu isimı verebileceğimiz eserlere raslamaktayız. Devrimizin her sanat eserinde çalışma ile bertaraf edilmesi mümkün olan birçok pürüzler, ihmaller görülür. Bunun birçok sebepleri vardır. Biz burada, bir iki tanesi üzerinde duracağız.

Bir zaman sanatla zanaat arasında sıkı bir irtibat vardı. Bir ayakkabının, bir aletin kusurları göze çarpar veya kullanınca hemen anlaşılır. Zanaatçı yaptığı işi mümkün olduğu kadar iyi yapmalıdır. Çünkü burada en küçük kusur bütün eseri bozabilir. Güzel bir ayakkabı ayağı vurursa kıymeti kalmaz. İlkçağın sanatkârları ve bir dereceye kadar klâsisizmin mümessilleri işte böyle düşünürlerdi. Onlar sebatlı bir çalışma ile büyük örneklerinden, kabul edilen kaidelerden, uzaklaşmamaya gayret ederlerdi. Bir ayakkabı nasıl bir ayağa uymalı ise bir sanat eseri de birtakım şartlara uymalıydı; işte bu şartlara uymak gayreti, pürüzleri bertaraf eden uzun çalışmalara yol açar ve elde etmek istedikleri gaye bakımından mükemmel diyebileceğimiz eserleri meydana getirirdi.

Zamanımızın sanatkârları, aksine olarak, kendilerinin haricî bir kaideye tâbi olduklarını hissetmiyor, mevcut olan hiçbir örneğe benzemiye çalışmıyorlar. Onlar daha çok kendilerini dökmek, ruhlarında olan fikirleri, hisleri ifade etmek istiyorlar. Gayeleri bir örneğe benzemek değil, kendilerini tam olarak boşaltmaktır. Biz, içten gelen bir zaruret altında yaratılan eserlere kıymet veririz. Eser, ilhamın ona verdiği ilk şekli ne kadar muhafaza ederse, insanı daha iyi ifade ettiği için, o kadar kıymetli görünür. Eskilerin, pürüzsüz, mükemmel eserlerinden ne kadar uzağız.

Sanat eseri bu tekâmülü yaparken, tekniğin mahsulü olan eserler aksi bir yol tutmuştur. İlk iptidai eşya ve aletlerde görülen kusurlar, yavaş yavaş yok olmaya başladı. Bilhassa makine tekemmül edince kısımlar arasındaki irtibat daha da sıkı oldu ve bütünü bozabilen en küçük kusuru bile ortadan kaldırmaya çalışıldı. Mükemmellik arzumuzu tatmin etmek istiyorsak artık gidip makinelerimize bakmalıyız. Zamanımızın şaheserleri işte onlardır.

Erol GÜNEY